БҮХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНАР, НЭГЭДЭГТЫ!

Буряадай Залуушуул

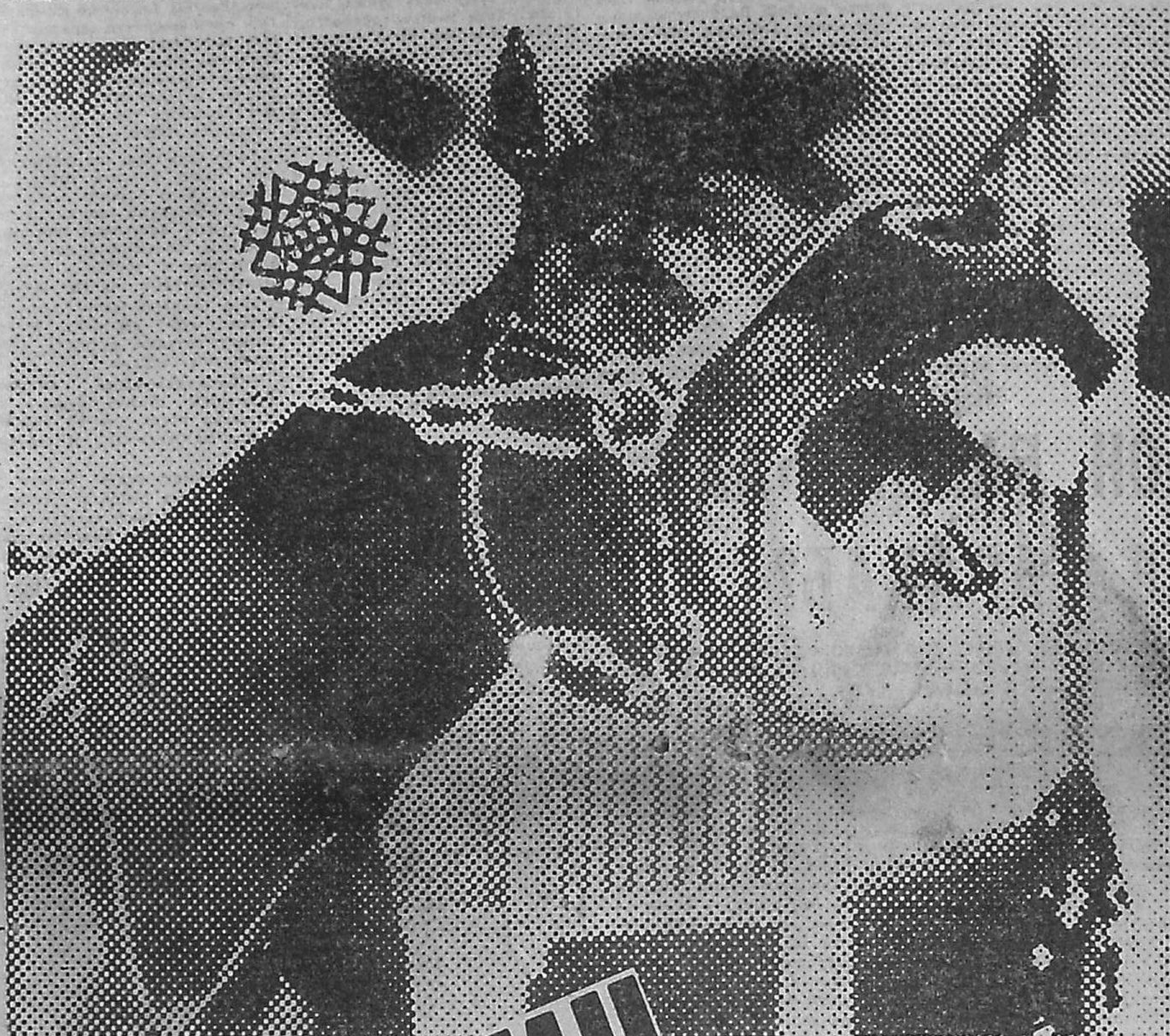
ВЛКСМ-эй БУРЯАДАЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕДЭЙ ОРГАН

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-нЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Понедельник, январиин 1, 1990 он
№ 1 (7051)

Сэн 10 мүнгэн.

МОРИН ЖЭЛЭЭР АМАРШАЛНАБДИ!

Александр ДРУЖИНИН,
«БЗ»-гэй редактор,
телефон 2-34-06.

ЮУНДЭ Шэнэ жэлэй һүни бороо ородоггүйб! Юундэ Шэнэ жэл хабарай һайхан сэлмэг үглөөнһөө эхилдэггүйб! Май һарада түрүүшын бороогой ороходо, агаар хэды сэбэр болодог бэ! Энэ үедэ бүхы байгаали һэргээһэн, шэнээр мүндэлһэн шэнгеэр үзэгдэдэг. Газарта хүлөөрөө хүрэнгүй шахуу агаараар ниидэһэндэл хабарай эхиндэ үзэгдэдэг гээшэ. Түрүүшын бороо гэрэй хушалтануудай тооһо тортог угаажархидаг. Энээндэл адли хабарай эхиндэ бидэ ямар бэ нэгэ хүндэ юумэнһээ мултаржа, һайхан бодолнуудта эзэлэгдэһэн шэнги байдагбди.

«Молодежко» дахяад юугээ дурдабаб гэжэ заримашуул гайхажа магадгүй. Шэнэ жэлэй һүни бороо, хабар тухай дурдахадамни...

Теэд эндэ гайхаха юумэн үгы даа. Хубилган шэнэдхэлгын үедэ бүхы юумэн һэргээгдэнэ, хубилгагдана ха юм. Хубилган шэнэдхэлгэ гэһэн үгые англичанууд «дебилдинг» гэжэ нэрлэнэ. Теэд англичануудаар яахамнайб даа.

Хүхюун жаргалтайнууд, баяр баясхалантайнууд, омог дорюунууд Шэнэ жэлые угтаял! Чумак болон Кашпировскиие бүгэдэ харaһан ха юмбибди... Тэдэнэй сеанснуудай ямараар нүлөөлһые саг харуулна бэзэ...

Морин жэлдэ уншагшадтаяа 52 дахин уулзахабди. Газетэмнай долоон хоногто нэгэ дахин гарана ха юм. Үнгэрэгшэ жэлэйхидэ орходоо уншагшаднай 20 мянгаар нэмээ. Шэнэ жэлдэшье газетээ һонирхолтой болгохо гэжэ бүхы шадалаараа оролдохобди.

Бар, хулгана, гахай... Ямаршье жэлнүүдтэ бүхы һайн һайхан юумэндэ этигээн найдаха, арга боломжоороо хүсэ шадалаа элсүүлэн ажаллаха ёһотойбди. Морин гээшэмнай айхабтар сүлхэ, шэрхи амитан ха юм даа. Тэрээндэл адляар морин жэлдэ ажаллаябди!

Комсомолой ажабайдал

ЭДЭБХИТЭЙ БАЙЖА ҺУРАХА

«Болбосоролгүй, ехэ юумэ мэдэхэгүй, үгытэй ядуу байха гээшэ хэды мууб даа...» Кабанскын районой комсомолой тоосоото-һунгалтын 41-дэхи конференци дээрэ Андрей Пихелиин хэлэһэн эдэ үгэнүүдтэ һэжэг түрэхөөр шэнги байгаа һэн. Тиимэшье ядаралтай байдалда ажаһууна бэшэлди даа гэжэ һананаб. Гэбэшье бүхы юумэн тушаа тон һайнаар бодсод үзэхэдэ, эдир залуу үетэн тиимэшье һайн байдалда ажаһуунагүй.

Бидэ түрүүшээр Кабанск ошожо, райкомдо, удаань соелой байшанда оробобди. Эндэһээ Селенгинск тээшэ зориһон байнабди. Районой түбтэ түбхинэһэн КСК иимэ байха гэжэ һанаагүйб. Тэрэнэй үүдэндэ нобшо обоологдошонхой... Болбосоролгүй, үгытэй ядуу байдал гээшэмнай энэ болоно гү? Ниитын организацинууд, тэрэ тоодо комсомол оршон тойронхи байдалые һонирхолтой болгохо талаар ямар хэмжээнүүдые абадаг бэ? Теэд хүн бүхэн дээрэһээ ямар бэ нэгэ шанга захиралтын буухые хүлеэжэ байнгүйгөөр өөрынгөө дураар хэмжээнүүдые абаха еһотой ха юм. Бүгэдэнэймнай эдэбхи үүсхэл гаргаагүй һаа, ажабайдалнай һайн тээшэ хубилхагүй. Үгытэй ядуу, тулюур туйган байдалда ажаһуунабди гэжэ гэмэрэлдэхэгүйн тула хэзээ хэзээнэйхиһээ эршэтэйгээр хүдэлжэ, ехэ мүнгэ олохо еһотойбди. Комсомолой райкомой нэгэдэхи секретарь А. Пихелиин хэлэһэн үгэнүүдые буруушаажа бэшэб. Зүбтэйшье баримта тэрэ хэлэжэ болоо. Мүнөө хаа хаанагүй ажахын тоосоогоор хүдэлдэг болоно байна. Кабанска районда СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолдо (1988 оной августын 4-дэ абтаһан) үндэһэлэн, комсомолой ажал хэрэгые шэнээр эрхилхые оролдоно. Иигэжэ түс районда түсхай шэглэлтэй шэнэ түбүүд нээгдэжэ захалаа. Бабушкин хотодо түрүүшын иимэ түб нээхэ тухай шиидхэбэриин абтахада, гүйсэдком тэрэнине бүридхэлдэ абахаяа арсаһан байна. Залуушуулай түбые комсомолой райком шефтээ абаха еһотой гэжэ гүйсэдкомой хүдэлмэрилэгшэд бэедээ дүтэлүүлнэгүй. Иимэ түбүүд хайшан гэжэ мүнгэ олоноб? Видеофильмүүдые харуулжал ааб даа. Бабушкин хотодошье иимэрхүү байдалтай. Эндэ тодхоогдоһон кинотүхеэрэлгэ киносетьһээ үлүү ехэ мүнгэ олодог байна. Залуушуулай түб налог түлэнэгүй гэжэ гүйсэдком дүрөө гутаха, видеофильмүүдэй харуулагдадаг болоһоноһоо хойшо залуушуулай дунда хуули дүрим эбдэхэ ябадал хараа байса олошороо гэжэ милици тоолохо... Теэд бодото дээрээ эндэ ямар шалтагаан бии гээшэб? Видеофильмүүдые муу юумэндэ һургана, тэдэнние болюулха хэрэгтэй гэһэн үгэнүүд ехэшүүлэй зүгһөө дуулдадаг болонхой. Энэ зүбтэйшье байжа болоо. Гэбэшье энэ баримта гол үүргэ дүүргэнэгүй. Бабушкин хотодо байгуулагдаһан залуушуулай түбтэ шиидхэхэ асуудалнууд нилээд олон болонхой гэжэ мэдэжэ абаа һэмди. Эндэ спортивна секцинүүдэй ажалаа эдэбхитэйгээр ябуулдаг, хуулиин наһа гүйсөөгүйшүүлые хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулдаг байгаашье һаань, дутуу дундануд олон дайралдана. Андрей Пихель тоосоото элидхэл хэһэнэйнгээ удаа районой засагаархидһаа, промышленна томо предприятинуудһаа (иимэ предприятинууд район соо олон) комсомолдо туһаламжа хүргэхыень гуйжа, мүнгэ эреэ. Теэд ажахын тоосоогоор хүдэлдэг болоһон сагта ямаршье предпрятн мүнгэ үгэхэгүйл. Энээнине мэдэжэ байгаашье һаа, комсомолой нэгэдэхи секретарь абяагүй байжа шадаагүй. Үгытэй ядуу байдалда ажаһууха гээшэмнай энэл болоно ха юм даа...

Комсомолые мүнгэтэй болгохын тула ямар хэмжээнүүдые абахаб гэжэ зарим үгэ хэлэгшэд дурадхалнуудые оруулаа. Байгалда туризм эмхидхэлгээр һонирхобол, ашаг үрэтэй байжа болохо гэжэ Сергей Голиков тэмдэглээ. Далайн эрье дээрэ түбхинэһэн хуушан тосхонине туристическэ бааза болгохо гэһэн дурадхал оруулагдаһан байна. Комсомолшуудай хэлэһэн бүхы һанамжа дурадхалнуудые тон һайнаар хаража үзэхэ, зүбшэн хэлсэхэ хэрэгтэй.

Сүлөөтэй сагые ашаг үрэтэйгөөр эмхидхэлгэ гол асуудалнуудай нэгэн гэжэ делегадууд һайн мэдэнэ. Мүнгэншье, гэр байрашье хомор гэжэ хөөрэлдэнэбди, иимэ байдалда хайшан гэжэ сүлөөтэй сагаа үнгэргэхэ тухай хөөрэлдэһэнэй үлүү бэшэ гү гэжэ һанагшадшье дайралдаа. Оронойхнай экономикын доройтонги байдалда ороод байгаашье һаа, залуушуулай сүлөөтэй сагые ашаг үрэтэйгөөр үнгэргэлгэ харааһаа алдагдаха еһогүй. Гол шэглэлээ алдангүйгөөр жэжэ бэжын асуудалнуудта анхаржа, тэдэнние шиидхэлсэхэ гэжэ оролдохо еһотойбди. Элидхэл тушаа зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаһан хүн бүхэн энээнине онсолон тэмдэглээ.

Райкомой аппарадай хүдэлмэрилэгшэдэй адресаар шүүмжэлхы тэмдэглэлнүүд хэгдэһэн байна. Комсомолой хүтэлбэрилэгшэдые магтажа бэшэ, харин шүүмжэлхэдэ туһатай байдаг гэжэ зүб хэлсэдэг хаш. Бэедээ найданги, комсомолой зарим хүдэлмэрилэгшэдтэ томоотойгоор хандадаг гэхэ мэтэ үгэнүүд А. Пихель тухай хэлэгдээ. Райкомой секретарь Валентина Романовская тухай комсомолшууд юушье мэдэхэгүй байшоо. Райком болон комсомолой эхин организацинууд харилсаатайгаар ажалладаг байгаа һаа, иимэ байдалтай ушархагүй һэн. Кабанскын комсомолшуудай һанаа зобоодог асуудалнууд тушаа конференци дээрэ үгэ хэлэгшэд тобшохоноор тогтоо.

Үшөө нэгэ хэды үгэ хэлэхэ дуран хүрэнэ. Ендэрэй саана гарахадаа, бидэ һайнаар дуугаржа, даруу номгоноор хөөрэжэ шададаг гүбди? Кабанскын тоосоото-һунгалтын конференци дээрэ хэгдэһэн элидхэл сооһоо нэгэ хэды мэдүүлэлнүүдые хараад үзэебди:

«Гэр байрагүй залуу хүнүүдэй байдал муу», «Дээрэһээ бууһан захиралтануудые дүүргэхэ гэжэ оролдонгүйгөөр...»;

«Комсомолшууднай ямаршье байдалтай эбсэжэ һурашанхай, Клюевка поселогойнгоо ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаададаггүйэ»;

«Библиотекэнүүдтэ литература хомор. Иимэ байдалда болбосорол дээшэлүүлхын аргагүй...».

Хэдышье ухаан бодолоо гүйлгөө һаа, һайнаар ойлгохын аргагүй үгэнүүд лэ. Тиимэһээ һанал бодолоо зүбөөр хэлэжэ һураял гэжэ хэлэхэ дуран хүрэнэ.

Инна РЫЖКОВА,
манай корр.

* * *

Үнгэрэгшэ эмхидхэлэй пленум дээрэ нэгэдэхи секретаряар А. Пихель, секретарьнараар С. Конев болон М. Горбоева һунгагдаа.

ДОРОЙТОҺОН БАЙДАЛҺАА ЯАГААД ГАРАХАБ?

ДЕКАБРИИН 22-ТО КОМСОМОЛОЙ ТООСООТО-ҺУНГАЛТЫН 41-ДЭХИ ГОРОДСКОЙ КОНФЕРЕНЦИ ҮНГЭРГЭГДӨӨ ҺЭН. ЭНЭ ЮРЭ БУСЫН БЭШЭ КОНФЕРЕНЦИ ТУХАЙ ТООСООЕ ТААКАДАЙ АНХАРАЛДА ДУРАДХАНАБДИ.

Конференциин эхилхэһээ хахад час урда тээ горкомой нэгэдэхи секретарь Александр Елгин миниин хэдэн асуудалнуудта харюусаа һэн.

— Конференци үнгэргэлгэдэ шэнэ еһоор хандаха гэжэ шиидхээбди. Делегадуудай мүнөөнэй ажал хэрэгүүдтэй гүнзэгыгөөр танилсахын тула горкомдо бии байһан саарһануудые һайнаар хэрэглэхэ гэһэн зорилго табигдаһан байгаа. Гурбан жэлэй урда тээ баһал иимэрхүүгээр эмхидхэгдэһэн аад, олонхи делегадуудта энэмнай һайндэр боложо, тэдэ толгойдоо юушье хадуужа абангүйгөөр арилаа һэн. Конференциин ашатай туһатай, городской организацида ямар нэгэ түлхисэ болохын тула бидэ оролдохо зэргэтэйбди.

Нэгэ конференци ямаршье хубилалтануудые оруулхагүй гэжэ бидэ һайнаар ойлгожо байгаашье һаа, асуудалнуудые тад ондоогоор хаража үзэхэ тухай баадхаха аргатайбди. Эндэһээ элидхэлэй удхашье тад ондоо байба. Бидэ ута унжагай тоосооноһоо арсаха, горкомой ажал ябуулгые тоосоото үе соо мэдээсэл дотор, зал соо үлгэгдэһэн стенднүүд дээрэ харуулха гэжэ шиидхээбди.

Горкомой бэлдэһэн программын проект зүбшэн хэлсэгдэхэһээ холо урид делегадуудта таравжа үгтэхэ. Проекттэй танилсаһанайнгаа һүүлээр делегадууд өөһэдынгөө заһабарилгануудые оруулха аргатай байха бшуу. Урдандаа тогтоол баталан абахын тула 15—20 минута гаргашалдаг байгаабди. Харин мүнөө энэмнай хамтын ажалай үрэ дүн болоһой гэжэ бидэ хүсэнэбди.

Конференци Елгинэй хэлэһэнэй еһоор үнгэрөө гэжэ абаһаар хэлэхэ байнаб. Делегадууд программа зүбшэн хэлсэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаа.

Зарим хэрэг байдалнуудые дэлгэрэнгыгээр харуулхын тула уридшалан буулгагдаһан видеосюжедүүдые харуулжа байгаад, Елгин элидхэл хээ. Үнэхөөрөөшье тэрэ бодото ажал хэрэгүүд тушаа тогтоо юм.

Залуушуулай шиидхэгдээгүй асуудалнууд гансал комсомолой бэшэ, харин бүхы общественн шиидхэгдээгүй асуудалнууд болоно гэжэ хэлэһэн горкомой тобшололые би гүйсэдөөр дэмжэнэб. Комсомолой эхин организацинуудай ажал хэрэгүүдые шангадхабал, олохон асуудалнууд шиидхэгдэхэ гэжэ горком тон зүбөөр һанана. Энээнһээ уламжалан, иимэ зүб үрэ дүн гаргаа: комсомолой организацинуудай байгууламжые бүридүүлгэдэ хандалгые үндэһөөрнь хубилгаха, общественн үзэл сурталай болон политическэ ажабайдалда комсомолой үүргэ болон һуурине хаража үзэхэ хэрэгтэй.

Александр энээнине студентнэрэй комсомолой жэшээ дээрэһээ тайлбарилан ойлгуулаа. Городто 4 вуз, түсхай шэглэлтэй дунда 14 заведени бии. Тэдэнэй шиидхэгдээгүй асуудалнууд, эрилтэнүүд аб адлихан байха юм. Тиимэһээ эхин организаци бүхэнэй зорилгонуудһаа, эрилтэнүүдһээ уламжалан, комсомолой ажал хэрэгүүдые бүридүүлхэ. Тиигээд һүүлээрнь тэдэнние дүтэрхы түхэл шэнжэнүүдээрнь нэгэдүүлхэ хэрэгтэй. Нэгэдүүлгын территориально-үйлэдбэриин жама еһо эгээл тааруу байха гэжэ горком һанана. Тиихэдээ хожомоо тодорхой зорилгонуудһаа уламжалан, байгууламжые хубилгахада болохо. Баталан абтаһан шиидхэбэринүүдһээ үндэһэлэн, комсомолой эхин организациин байгууламжа болон үүргые хубилгаха хэрэгтэй.

1990—1991 онуудта горкомой бэелүүлхэ ажал ябуулгын программа, элидхэл тушаа зүбшэн хэлсэлгэ болоо. Залуушуулай шэглэлэй социальна программануудые шиидхэхэ талаар хүдэлмэридэ комсомолой тактика зохеохоор делегадуудай дурадхаһаниинь баярламаар байгаа. Советүүдтэ хүдэлмэри ябуулһанай ашаар парламентска онол аргануудай туһаламжаар энээнине бэелүүлбэл дээрэ гэжэ тэдэ хэлээ.

«Каскад» гэжэ залуушуулай түбэй директор Олег Ястребов холуур бодолтой, һүбэлгэн хурса ухаатай хүн байшоо. Хэзээ нэгэтэ альтернативна залуушуулай организацинууд бии болохо гэжэ тэрэ батаар хэлээ һэн. Иимэ дурадхал мүнөө хаража үзэгдэнэ...

Тобшоор хэлэбэл, һонирхолтой дурадхалнууд олон байха юм. Авиазаводой ВЛКСМ-эй комитедэй секретарь Михаил Ильин комсомолой комитедэй дэргэдэ залуушуулай предприятинуудай ажал хүдэлмэри хинан шалгажа байха экономическа таһагуудые байгуулха гэһэн дурадхал оруулаа. Иимэ предприятинууд залуушуулай социальна программа бэелүүлхэ хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадаха һэн. Райкомуудай гэшүүдээр сэхэ һунгагдаһан (конференциин баталаагүй) делегадууд һаа ВЛКСМ-эй райкомуудые бүридхэхэ хэрэгтэй гэжэ Михаил дурадхаа. Тиигэбэл райкомой гэшүүд һунгагшадайнгаа урда хэды ехэ харюусалгатай байһанаа тон һайнаар мэдэрхэ һэн.

Дуугаа үгэлгын урда тээ ВЛКСМ-эй обкомой нэгэдэхи секретарь Цыдэнжап Батуевта хандажа, зарим дурадхалнууд тушаа өөрынгөө һанамжа хэлэхыень гуйбаб.

— Холын хараатай зорилгонууд гэжэ һанаха байнаб. Горкомой программа соо, делегадуудай элидхэлнүүд соо заагдаһан бүхы шэнэ юумэ анхаралдаа абаха, эрхимыень шэлэхэ хэрэгтэй. Һаяын ерээдүйдэ эхин организацинуудай олоһон бүхы мүнгэн өөһэдтэнь орхигдодог болохо. Харин мүнөө дээрээ хүл дээрээ бодохые оролдохо еһотойбди.

Комитедүүдэй дэргэдэ экономическа таһагуудые байгуулха гэһэн дурадхал бүгэдэндэ һайшаагдаа. 1991 онһоо бидэ шэнэ аргаар сүм хүдэлжэ эхилхэ гэһэн зорилго урдаа табинабди. Тэрээндэ эртээнһээ бэлдэхэ хэрэгтэй.

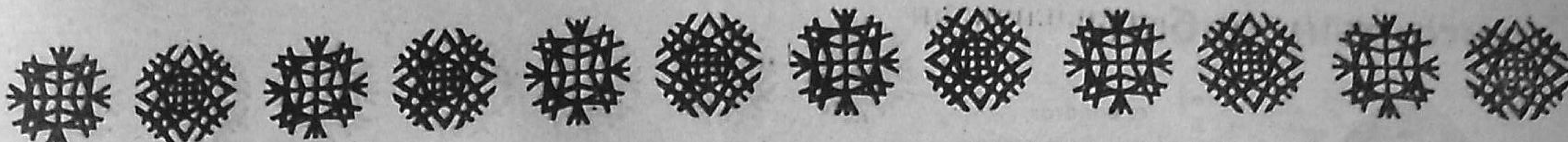
Конференци дээрэ шэнэ программа абтажа, тэрэнине бодотоор бэелүүлхэ шэглэлнүүд тодорхойлогдоо. Горкомой эмхидхэлэй пленум дээрэ делегадууд Александр Елгинине нэгэдэхи секретаряар, Прокопий Ильин болон Светлана Трифоновае хоердохи, гурбадахи секретарьнараар нэгэн дуугаар һунгаа.

Сергей БОЛОТОВ,
манай корр.

«Үхибүүдэй хойноһоо харууһалха, тэдээндэ туһалха дуратайб...» — гэжэ Мухар-Шэбэрэй районой Хушуун-Үзүүр тосхоной «Туяа» гэжэ хүүгэдэй саад-яслиин хүмүүжүүлэгшэ Татьяна Батомункуева хөөрэнэ. Тэрэ эгээн бага наһанай группада хүдэлдэг. Таня һургуули дүүргэһэнэйнгээ һүүлээр саадта хүдэлхэ гэжэ шиидээ һэн. Мүнөө тэрэ багшанарай институдта ороходо гэжэ бэлдэжэ байнхай.

Дмитрий АЛТАЕВАЙ фото.

ЭНХЭРЭЛ

Энхэрэл, энэрхы сэдьхэл үнгэрһэн жэлэй онсо түхэл шэнжэ болоо гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Бүхэли жэл энэл тэмдэг доро үнгэрөө гэхэ аргатайбди. Бидэ бултадаа зулгы зохид абари зантай, хэнэйшьеб алдуу эндүүдэ хүлисэнгеэр хандадаг болообди гэжэ ойлгожо болохогүй. Теэд манай орон дотор, манай городто «Энэрхы сэдьхэл» гэһэн бүлгэм эдэбхитэйгээр хүдэлнэ бшуу. Энэрхы сэдьхэлһээ туһаламжа хүргэлгын концертнүүд яһала олоор эмхидхэгдэдэг болоо. Эдэ бүгэдэн манай зүрхэ сэдьхэлэй һайн тээшээ эрьежэ, хүдэлжэ эхилһые гэршэлнэ.

Үлбэр эрэмдэг бэетэй хүүгэдэй түрэлхидэй Совет байгуулга шухала ушар болоно. Тэрэ баһал үнгэрһэн жэлдэ байгуулагдаа юм. Байгуулагдаһан сагһаа хойшо гурба һарын туршада Совет нилээд горитойхон ажал хэрэгүүдые бэелүүлжэ үрдинхэй. Манай штаткабэшэ автор Евгений Козулинай материал уншаад, энээн тухай мэдэжэ абахат.

...КОМСОМОЛОЙ обкомой зүблөөнүүдые үнгэргэдэг зал соо хүн зон олоороо сугларанхай байба. Харин хүнүүд һубарилдаһаар ерэжэ һаланагүй. Инвалидуудай, Хүүгэдэй жасын болон Энэрхы сэдьхэлэй жасын бүлгэмүүдэй республиканска правленинүүдэй эмхидхэһэн эрэмдэг бэетэй хүүгэдэй түрэлхидэй Улаан-Үдын городской конференцидэ 50-най орондо зуугаад хүн суглараа. Делегат эхэнэрнүүд (гол түлэб бишыхан эрэмдэг бэетэй хүүгэдэй эжынэр сугларһан байна) президиумэй стол тойроод һуунхай. В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ СДФ-гэй Буряадай отделениин түрүүлэгшын орлогшо Лев Яковлевич Похосоев энэ хуралдаае нээбэ.

Инвалидуудай Буряадай республиканска бүлгэмэй түрүүлэгшын орлогшо Э. Х. Будаева тобшохон элидхэл соогоо уйдхартай имэ тоо баримтануудые харуулба: «Тусхай мэдээнэй еhoop манай Буряадта эрэмдэг бэетэй 1265 хүүгэд бии, Улаан-Үдэдэ 415 имэ хүүгэд байха. Тусхай бэшэ мэдээнэй еhoop эрэмдэг бэетэй хүүгэд бүришье олон байжа магадэ». Бидэ тэдээн тухай юу мэдэхэбибди?

Газар дэлхэй дээрэ арадай уйдхар гашуудал үшөөл ехэ байhaар... Хүдэлмэрилэгшын, ээзн эхэн[illegible] эрэмдэг үбшэн үхибүүнэр [illegible]нтэрнин кажууда һуугшын уялгануудые хайшан гэжэ дүүргэдэг байһан тухайгаа, һуудал байдалаа һайжаруулха зорилготойгоор элдэб газарнуудаар ямаршье ашаг үрэгүйгөөр, хии хооhoop ябаһан тухайгаа эжы эхэнэрэй хөөрэхыень анхаралтайгаар шагнанаб... Энээнһээ уламжалан, досоошни уйдхар гашуудалда дарагдан, юушье хэхэ урмагүй болошохош. Эрэмдэг бэетэй хүүгэдтэй бүлэнүүд тухай огтошье анхардаггүй, маанад тухай мартажархинхай гэжэ заримдаа һанаха баатай бологдодог.

Хэээ нэгэтэ миниишье эхэ баһал ашаг үрэгүйгөөр элдэб газарнуудаар ябажа эсэһэншье, урмаа хухарһаншье байха. Тэрэ эди шэдидэ этигэдэг байгаа. Намайе элдэб клиникэнүүдээр, курортнуудаар абаашажа эмшэлүүлдэг һэн. Эжымни гансааран намайе абаад лэ ябаха. Мүнөө обкомой уйтан зал соо сугларагшадай дунда минии эсэгые олохогүйт. Бэдэрһэнэйшье үлүү... Сүхэржэ, яахашье аргагүй болоходоо (хойто зүгэй холын поселогто үбшэн үлбэр бэетэй үхибүүтэй үлэшэһэн ганса бэе бэгшын ажабайдал ямар байлтайб гэжэ бодоод туршагты даа), эжымни хүүгэдэй тусхай интернат байшанда намайе оруулха баатай болоо һэн.

Транссибэй трасса дээрэ түбхинэһэн Кузоассай Мариинск гэһэн бишыхан город дурдан һанадагби. Тэндэ хүүгэдэй 2-дохи интернат-байшанда би гурбан жэл соо ажаһуугааб. Эндэхи байшангай ажаһуудалай эрхэ байдал ехэл тулюур туйган байгаа. Хүдөөгэй амбулаториин хэмжээндэ медицинскэ талаар хангадаг һэн. Тулюур туйган байдалтайшье һаа, бидэ урмаа хухарангүй яһала омог дорюун байдаг һэмди. Яахадаа тиимэ байгаабибди? Нэн түрүүн эндэхи хүдэлмэрилэгшэд маанадта зулгы зохидоор хандадаг, үнэн сэхээр ажалладаг һэн. Теэдшье хүүгэдэй коллектив ажабайдалай һайн һургуули болоно бшуу. Бидэ хоорондоо харилсан хөөрэлдэхэ зуураа, эрэмдэг үлбэр бэетэйбди гэжэ огтошье ойлгодоггүй һэмди. Бидэ эндэ һурадаг байгаабди. Үнэхөөрөө «Болбосоролой аттестадуудые» абаад, бидэ Мариинск хототео хахасаа бэлэйбди.

Түрэл тоонто нютагһаа холо байхадаа, нютагайнгаа хүнүүдые хододоо дүтөөр һанажа ябахаш. Баргажанай Сергей Гармаев намда илангаяа дүтөөр һанагдаа һэн (нэгэтэ бага балшар наһандаа Сережка зайн галтай провода гараараа барижархиһан байгаа... Врачнууд тэрэнэй ами наһые абараашье һаа, хоер гарынь эмшэлжэ шадаагүй, тиигэд тэрэ хоер гаргүй болошоо һэн). Мүнөө Сережка хаана гээшэб? Тэрэ ямараар ажаһууна хэб?

...Сонхоор үүлэгүй сэнхир хүхэ огторгой харагдана. Сентябрь һарада газаа һэрюуншэг болоод байдаг. Конференциин боложо байһан зал соо бүгшэм гээшэнь... Горгүйсэдкомой түрүүлэгшын орлогшо Михаил Григорьевич Семенов, Минздравай ахамад педиатр Лариса Сергеевна Перепанова, Минсобесэй инспектор Мария Ивановна Логинова делегадуудай асуудалнуудта харюусаба. Конференцидэ хабаадагшад хүнгэн асуудалнуудые табяагүй...

Хоер тала бэе бэеэ ойлголсожо, конференциин хүдэлмэри эмхи гуримтайгаар үнгэрөө.

Эрэмдэг бэетэй үхибүүдтэ туһаламжа хүргэлгые эмхидхэхэ түрэлхидэй совет һунгагдаба. Татьяна Хогоевна Хартанова соведэй түрүүлэгшээр дэбжүүлэгдээ.

Үнгэрэгшэ жэлдэ инвалидуудай һанаа зобоодог асуудалнуудые дайраһан нэгэ статья гаргахадамни Татьяна Хогоевна намтай уулзаа һэн. Тэрэнэй хүбүүн үлбэр бэетэй. Татьяна Хогоевна городто эрэмдэг бэетэй үхибүүдэй саад байгуулха гэһэн дурадхал оруулһан байна. Мүнөө энэ асуудал шиидхэгдээ шахуу.

Түрэлхидэй соведэй байгуулагдаһаар хоер һара үнгэрөө (конференци сентябриин 29-дэ болоһон байна). Совет байгуулагдаһанһаа хойшо олохон бүлэнүүдтэ туһаламжа хүргэжэ үрдеэ. Жэшээлбэл, «Прометей» магазин хүүгэдэй уран һайханай литературын тусхай фонд байгуулаа, «Дефектолог» гэжэ кооператив (хүүгэдэй фондын дэргэдэ бүридхэлдэ абтаһан) эрэмдэг бэетэй үхибүүдые үзэг бэшэгтэ һургана. Үшөө тиихэдэ олохон бүлэнүүдтэ телефон табигдаа...

Тобшоор хэлэбэл, яһала ехэ хэмжээнүүд абтажа эхилээ.

Татьяна Хартановна өөрөө үлбэр бэетэй хүн юм. Тэрэ медицинскэ хүдэлмэрилэгшэ байһан. Аргалжа байһан хүнүүдһээ хүндэ үбшэ халдажа, үушхандаа операци хүүлээ һэн... Харин гэртэнь гурбан үхибүүд, бүлэ байха. Имэ ехэ ажалай хажуугаар түрүүлэгшын бэлэн бэшэ уялга дүүргэхэ хэрэгтэй бшуу. Эндэ хэды ехэ шунал абьяас, хүсэл оролдолго хэрэгтэйб!

Эндэ һаяхана Хартанова Москва ошожо, профессор Васильевтай уулзаа. Энэ профессор ДЦП-дэ нэрбэгдэһэн үхибүүдые амжалтатайгаар аргалдаг. Татьяна Хогоевна Бүхэсоюзна комитедэй гэшүүдтэй хөөрэлдэжэ, Васильевай клиникын филиалнууд орон доторнай үргэнөөр байгуулагдана гэжэ мэдэжэ абаһан байна. Манай Улаан-Үдэдэшье имэ клиникэ нээхэдэ яахаб?

Үшөө нэгэ мэдээсэл: декабрин 20-до горгүйсэдкомой сесси түрэлхидэй соведэй «Эрэмдэг бэетэй үхибүүдтэ туһаламжа хүргэхэ талаар комплексно программа» гэһэн түсэб тушаа зүбшэн хэлсэжэ, тэрэниие баталан абаа.

Евгений КОЗУЛИН,
инвалидуудай Бүхэроссиин бүлгэмэй Буряадай республиканска правлениин гэшүүн, 1-дэхи группын инвалид, «БЗ»-гэй штатна бэшэ корр.

ДМИТРИЙ Алтаевай зураг дээрэ инвалид үхибүүдэй түрэлхидэй соведэй түрүүлэгшэ Татьяна Хартановае харанат. Энэ жэл Татьяна Хогоевнада урагшатай байгаа. Үлбэр бэетэй үхибүүдтэ түрүүшын саад һаяхан нээгдээ. Имэ саад Набережная уйлсэдэ түбхинэнхэй. Мүнөө дээрээ тэндэ 50 үхибүүд ябана.

Имэрхүү ясли-саадууд хаа хаанагүй нээгдэхээр хараалагдана. Социальна тэдхэмжын, арадай гэгээрэлэй министерствэнүүд, мүн прибор-бүтээлгын нэгэдэл, В. И. Ленинэй нэрэмжэтэ хүүгэдэй фонд, ород православна һүмэ ехэ туһаламжа хүргэнэ.

— Соведэй түрүүшын конференци тиимэшье гуримтайгаар үнгэрөөгүй,—гэжэ Татьяна Хартанова хөөрэнэ.—Харин хоердохи конференциин хүдэлмэри зохидоор үнгэрһэн байна. Хүн бүхэн һанамжа бодолнуудаа мэгдэн тэбдэнгүйгөөр хубаалдаа.

Түрэлхидэй совет урдаа ехэ түсэбүүдые табина. Эдэбхитэй бэрхэ түрэлхид городой район бүхэндэ 5—6 үхибүүдэй хүмүүжэхэ багахан яслинуудые нээхэ һанаатай. Ангуудай совхозой район шадар ухаагаар дутуушаг үхибүүдэй комплекс (пансионат-һургуули-ПТУ) баригдажа эхилээ. Эндэ түрэлхид өөһэдөө хүмүүжүүлэгшэд болохо.

Татьяна Хогоевна горгүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. К. Кукшинозта баяр баясхалан хүргэнэ. Байгша ондо үхибүүд шэнэ жэлэй һайндэрые суг угтахань.

Лариса КВАКТУН.

Хангалгын албан

С. БОЛОТОВ,
«БЗ»-гэй корреспондент.

СССР-эй арадай депутадай дэбтэртэ

«Чернобылиин» мяха эдинэ гүбди?

— Улаан-Үдын мяха-консервын комбинадта радиоактивна мяхан үйлэдбэрилэгдэнэ гэжэ зүб хөөрэлдэнэ гү!

Уншагшад имэрхүү асуудалнуудые ходо табижа байдаг. Игэжэ манай корреспондент бүхы юумэ үнэн сэхээр хөөрэхын, асуудалнуудта харюусахын тула мяхакай комбинат ошобо...

— Манай комбинадта радиоактивна мяхан гэжэ ямаршье сагта байгаагүй юм,— гэжэ консервын заводой ахалагша мастер Валентина Николаевна Миронова хэлэбэ.

— Би мяха тушаажа абадагби, тиимэһээ радиоактивна мяхан дайралдаагүй гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб,— гэжэ энэл заводой шэгнүүршэн-тушаан абагша Лидия Дмитриевна Кубышева ахалагша мастерые дэмжэбэ.— Украинаһаашье, Белоруссиһаашье имэ мяхан ерэдэггүй. Туберкулезно мяхан дайралдахаяа һанадаг, харин радиоактивна байжа үзөөгүй.

Нэгэ үедэ Гомелиин комбинадһаа радиоактивна мяхан ерээ гэжэ хөөрэлдэгшэ һэн гээд эдэ хүдэлмэрилэгшэдтэ һануулбаб. Чернобыльдо болоһон аюулай һүүлээр имэ мяхан ороо гэжэ эхэнэрнүүд сэхэеэ хэлэхэ баатай болоо. Радиоактивна мяхан үйлэдбэридэ оруулагдаагүй. Теэд тэрэ хаана хэгдэшооб? Энээн тухай хэншье мэдэнэгүй.

Мяха хадагалдаг холодильник хараха гэжэ бодобоб. Үйлэдбэридэ оруулагдахагүй радиоактивна мяха юундэ мүнөө хүрэтэр хадагалха байгааб гэжэ һэжэглээ һэм.

Холодильнигай ахалагша мастер Василий Масличенко энеэбхилэн һагад аалин намдуугаар игэжэ хэлэбэ:

— 1986 ондо нэгэ парти имэ мяхан ороо һэн. Тэрээнһээ хойшо имэ ушар нэгэшье дайралдаагүй. Манда ороһон бүхы мяха нарин нягтаар шалгадагбди. Мяха шалгаха тусхай счетчик намда бии. 1986 ондо имэ счетчигуудые бултандамнай тараагаа һэн.

— Тиихэдэ хэр ехэ радиоактивностьтай байгаа һэм?

— Эгээн бага дозо счетчигнай харуулһан байна. Тиимэһээ тон бага һэн гэжэ мүнөө хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб.

— Оройдоол нэгэ дахин радиоактивна мяхан дайралдаһан болоно гү? Магад мэдэнгүй байжа болоо гүт?

— Оройдоол нэгэ дахин дайралдаа гэжэ дахин дабтаха болоо бэзэб даа. Гомельһоо түрүүшынхеэ имэ мяхан ерэһэн байна. Тиихэдэ ветеринарна таһагташье, санэпидстанцидашье хүл хөөрсэг болоо һэн... Радиаци гээшэмнай аюултай юумэн ха юм даа.

— Энээнһээл хойшо Украинаһаа, Белоруссиһаа мяха абахаяа болео һэн гүт?

— Эдэ газарнуудһаа мяхан ерэхэеэ болео. Мүнөө бидэ РСФСР-һээ (Саратов, Ростов-на-Дону, Омск болон зүүн зүгэй хото городууд) мяха абадагбди.

Мяхан нарин нягтаар шалгагдажа байдаг гэжэ ветеринарна врач Б. Ц. Митыпова хэлэбэ.

— Республиканска санэпидстанцида мяха шалгуулдагбди. Бүхы продукци тон һайнаар шалгагдаха ёһотой гэһэн инструкци эльгээгдэнхэй.

Эдэ хүдэлмэрилэгшэдтэ этигэжэ байгаашье һаа, 1988—1989 онуудта заводто мяха эльгээһэн комбинадуудай список бэшэжэ абабаб.

Украинын дэбисхэр дээрэ түбхинэһэн хоер мяханай комбинат список соо бэшэгдэнхэй байба. Тэрэнэй нэгэниинь Чернобыльһоо яһала холошог. Теэд радиоактивна үүлэн (Чернобыльдо болоһон аюулай һүүлээрхи) дэлхэйе хоер дахин тойрожо үрдеэ гэжэ мартажа болохогүй. Тиимэһээ Чертковско комбинадые Чернобыльһоо холошог гэжэ хэлэхэдэә, өөһэдыгөө мэхэлһэн болохобди. Харин Казатинай комбинат Чернобыльһоо оройдоол 200 километрэй зайда оршодог...

Игэжэ би комбинадай хүдэлмэрилэгшэдтэй дахяад уулзаха гэжэ шиидэбэб. Генеральна директор В. И. Канибалоцкий ажалдаа байбагүй. Тэрэ энэ үедэ СССР-эй арадай депутадуудай хоердохи Съездын хүдэлмэридэ хабаадажа байгаа. Директорэй орлогшо Н. Н. Хадаханов (консервын заводой болон холодильнигай хүдэлмэрилэгшэд тэрээндэ хандагты гэжэ намда хэлэһэн байгаа) холодильнигай директор Борис Николаевич Павловта намайе эльгээжэрхибэ.

Борис Николаевичтай имэрхүү хөөрэлдөөн болоо.

— Гомель болон Клинцовһоо 1986 ондо радиоактивна бодостой хоер парти мяха абаһан байнабди. Парти бүхэн ветеринарна үнэмшэлгэтэй һэн.

— Борис Николаевич, 1988 оной июнь һарада Казатинска мяханай комбинадһаа ерэһэн мяханай партида һэжэг түрөөгүй һэн гү?

— Казатинһаа гэнэ гүт? Имэ мяхан ороогүй.

— Теэд би ондоо областьнуудһаа ороһон продукци бүридхэдэг дэбтэр сооһоотнай энээниие буулгажа абаалби.

— Казатин... Энэмнай Украинаһаа болоно гү?

— Тиимэ, Украинаһаал даа. Чернобыльһоо холо бэшэхэнэ гэжэ тэмдэглэе.

— Юун гэнэ гээшэбта?! Имэ мяхан ороогүй байха.

— Теэд 1988 оной июниин 4-дэ Винницкэ областиин Казатинай комбинадһаа парти мяхан ерээ гэжэ дэбтэр соотнай эли тодоор бэшэгдэнхэйл.

— Гомельһоо, Клинцовһоо эльгээгдэһэн партинуудые бидэ нарин нягтаар шалгаа һэмди. Харин Казатинай комбинадһаа ерэһэн мяхан шалгагдангүй үлэшөө гээшэ ха...

— Чернобыльдо дүтэ оршоһон газарһаа ерэһэн мяха шалгаха ёһотой байгаа ха юмта. Юундэ имэ юумэн болоогүйб?

— Ветеринарна хиналтын таһаг парти бүхэндэ документ үгэдэг. Тэрээндэнь этигэдэг гээшэбди. Документэмнай документэл ха юм даа.

— Документын байгаашье һаа, шалгаха ёһотой ха юмта.

— Радиациень шалгадаггүйбди.

— Теэд радиометрнүүдые юундэ таанадта үгэһэн юм?

— Маанадта радиометрнүүд үгыл. 1986 ондо оройдоол 5 радиометр комбинадтамнай үгөө һэн. Мяханай саашанхи хуби заяан маанадые һонирхуулдаггүй. Бэлэн болоһон продукци санэпидстанци шалгаха ёһотой.

Казатинһаа эльгээгдэһэн мяхан тухай документнүүд намда харуулагдаба. 121 тонно үхэрэй мяхан шалгалта гарахгүй, бултыень мяханай завод руу эльгээхэдэ болохо гэжэ документ соо хэлэгдэнэ. Ондоо юуншье бэшэгдээгүй...

Республиканска санэпидстанциин хүдэлмэрилэгшэ Т. А. Саленко игэжэ мэдээсэбэ: «Недели бүхэндэ шалгалта үнгэргэдэгбди. Республика соогоо худалдагдаха мяха бултыень шалгадаггүйбди. Харин хариин оронууд руу эльгээгдэхэ мяха айхабтар наринаар шалгаха гэһэн захиралта манда бии. Радиоактивностьтай хоер парти мяха гурба һарын саада тээ үйлэдбэрилжэ дүүргээ. СССР-эй Минздравай тогтооһоной ёһоор болбосоруулагдаһан продукциин радиоактивность хүнэй бэедэ хоро хүргэхэгүй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Нормоһоо арба дахин ехэ РВ-тэй мяха эдиһэн хүнүүд өөһэдөө үбдөөшьегүй һаа, саашанхи үенүүдтэнь хоротой байжа магадгүй. Энээниие һануулха хэрэгтэй.

Сэбэр продуктнууд гаргагдана гэжэ батаар хэлэхэ аргагүй байнабди. Харюусалгатай тушаал эзэлэгшэд, түрүү мэргэжэлтэд ажалдаа балайшье һайнаар хандадагүй гэжэ элирбэ бэшэ гү...

Хэды шэнээн РВ продуктнууд соо бииб гэжэ бэшэхэ ёһотой байгаа бшуу. Тамхин дээрэшье «СССР-эй Минздрав игэжэ һануулна...» гэжэ бэшэгдэнхэй байдаг ха юм. Харин энэ удаа СССР-эй Минздрав республиканска Госагропромуудай предприятинуудта карт-бланшһаа ондоо юумэ үгөөгүй...

Дээрэ дурсагдаһан продукциин этикеткэ дээрэ игэжэ бэшэгдэхэ ёһотой байгаа: «продукт тэды шэнээн кюри, бэр, рентгентэй».

Игэжэ мэдээсэе: 1986 онһоо 1988 он болотор Чернобыльдо болоһон аюулһаа хохидоһон 5 областьнуудай дэбисхэр дээрэ РВ-тэй 1702,5 мянган тонно мяхан, ВДУ-һаа дээшэ РВ-тэй 46,4 мянган тонно мяхан үйлэдбэрилэгдэһэн байха юм. Тиимэһээ манай мяханай комбинадта хэзээ нэгэтэ радиоактивна мяхан орохоодоошье магадгүйл.

«БУРЯТШВЕЙБЫТ» гэһэн туршалгын цехэй оеһон моодно хубсаһанай коллекци хараһанайнгаа һүүлээр бэеэ хүндэлдэг ямаршье эхэнэр ямар байдалда орохоб гэжэ таанад һананабта? Өөрынгөө доторой байдалай талаар тэрэ урмаа хухарха гэжэ хэлэхэ байкаб. Гоёнууд лэ хубсаһан байна даа, эндэ хэлэхэшье үгэеэ олоногүйб. Бидэ конкурсно модельнүүдтэл огтошье адли бэшэ хубсаһа үдэр бүхэндэ үмдэдэг гээшэбди. Моодноор оехо хүсэлтэй байгаашье һаамнай, манай һанаһан соо хубсаһа оежо үгэхэ гү? Хэрбээ шинии моодноор хубсалдаг байгаа һаа, һайн юм бэзэ. Харин үгы байгаа һаань, яалтайб? Эсхэгшэд «Мода-89» гэһэн хубсаһанай шэнэ модельнүүдые ательедэ дурадхаха гэжэ бидэ найдаха аргатай гүбди?

Зүгөөр сагһаа урид урмаа хухарһанай хэрэггүй. 1990 он һаял гараба гээшэ. Шэнэ жэлдэ зохеогдоһон моодно хубсаһанай коллекци һайхашаан хараад гарахагүй, харин ательенүүдтэ захихабди гэжэ найдаха дуран хүрэнэ. Эсхэгшэд болон мастернуудай республиканска семинарай хэмжээндэ шэнэ модельнүүдые харалга үнгэргэгдөө. Республикын бүхы нютагуудһаа ерэһэн оедолшодто хүтэлэгшын игэжэ хандаһыень хадуужа абааб: «Бүхы эдэ модельнүүдые таанад нютагтаа нэбтэрүүлхэ зэргэтэйт. Техническэ шэнэ юумэнһээ бү айгты, туршаад үзэгты, захигшадта шэнэ модельнүүдые өөһэдөө дурадхагты.

— Эсхэгшэһээ олон юумэн дулдыдадаг,— гэжэ «Бурятшвейбыт» нэгэдэлэй платиин конструктор Татьяна Иннокентьевна Розова хэлэбэ.— Тэрэнэй захилдаа зохеохы ёһоор хандалгаһаа нилээд олон юумэн дулдыдадаг. Шэнэ юумэ һанахадаа, хододоо тэрэниие туршаад үзэдэгбди. Энэмнай үсэд нэтэрүү ажал болодог. Зарим эсхэгшэд шэнэ модель туршаад үзэхэеэ зүрхэсэдэггүй. Зүгөөр бидэ ателье шалгаха зуураа, моодноор хубсаһа оехо талаар тэдэ ямараар хүдэлнэб гэжэ хараада абалсахабди.

Бидэ районуудай ажабайдалай байшангууд болон городой ательенүүдтэ 1990 оной техническэ документаци, лекала эльгээжэ эхилэнхэйбди. Тиихэдээ таанад шэнэ моодоор хубсаһа захихадатнай болохо. Захигшын моодын шэглэлнүүдтэй танил байхадань, бидэ баярладагбди.

Моодо идхалгын хүдэлмэри огтошье ябуулагдадаггүй, хубсаһанай коллекцинүүдые харалга заншалта болоодүй. Модельернүүд, эсхэгшэд захил хэхэ хүнүүдтэй танилсажа, һонирхолтой хөөрэлдөө үүсхэдэггүй байһаниинь харалгламаар.

Ерэхэ жэл маанадта ямар моодо бэлдэнэб? Туршалгын цехэй уран зураашад-модельернүүдһээ энээниие мэдэжэ абабал, һайнлэ байха һэн. Модельер Лариса Дугданова моодын шэнэ шэглэлнүүд тухай манай уншагшадта олон дахин хөөрэжэ үгэһэн байха. Мүнөө Казаньда болохо конкурсдо ошохоео бэлдэжэ сүлөөгүй байгаашье һаа, Москвагай оедолой лабораториин эльгээһэн «1990 оной хубсаһанай моодын шэглэлнүүд» гэһэн материалтай маанадые танилсуулаа.

Эхэнэрэй хубсаһанай моодно үнгые гурбан бүлэг болгожо хубаарилхада болохо. Нэгэдэхи бүлэгтэ сайбар, шаргал, ногообтор үнгэнүүд ороно. Хоердохи бүлэг хүхэ, хара хүхэ үнгэнүүдые нэгэдүүлнэ. Гурбадахи бүлэгтэ имэ үнгэнүүдые оруулхада болохо: ягаабтар-улаан, улаан, алталмал шаргал, ногообтор, сэнхир хүхэ гэхэ мэтэ.

Эрэшүүл элдэб үнгэтэй хубсаһа үмдэдэг боложо байнхай. Эрэшүүлэй үмдэдэг хубсаһанай үнгые хоер бүлэг болгожо хубаагабди. Нэгэдэхи бүлэг — шаргал, сэнхир хүхэ, шара, хара, ягаан хүхэ; хоердохи бүлэгтэ ягаабтар хүхэ, хүрибтэр, ногообтор үнгэнүүд ороно.

Ута, богони хубсаһан тухай хэлэхэ болоо һаа, плати болон пальто үбдэгсөө хүрэтэр ута байха зэргэтэй. Ута уйтан юбкэ богони пальтотойгоор, ута пальто үбдэгһөө дээшэ богони платитайгаар үмдэхэдэ болохо.

Жиледүүд дахяад моододо оронхой. Нэгэ бага забһарлалай һүүлээр үнгэнүүдтэ баһал гол анхарал хандуулагдажа эхилээ. «Мода-90» гэһэн манай коллекциин модельнүүд соо угалзатуулан гоеожо оеһон зүйлнүүд олон гэжэ обеороо ёһотойт. Гансал гоежо үмдэхэ плати, кофто бэшэ, харин залуушуулай пальто, костюм гэхэ мэтые угалзатуулан гоеоходо болохо.

Хубсаһандаа тааруулан ямар косметикэ хэрэглэхэб? Грим хүн бүхэн өөрынгөө нюурта тааруулан хэрэглэхэ зэргэтэй. Шиньонуудтай, элдэб гоеолтонуудтай үндэр орео прическо моодно байха.

Эрэшүүлэй хубсаһан тухай хэдэн үгэ хэлэебди. 30-аад, 50-яад, 60-аад онуудай түхэл маягтай хубсаһые үдэр бүри үмдэхэдэ болохо. Һүүлэй жэлнүүдтэ заншалта болоһон костюм тэрэл зандаа үлэхэ.

Пиджак ута болгогдохо, заха, һэхэгдэмэл заха богони, үргэн бэшэ, 4—5 шагтын орондо молни оеходо болохо.

Үмдэн уужам халхагар, дээгүүрээ хумижа оегдоһон, доороо сэхэ түриин үргэниинь 25—27, 19—21 сантиметр байха.

Самсын заха үндэр байха, булан үдтань шагтанууд хадагдаха.

Шэнэ жэлдэшье шэнэ моодоор хубсаһа захижа оюулхыетнай таанадта хүсэхэ байнабди.

Р. ВОЛОДИНА
бэшэжэ абаа.

Хэнһээ, юундэ нюунаб?

Декабриин эхин багта городой худалдаа наймаанай 100 предприятинуудта московско комисси шалгалтануудые үнгэргөө. Энэ шалгалта ямар юумэ харуулааб! Тус асуудалда харюу олохо зорилготойгоор бидэ Буряадай АССР-эй худалдаа наймаанай министерствын худалдаакай эмхиин таһагта хандабабди.

Юундэ танай газетэ энэ асуудалаар һонирхоноб гэжэ тэндэхи ажалшад гайхабад. Министрэй гү ,али министрэй орлогшын зүбшөөл хэрэгтэй, нимэ юумэнэй үгы һаа, асуудалнуудтатнай харюусахагүйбди гэһэн үгэнүүдые дуулаха баатай болообди.

— Справка соо һэжэг түрэхөөр нэгэшье юумэн үгы байгаа. Тиигээдшье московско комиссиин справкын мэдээнүүд хэблэлдэ гаргагдаа ха юм. Дахяад газетэдэ гаргажа, хүн зониие хүлгүүлһэнэй үлүү гэжэ һанагдана,— гэжэ худалдаа наймаанай эмхиин таһагай начальник Н. Коробенкова хэлэбэ.

Совет барилгын таһагта, бүхыдөө «Правда Бурятии» газетэдэ иимэрхүү мэдээсэлэй ороһые оройдоошье һананагүй. Харин «Профсоюзный вестник» гэжэ хэблэлдэ хэдэхэн үгөөр мэдээсэл хэгдэһэн байгаа гэжэ одоошье элирбэ.

Пятницын үдэр, декабриин 15-да худалдаа наймаанай министрэй орлогшо В. А. Троицкий телефоноор справкатай танилсахые зүбшөөбэ.

Теэд декабриин 18-да (энэмнай понедельник) партиин обкомой зүбшөөлгүйгөөр справка харуулжа болохогүй гэһэн һанамжа хэлэгдэһэн байна.

Худалдаа наймаанай министерствын һанаагаа зобохо юумэн үгы байгаал даа. Гэбэшье министр Г. К. Скрябиковтай зүбшэһэнэй удаа үглөөдэр болотор шиидхэбэри абахагүй гэжэ министерствэдэ хэлсэбэ.

Вторнигто, декабриин 19-дэ Виктор Алексеевичтэ хонходоходомнай, министртэ хандагты гэжэ бэеэ абаа һэн.

Средагай үдэр, декабриин 20-до үдэшэлэн багта Георгий Константинович Скрябиковтай хөөрэлдэжэ шадабабди.

Съезд дээрэ зүбшэн хэлсэгдэжэ байһан асуудалнууд тушаа газетэдээ бэшээ һаатнай дээрэ гэжэ Георгий Константинович намда заабарилаа.

Справкатай хэзээ танилсахабиб гэжэ сэхэ асуухадамни, тэрээгээр һонирхоһонойтнай үлүү, московско комисси муу сэгнэлтэ үгөөгүй гэхэ мэтээр министрэй тооложо ороходо, олон юумэн тухай бодожо һуугаа һэм.

Удаадахи неделидэ справка харуулхабди гэжэ тэрэ хэлээ. Газетын хуудаһанда толилогдохоор бэшэ ямар удхатай справка байгааб гэжэ гайхахаар бэшэ гү...

Р. СТЕПАНОВА.

МООДО, МООДО...

Дахяад кооперативууд тухай

Ажалһаа бусахадаа, «Детский мир» гэһэн магазинай хажуугаар гаража ябабаб. Бүрэнхышэг боложо байба. Хэнэйшьеб нигэжэ дуудахань дуулдана. «Хүндэтэ нүхэдүүд, хүүгэдтээ худалдажа абагты». Универмаг магазинһаа гараһан, тэрээ руу ороһоншье хүнүүд алюмин таятай хүгшэнэй хажууда зогсохо юм. Бишье тэрэнэй продукци руу шагаажа харабаб. Пряниншье, кремтэй пирожно гэхын аргагүй нэгэ юумэ худалдажа байба.

— Энэтнай юун гээшэб? Ямар кооперативһаа худалданабта?

— Бү асуугты, абахаяа мэдэгты, хүүгэдтнай баярлаха бшуу...

Үйлсэдэ наймаа эмхидхэгшэд иимэрхүү байхаяа һанадаг. Тэдэ саахарай хүбэн, модон шэнги ута нарин конфетэ, хатуу конфетэ, пирожки гэхэ мэтые худалдадаг. Ниитын эдеэ хоолдо иимэрхүү амтатай зүйлнүүдые олохогүйт. Ниитын эдеэ хоолой иимэрхүү амтатай зүйлнүүдые худалдажа шадахагүй байхадань, иимэ наймаа эмхидхэхэдэнь болохо юм бээ. Гэхэ зуура, олонхи ушарта сэн тухай хэлэнгүйгөөр кооперативай үйлэдбэрилһэн зүйлнүүдтэ юундэшьеб этигэхын аргагүй. Тэдэнэй үйлэдбэрилһэн продукци хэрэглэхэдэ аюулгүй байха гү?

Городой СЭС-эй эдеэ хоолой гигиенын таһагые даагша Нелли Дмитриевна Шонькина манай асуудалнуудта нигэжэ харюусаба:

— Городто эдеэ хоолой кооперативуудай байгуулагдаһан хугасаа соо ямар нэгэ кооперативай эдеэ хоолһоо хохидоһон нэгэшье ушар болоогүй. Тэдэнэй бэлдэһэн продукци заримдаа санитарна нормонуудта таарадаггүй. Түргэн гутадаг продуктнууд болодог кремүүдһээ кондитерска зүйлнүүдые бэлэдхэлгэдэ бидэ шанга эрилтэнүүдые табидагбди. Эдеэ хоолой кооперативуудай ажал ябуулгые хинан шалгаха талаар саг зуурын санитарна дүримүүдые нарин нягтаар сахидагбди. Тиигээ тиитэрээ тэдэнэртэ гүрэнэй предприятинуудтал адлил эрилтэнүүд табигдадаг.

— Дүримүүдые хазагайруулагшадта ямар хэмжээнүүд хэрэглэгдэдэг бэ!

— Яла түлүүлдэгбди. Зүгөөр кооперативта 10 түхэригэй яла түлүүлхэ гээшэ ямар удхатайб? Санитарна нормонуудые эбдэһэн, продукциин бактериологическа туршалгануудай муу дүнгүүдые харуулаа һаань, кооперативай ажал ябуулга зогсоодогбди. Санитарна нормонуудые ходо ходо хазагайруулаад байгаа һаань, гүйсэдкомуудай кооперативуудай талаар комиссида кооператив хааха тухай саарһа бэлдэжэ үгэдэгбди. Гансал комисси кооперативай ажал ябуулга болюулха тухай түгэсхэлэй шиидхэбэри гаргадаг.

— Манай городто эдеэ хоолой кооперативуудай хүгжэлтын түүхэ тухай хэдэн үгэ хэлэжэ үгыт.

— СЭС-тэ бүридхэлдэ абтажа эхилһэн сагһаа хойшо, 1987 онһоо тэдэ хүдэлжэ эхилээ һэн. Тэдэ элдэб продукци гаргадаг гэжэ хэлэхын аргагүй. Кооператорнуудай орео хүшэр байдалшье намда ойлгосотой. Юундэб гэхэдэ, жасанууд, түүхэй эд үгы байха юм. Тэдэ абаха аргатайл юумээ абадаг. Гол түлэб эдеэ хоол бэлдэдэг кооператорнууд кондитерска зүйлнүүдые баридаг, мяхаар хэһэн эдеэ хоол дурадхадаг, мяха шарадаг.

Гэбэшье эдеэ хоолой кооператив нээхэ дуратай хүнүүд олдодоггүй. 1987 онтой сасуулжа үзэхэдэ, тэдэ үсөөршөө гэхэ гү, али 22 кооперативһаа оройдоол 7-ниинь үлэнхэй. Теэдшье энэмнай бүридхэлдэ байһан кооператив болоно. Железнодорожно районой кооперативууд эндэ ороногүй. Өөрын СЭС тэдэниие хангадаг. 400-гаад кооперативуудтай сасуулжа үзэхэ болоо һаа, эдеэ хоол бэлдэдэг кооперативууд айхабтар үсөөн байха. Тэдэ гэбэл, «Мираж» гэһэн видеосалон, пирожки худалдадаг «Лесник», ТСК-гай пельмен болон кондитерска зүйлнүүдые үйлэдбэрилдэг «Автосервис» гэһэн кооператив. Тэдэнэй гаргаһан кремтэй вафельнэ трубочкануудай амта таниһан байхат. Авиазаводой «Каравай» гэһэн кооператив грузин кухнитай мяхаар элдэб эдеэ бэлдэдэг. «Сюрприз» санитарна нормонуудые оло дахин эбдэжэ, бэеэ харуулаа. «Аппетит» гэһэн пельмен хэдэг кооперативта гомдол олоор ороно. ЛВРЗ-гэй «Новинка» гэһэн кооперативай ажал ябуулгые бидэ баһал болюулһан байнабди.

Хэрбээ урдандаа гол түлэб ондоо тээһээ ерэһэн хүнүүдэй түрүүшын кооперативуудые нээдэг байһан һаа, мүнөө город соогуур манай нютагайхид кооперативуудые эмхидхэдэг болонхой.

— Эдеэ хоол үйлэдбэрилхын тула тэрэнэй технологи мэдэхэ хэрэгтэй. Эдеэ хоол бэлдэдэг «кооперативуудта» мэргэжэлтэд бии гү!

— Ямаршье кооперативта эдеэ хоол үйлэдбэрилхэ талаар өөрын поварнууд, технологууд бии гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Зүгөөр түрүүлэгшэнэр эдеэ хоол бэлдэхэ талаар юушье мэдэдэггүй байха юм. Гол түлэб тэдэ мүнгэ олохо хүсэлтэй. Ори ганса «Сибирячка» гэһэн кооперативта түрүүлэгшэнь технолог мэргэжэлтэй.

— Та ямар кооперативай продукци тэмдэглэхэ хүсэлтэйбта!

— Сэхыень хэлэхэдэ, тэдэнэй үйлэдбэрилһэн продукци тухай һайн юумэ хэлэхэ аргагүйб. Гол түлэб медигүүдэй хүдэлдэг «Молодость» гэһэн кооператив намда һайшаагдаа. Тэндэ амтатайханаар эдеэ хоол бэлдэнэ, бэлдэгдэһэн бүхы юумэн санитарна нормонуудта таарана. Теэд мүнөө тэдэ хүдэлнэгүй, хүн үсөөнөөр ябажа, олзо доход ороогүй.

Бусад олон кооперативуудта ажаглалтанууд хэгдэжэ, санитарна нормонуудые, мүнгэн һангай журам эбдэжэ, тэдэнэй ажал ябуулга хэдэн дахин зогсоогдоһон байна. Эдеэ хоолой шэрэнүүд дуталдана гэхэ гү, али тэдэ огтошье үгы байдаг. Тиихэдэнь зарим кооператорнууд нооһо, бүд будадаг анилиновэ шэрэнүүдые хэрэглэдэг. Үүдэнүүдээ хаагаад хүдэлдэг «Восточные сладости» гэһэн кооператив иимэ шалтагаанаар хаагдаа. «Мэиури» гэһэн кооператив элдэб хазагай ябадал гаргажа хаагдаа һэн.

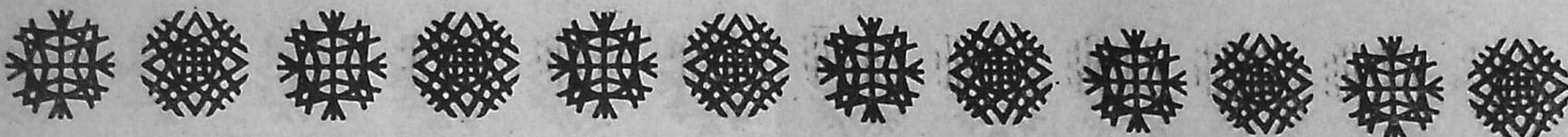
Тииһээ тиитэрээ «Птичье молоко» гэһэн торт тухай дурдаад үзэебди. Тортнуудые барихын тула байрань санитарна нормонуудта таарахагүй байгаа. Тиигээд бидэ тэдэниие хаагаабди.

— Мүнөө бидэ үнэ сэндэ балайшье анхархаяа болинхойбди. Үнэхөөреөшье торт ехэл амтагүй байгаа. Минии басаган болон хүршэ үхибүүд шоколадаар хэһэн гадарынь эдеэд лэ бусадынь хаяжархидаг байба. Теэдшье тэрэниие эдиһэнэй хэрэггүй...

— Бидэ «Сибирячка» кооперативай ажал хэрэгүүдые хаража үзэхэ зэргэтэйбди. Юуб гэхэдэ, мүнөө тэрэ город соогуур саахарай үнгэтэ хүбэн худалдана. Худалдан абагшадта уридшалан нигэжэ һануулха хүсэлтэйб: иимэ хүбэн худалдажа бү абагты, ямар шэрээр шэрдэгдэһэниинь мэдэгдэнэгүй. Хэрбээ кооперативай фирмын, СЭС-эй зүбшөөлгүй, халаад гү, али хамсыдаа оеһон бүд үмдөөгүй байгаа һаань, пирожки, кремээр хэһэн зүйлнүүдые худалдажа бү абагты.

Эдеэ хоолой кооперативууд тухай хэлэхэ зуураа, маанадые тэдэнэртэ дурагүй гэжэ бү һанагты. Али олон түбэг бэрхэшээлнүүдтэй, шиидхэгдээгүй асуудалнуудтай ушархадань, тэдэниие хайрлахаар байдаг. Хоро хүргэхэгүй, амтатайхан эдеэ хоол хүн зондоо худалдадаг байг лэ гэжэ кооперативуудта хүсэхэ байнабди.

Р. МАРДАЕВА.

Наталья ДАШИЕВА, «БЗ»-гэй корреспондент, тел. 2-40-57.

НОЯБРЬ һарада Буряадай туристнуудай бүлэг «Спутник» БММТ-гэй путевкоор Энэдхэг ороноор аяншалаа юм. Тэдэнэй дунда манай корреспондент Наталья Дашиева ябалсаа.

Городой хүлгеэтэй үйлсэнүүдээр ухэрнүүдэй аажам бэлшэжэ ябахые хаража үзөөгүй байхат. Харгынуудай уулзадха дээрэ түхэрезн корзина соо могойн толгой харагдана. Эзэнэйнгээ аялга хүгжэм гаргахада, ехэл дуратайгаар дээшээ шохойн бодохо юм. Буурал сагаан толгойтой велорикша харгын хажууда клиентнүүдые хүлеэжэ зогсоно.

Энэмнай Энэдхэг орон гээшэ. Тэрээн тухай энээнһээ урагша ямар юумэ дуулаһан байгаабиб, юу мэдэхэбибі? Яһала ехэ юумэ мэдэхэб гэжэ һанадаг байгааб. Теэд бодото дээрээ энэ гайхамшаг орон тухай бага юумэ мэдэхэ байшооб. Оройдоол хоер долоон хоногой туршада агууехэ орон тухай ехэ юумэ мэдэжэ үрдихэгүйш. Гэбэшье Энэдхэг орон манда мүнөө эгээн дүтөөр, ехэл ойлгосотой шэнгеэр һанагдаха юм.

Эдэ тэмдэглэлнүүд соогоо шэнэ юумэ нээхэ зорилго урдаа табяа бэшэб. Уншагшадта һонирхогдохо зураглалнуудые харуулха гэжэ бодооб. Энэдхэг арадай соел культура тухай, архитектурын, уран зурагай, скульптурын эгээн шухаг хүшөө-памятнигууд тухай уншаһаншье, дуулаһаншье байгаа еһотойт. Мүнөө үеын Энэдхэг ороной түхэл шарай харуулха гэжэ туршаад үзэхэмни.

ҺАЙН ЗАНШАЛ

Эгээн түрүүн Энэдхэг орондо хоер ондоо үзэгдэл хүниие гайхуулдаг гээшэ. Нэгэ талаһаа баяшуул, нүгөө талаһаа үгытэйшүүл, үшөө тиихэдэ хуушанай еһо заншалнууд зарим газарнуудтань тэрэ зандаа үлөөгдэнхэй... ,

Гэбэшье Энэдхэг ороной хүнүүд лэ гол баялиг болоно. Ямаршье байдалда аалин намдуу, тэсэбэритэй байлга, урин зохид миһэрэл... Бидэ ажалдаашье, гэртээшье байхадаа, үйлсэдэшье ябахадаа, ходол сүлөөгүй, һанаа үнөөн болошонхойнууд ябадаг байнабди гэжэ һанаа һэм. Харин энэдхэг хүнүүд бэе бэедээ хэды зохидоор ханданаб! Ямар бэ нэгэ юумэндэ дураа гутаха, сухалдаха, шангаар дуугарха ушарнуудтай дайралдаагүйбди.

Нэгэ имэ ушар һанаанда бүхөөр хадуугдан үлөө. Бомбей хотодо буухадамнай, манай группые онгосоор нэгэ агы нүхэтэй газартай танилсуулхаяа абаашаа һэн. 1,5 час тухай болоод катер һөөргөө ерэжэ, туристнуудые абаашаха гэжэ маанадта дуулгаһан байна. Энэ болзор соо палуба дээрэ бүхы хүнүүд сугларжа шадабагүй. Урид ерэһэн хүнүүд дураа гутажа захалба. Гансал хоер катерист дураа гутаһан, тэсэжэ ядаһан янза харуулаагүй. Гэхэ зуураа, тэдэл түбхын түрүүндэ дураа гутаха еһотой байгаа бшуу.

...«Мадам, амар мэндэ!», «Баярые хүргэнэб», «Хайрлыт...» гэхэ мэтэ үгэнүүдтэйгээр энэдхэг хүнүүд ганса туристнуудта бэшэ, мүн өөһэд хоорондоошье хандана. Тэдэнэрород үгэнүүдые ехэл дуратайгаар хэлэдэг байха юм. Энээниие хэды һайн заншал бэ гэжэ һанаа һэм.

Энэдхэг хүнүүд айхабтар һүзэгтэй юм гэжэ манай гид ходо дабтадаг байгаа. Энэдхэг шажан оршон тойронхи ажабайдалые тэсэмгэйгээр дабажа һургана гэжэ тон зүбөөр хөөрэлдэдэг байжа болоо ха. Ерээдүйдэ эрхим һайн байдал заатагүй хүрэжэ ерэхэ гэжэ үгытэйшүүл найдадаг, үнэн зүрхэнһөө сэдьхэдэг байна. Энэдхэг орондо ажалгүй хүнүүд угаа олон.

АРГА ШАДАБАРИҺАА ДУЛДЫДАЛГА

Энэдхэг ороной бүхы хүнүүд дүрбэн категореор хубаарилагдана. Нэгэдэхи категориин хүнүүд эгээн хүндэтэй. Эндэ гүрэнэй ажал ябуулагшад, профессорнүүд, начальнигууд ородог гэжэ эли аяб даа. Тэдэнэй салин хүлһэн 10 мянган рупи хүрэтэр болодог байха юм. Эгээн бага салин 400 рупи болоно. Энэмнай хэды ехэ илгаатайб! Хоердохи категоридо юристнүүд, врачууд, инженернүүд, харин гурбадахи категоридо клеркнүүд, багшанар, һүүлшын дүрбэдэхи категоридо хүдэлмэришэд, хангагшад, алба хэгшэд ороно.

Гэр бүлын гэшүүдэй тооһоо бэшэ, харин категориһоо дулдыдажа, квартиранууд, гэр байранууд үгтэдэг. Нэгэ комнатотой квартирада (нэгэ унталгын комнато, гостина, столово, кухни) дүрбэдэхи категориин хүнүүд ажаһуудаг. Гурбан комнатотой квартирада гурбан унталгын комнато бии. Эндэ нэгэдэхи категориин хүнүүд ажаһууна. Ажалһаа гарахадань гү, али пенсидэ гарахадань квартираяа сүлөөлхыень бээдхэдэг байна. 59 наһатай болоходоо (эхэнэрнүүдшье, эрэшүүлшье хамаагүй) пенсидэ гарана.

Орон дотор хүдэлмэригүйшүүл угаа олон гэжэ тэмдэглээ һэм. Имэ хүнүүдтэ гэр байрашье, пособи тэдхэмжэшье үгтэдэггүй. Арга хургаараа олоһон мүнгөөрөө тэдэнэр ажамидардаг байха юм. Ямаршье хүн хүдэлмэридэ хабаадуулагдаха, салин хүлһэ абаха аргатай гэжэ маанадые үдэшэжэ ябаһан гид хэлээ һэн. Энэдхэг орондо гэр байратай, өөрын булантай болохо гээшэ хүшэр хэрэг. Дулаан орондо жэлэй ямаршье сагта гэргүйшүүл газаа хоноходоо ехээр хохидонобди гэжэ һанадаггүй.

ЭНЭДХЭГ ЭХЭНЭР ЯМАРААР АЖАҺУУНАБ!

Энэдхэг эхэнэрнүүд маанадта орходоо ажабайдалай талаар урагшатайгаар ажаһууна гэжэ хэлэхэдэ болохо. Юундэб гэхэдэ, статистикын еһоор 9 хүбүүдтэ 10 басагад хүртэдэг гэжэ манда дууладаг гээшэ. Харин Индидэ нэгэ эхэнэртэ гурбан эрэшүүл хүртэдэг байна. Энээнһээ уламжалан, эхэнэртэ зулгы зохидоор, гамтайгаар хандадаг байжа болоо ха. Жэшээлхэдэ, хэрбээ һамганайнгаа, эхынгээ гү, али эгэшэ дүүгэйнгээ хүдэлдэг байгаа һаань, нэрэ хүндые доромжолһон хэрэг гэжэ энэдхэг эрэгтэй хүн тоолодог байна. Гол түлэб тэдэ хүүгэдые хүмүүжүүлдэг, гэрэй ажал эрхилдэг. Тиимэһээ хүдэлдэг эхэнэрнүүд тон үсөөхэн гэхэ гү, али арбаад процент болодог.

Эрэ хүн бүхэн лэ һамга абаха аргатай гэжэ хэлэжэ болохогүй. Юундэб гэхэдэ, һамга абахын тула басагые худалдажа абаха, ехэ мүнгэ түлэхэ хэрэгтэй. Басаган баян байхадаа бүри үнэтэй сэнтэй байдаг юм ха. Тиимэһээ эндэхи эрэшүүл эртэ гэр бүлэ болодоггүй. Һамга абахынгаа урда тээ ажалда орохо, гэртэй, бага-сага зөөри зөөшэтэй болохо хэрэгтэй.

Индидэ һургуули һудартай эхэнэрнүүд ороной политика болон экономико хүгжөөлгэдэ нилээд ехэ нүлөө үзүүлдэг байна. Жэшээлхэдэ, Раджив Гандиин правительствын бүридэлдэ 8 министр эхэнэрнүүд юм. Гэхэ зуура, энэдхэг эхэнэрнүүдэй 70-аад процент тухайнь үзэг бэшэг мэдэхэгүй. Илангаяа хүдөө нютагуудта үзэг бэшэг мэдэхэгүй эхэнэрнүүд олон байдаг. Хүдэлдэг эхэнэрнүүдэй дунда оройдоол 2 процентнь һургуули һудартай юм.

Эрэшүүл болон эхэнэрнүүд адлихан ажал хээд, аб адлихан салин хүлһэ абадаг. Эхэнэрнүүдэй хүдэлмэриин үдэр нэгэ часаар богони байдаг гэхэ гү, али тэдэ 7 час соо хүдэлдэг. Нарайлха эхэнэрнүүдтэ нарайлхаһаань урда нэгэ һара, нарайлһанайнь һүүлээр гурба һара соо түлбэритэ амаралта үгтэдэг.

Эндэ үхибүүдэй түрэхэ, үхэхэнь тон адли байдаг. Энэ талаар хэрэг байдалые гуримшуулхын тула правительство хэмжээ ябуулгануудые баталан абана. Жэшээлхэдэ, түрүүшын үхибүүнэй гарахадань, түрэлхидэй салин хүлһэн болон хүнгэлэлтэнүүд хоер дахинаар ургана, хоердохи үхибүүнэй гарахада, баһал салин хүлһэн болон хүнгэлэлтэ дээшэлүүлэгдэдэг. Харин гурбан үхибүүтэй болобол салин хүлһэн болон хүнгэлэлтэнүүд хоер дахинаар хямдаршаха.

Энэдхэг эхэнэрнүүд сэбэр һайхан бэетэй, шарайтай, зулгы зохид абари зантай юм. Сари хубсаһан тэдэниие ехэл гое болгодог. Тэрэниие үмдөөд, түргэнөөр ябахын аргагүй байдаг. Энэ хубсаһан эхэнэрые аалиханаар, зохидоор алхалан ябахые баадхана.

Баян зүүдхэлнүүд сооһоо энэдхэг эхэнэрнүүд ямар шулуу зүүхэ дуратайб гэжэ мэдэжэ абахада һонин байба. Тэдэ Зодиагай тэмдэгэй еһоор, гурбан карадһаа бага бэшэ шэгнүүртэй шулуунуудые зүүдэг. Энэ дүрим эбдэбэл, Зодиагай тэмдэг һайн нүлөө үзүүлхэгүй.

ҺУРАЛСАЛАЙ ГУРИМ ТУХАЙ ХЭДЭН ҮГЭ

Индидэ өөрынгөө арга боломжын, хүсэл оролдолгын талаар удаан һурадаг гэжэ манай гид ойлгуулба. Тэндэ бултанда уялгата һуралсал гэжэ үгы. Һарадаа оройдоол 6—7 рупи түлэдэг гүрэнэй һургуулинуудтай хамта үмсын һургуулинууд бии. Тэндэ һарадаа 300—400 хүрэтэр рупи түлэдэг. Эды шэнээн мүнгэн юрэ түлэгдэдэггүй гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Манай гидэй 5 наһатайхан басаган нэгэ имэ һургуулида һурадаг байна.

Хүбүүд болон басагад ами амяарандаа һурадаг. Мадрас хотодо бүхы хүүгэдэй 80 процент һурадаг.

Маанадай амарһан Мадрасай хажуудахи хүршэ городһоо элдэб хорхойн гэрнүүдые, гарай бэлэгүүдые наймаалдаг бишыхан наймаалагшад саг үргэлжэ ерэдэг һэн. Тэдэ ородоор яһала ойлгохоор дуугарха юм. Тэдэнэй англи, немец, француз хэлээр хөөрэлдэхэ аргатай байхадань, бидэ ехээр аягүйрхөө бэлэйбди.

Индидэ хүдэлдэг үхибүүд ехэл олон, тэдэниие хаа хаанагүй харахат. Өөрөө уншажа шадахагүй аад, газетэнүүдые тараагшаар хүдэлхэ. Үрэ жэмэсүүдэй наймаалагша байһан аад, тэдэниие амталха аргагүй байдаг. Нюсэгэн хүлтэй гутал сэбэрлэгшэ хажуугаарнь гараһан хүнүүдые гуталаа сэбэрлүүлэгты гэжэ уриха юм. Һаруул гэрэлтэй байхадань, тэдэ энээгүүр тэрээгүүр гүйлдэжэл ябадаг. Харанхы болохотой адли тэдэ дайралдаһан газартаа хонодог ха.

ИНДИРА ГАНДИ ХААНА АЖАҺУУДАГ БАЙГААБ!

Энэдхэг фильмүүдэй геройнууд гое һайхан ордонгууд соо ажаһуудаг. Индира Гандиин резиденци ошожо харахабди гэжэ манда соносхоходонь, имэрхүү ордонгуудай нэгэн байха гэжэ бидэ һанаа һэмди. Теэд тэндэ тад ондоо байдал хараабди. Досоогоо эгээлэй юрын эд зөөритэй нэгэл дабхар гэр байба. Премьер-министрэй ажаһуухада ямар байгааб, тэрэл зандаа үлөөнхэй. Хоер креслэ болон столхонтой багахан таһалга. Эндэ тэрэ четверг бүхэндэ юрын хүнүүдтэй уулзадаг байгаа. Тэрэнэй хажууда оршоһон нэгэ бага ехэ таһалга соо правительствануудай толгойлогшонортой уулзалганууды үнгэргэдэг байһан юм. Библиотекэ гэр соо эгээл дуратай газар болодог. Тэрэ ехэнхи сагаа эндэ үнгэргэдэг һэн... Шэл доро өөрынь хубиин хэрэгсэлнүүд табигданхай. Тэдэ гэбэл, эзэн эхэнэртээ хамта бүхы дэлхэйе тойроһон хуушан чемодан, эгээлэй юрын нюдэнэй шэл, нэхэгдэһэн хахад жилет (сүлөөтэй сагтаа Ганди нэхэхэ дуратай байгаа, наһа бараханһаа гурбан үдэрэй урда тээ энэ жилет аша хүбүүндээ нэхэжэ байгаа гэжэ манда ойлгуулжа үгөө), олон тоодо кактус сэсэгүүд болоно. Индиин премьер-министр Индира Ганди имээр ажаһуудаг байгаа бшуу.

6-дахи хууд.

Танилсагты: Юрий Лонго

...ХОЕР ТЭЭҺЭЭ СЦЕНЭ ТЭЭШЭ ОЛОН ХҮБҮҮД, БАСАГАДАЙ ДУГТАШАХАДА, «ЯАҺАН ЭДЭБХИТЭЙ ХАРАГШАД ГЭЭШЭБ!» ГЭЖЭ ГИПНОТИЗЕР ЕХЭЛ ГАЙХАБА. ОРОЙДООЛ ДОЛООН ХҮН ХЭРЭГТЭЙЛ ДАА, БУЛТА НАЙТНАЙ ХУБИ ЗАЯАН ТУХАЙ ХЭЛЭХЭ БОЛОО ҺАА, БҮХЭЛИ ҮДЭШЭШЬЕ ХҮРЭХЭГҮЙ ГЭЖЭ ТЭРЭ ХЭЛЭХЭ ЮМ. КОНЦЕРТ БҮХЭНДЭ ЭНЭ НОМЕР ХАРАГШАДАЙ ДУРА СЭДЬХЭЛ БУЛЯАГАА. ОРОН ДОТОРНАЙ МЭДЭЭЖЭ ЭКСТРАСЕНСНҮҮДЭЙ НЭГЭН, ПСИХОЛОГ ЮРИЙ ЛОНГЫН БУСАДШЬЕ НОМЕРНУУД ОЛОНИИЕ ГАЙХУУЛАА, ҺОНИРХУУЛАА.

Столой саана һууһан басагадай гарай почерк таажа, тус бүхэндэнь тайлбари үгэнэ. Гурбан жэл үнгэрһэн хойно гадаадада аяншалгада гарахаш гэжэ нэгэ басаганда хэлээ. Хоер үбгэнтэй, хоер үхибүүтэй (хүбүүн, басаган) болохош гэжэ нүгөөдэдэнь, һаяын хоер жэлэй туршада болгоомжотой бай гэжэ гурбадахидань хэлээ. Иимэ номернуудые харагшад айхабтар анхаралтайгаар шагнаһан байна.

Психолографологи гээшэмнай хүнэй абари зан почеркоор мэдэхэ наука мүн. Харин хироманти гээшэмнай гарай хээгээр хүнэй байдал, хуби заяан тухай мэдэлгэ болоно. Хоер адли почерк гэжэ байдаггүй. Мүн лэ хаанашье хоер адли хүн байдаггүй ха юм. Хүнэй абари зан, почерк гэхэ мэтые хайшан гээд таадагбиб? Нэгэ бага тайлбарилаад туршаһуу: юрыншье хүн үхибүүнэй почерк илгаруулаад лэ байдаг. Харин би юугээрээ нэгэ бага бусадһаа саашаа ошообиб гэхэдэ, почерк харан сэсуугаа ямар абари зантай, ямар һуудал байдалтай хүн бэ гэжэ таадагби. Энээниие айхабтар орео хэрэг гэжэ хэлэхэгүй байнаб...

Ю. Лонго сценэ дээрэ ээлжээтэ номероо харуулжа эхилшэнэ. Тэрэ бутархай шэл дээгүүр хүл нюсэгөөр ябабашье аданагүй. Удаань тэрэнэй бутархай шэл дээрэ нюргааргаа хэбтэхэдэнь, ассистент гараа далайгаад үбсүү руунь хурса хутагануудые шэдэжэ ороно... Нервэ муутайшаг зарим хүнүүд һууриһаа бодошохо юм. Харин артистын сээжэдэ нэгэшье сараа харагданагүй...

Концерт бүхэндэ залуушуул олон байдаг гэжэ Юрий Лонго хэлэнэ. Эдир залуу ябахада бүхы юумэн айхабтар һонирхолтой шэнгеэр үзэгдэдэг гээшэ. Илангаяа мүнөө бүхы юумэнэй олондо мэдээсэгдэдэг, дуулгагдадаг болоод байһан үедэ ганса залуушуулай бэшэ, мүн бүхы наһанай хүнүүдэй һонирхохо юумэн ехэ болонхой. Бишье ямар бэ нэгэ шэнэ юумэ нээжэ магадгүйб гэжэ залуу хүн һанана бшуу.

Биополиео шалгагты гэжэ Юрий Лонго зал соо һууһан хүнүүдтэ хандана. Лонгын иигэжэ хэлэн сасуу харагшад гарнуудтаа нюдэндэ харагдахаар бэшэ ямар бэ нэгэ шаарнуудые баряад байһан шэнгеэр һанаха юм. Бишье гар соогоо тэрэниие бажууһан шэнгеэр үзөөб...

Удаань гипнотизер хэдэн харагшадые сценэ дээрэ дуудажа, хоер ээргээр зогсоогоод, хүгжэм доро бэеэ хүдэлгэхыень захирна. Иимэ гипнозой сеанс харахада, ехэл һонирхолтой.

Гипноз гээшэмнай эртэ урдын Римэй үеһөө эхи абана. Тиихэдэ гипнотизернууд талмай дээрэ суглараһан бүхы хүнүүдые үнтүүлжэрхидаг байгаа. Хүнэй уураг тархиин нюусын, арга боломжонуудай оройдоол 30 процентые нээжэ шадаад байнабди. Хэдэн мянгаад хүнүүд гипнозой туһаламжаар элдэб үбшэнгүүдһээ мултарна. Гипноздо дайрагдадаггүй хүнүүд гэжэ байдаг. Гэбэшье тэдэнииешье мэдэлдээ абажархидаг бэрхэ гипнотизернууд байдаг гээшэ. 120 арганүүдые мэдэдэг гипнотизернууд эгээн дээдэ категориин гэжэ тоологдодог.

Толгойтнай үбдэхэеэ болихо, бэетнай амарха, ямаршье юумэн һанааеткай зобоохогүй гэжэ артист найдамтайгаар хэлэнэ.

Бэеэ һула табижа, тусхай аутотренинг хэжэ һураха гээшэ еһотойл шадабари мүн. Гипнотизерой туһаламжагүйгөөршье бэеэ амаруулжа, аргалжа шадахат. Гансал айхабтар ехэ хүсэл оролдолго хэрэгтэй. Ажалай, һуралсалай һүүлээр бэеэ амаруулжа һураха шухала. Заабол ажалай дүүрэхые хүлеэжэ байнгүйгөөр забһарлалайшье үедэ элдэб упражненинүүдые хэжэ һурагты. Стол дээрэ һуужа, хүлнүүдээ урагшань жиигты. Тиигээд ташаанууд дээрээ гарнуудаа табижа, толгойгоо урагшань гунхуулагты. Нюдэеэ анижа, бэеэ һула табигты.

Лонго гипноздо бэлээр ородог хүнүүдые шэлэжэ, сценэ дээрэ гаргана. Агаарай лайнерай пассажирнууд гээшэт, урда зүгэй далайн эрьедэ амаржа байнат, гэрэй ээзн гээшэт гэхэ мэтэ үгэнүүдтэйгээр тэдээндэ хандана.

Психологи гээшэ хүнэй ажабайдалда хэды ехэ үүргэ дүүргэдэг бэ? Бэе бэеынгээ зан абари, психологи мэдэхэ, бэе бэедээ тэсэмгэйгээр хандаха гээшэ юунһээшье шухала. Хүнэй доторой байдал, һэшхэл, үзэл бодол гол үүргэ дүүргэдэг. Хэрбээ ямар бэ нэгэ юумэндэ ходо һанаагаа зободог гээшэ һаа, амгалан һайнаар ажаһуужа шадахагүйт. Физическэ упражненинүүд мүн лэ гол үүргэ дүүргэдэг. Тортог тооһотой, муухай агаартай хото городто ажаһуудаг һаа, болгоомжотой байха хэрэгтэй. Промышленна болон автомобильна хорото бодосуудһаа хайшан гэжэ бэеэ абархаб? Тортогтой үдэрнүүдтэ гэрһээ үсөөн гараха, хүсэ шадал гаргахагүй гэжэ оролдогты.

Лонгын нэгэ басаганда дүтэлхэдэ, тэрэнь Алла Пугачевадал адляар үһэеэ заһажа, хүгжэм доро хатаршана. Үшөө нэгэ залуу эхэнэр американ одон Мадонные һажаалдашаха юм.

Американ психолог, багша Дейла Карнегын творчествотой танилсагты. Совет психологууд сооһоо Рожнов, Орлов, Леви гэгшэдые хүндэлдэгби гэжэ Лонго залуушуулда хандана.

Концертын һүүлээр Юрий Лонго 15 минутын туршада сеанс үнгэргөө. Элүүржүүлгын сеансда ээлэгдэжэ, Лонгын саашадаа юун гэжэ хэлэһые дуулабагүйб.

Манай штатнабэшэ корр. О. ИРИНЧЕЕВА концертһээ репортаж хэбэ.

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

ҺОНИН НАМТАРТАЙ

СЭРЭГЭЙ албатан, майор нэрэ зэргэтэй. Режиссер мэргэжэлтэй. Экстрасенс. Нэгэтэ энэ хүн манай редакцида ерэжэ, намһаа интервью абагты гэжэ дурадхаба. Бидэ тэрээнһээ интервью абаа һэмди. Тиин Виктор Иванович Лапшин манай региондо сэрэгэй нэгэ частиин сэрэгэй албатан. Хяалар нюдые, толгойн үбшые аргалдаг. Юумэнһээ ехээр айһан хүниие номгоруулан эмшэлдэг. Нюуһан зүйлнүүдые олодог. Элдэб гуримаар бэшэгдэһэн гуша гарэн үгэ хадуужа абадаг. Хүнэй психикын элдэб нюуса үзэгдэлнүүдые элирүүлхэ гээшэ тэрэнэй дуратай ажал болонхой.

— Нюуса үзэгдэлнүүд гээшэ юун бэ?

— Энэмнай НЛО бэшэ. Хэрбээ тайлбарилагдаагүй ниидэдэг объектнүүд тухай хэлэхэ болоо һаа, иимэ объектнүүд бии гэжэ бидэ этигэдэг болоһойбди гэжэ хүсэнэб.

Хүнэй психикын үзэгдэлнүүд баһал гайхалтай үзэгдэлнүүд байха. Нэгэтэ хүндөөр үбдэһэн Энштейн хүнэй психикэ ямараар бүрилдэнхэйб гэжэ хөөрэжэ үгэхыень Пеже гэгшые гуйгаа бэлэй. Тэрэнэй хөөрэһэнэй һүүлээр Энштейн иигэжэ хэлэбэ: «Психологи гээшэ физикэһээ хэды орео гээшэб даа!».

Хүнэй бэедэ болодог хүлеэгдээгүй хубилалтанууд намайе тон ехээр гайхуулдаг. Муухайшаг басаган ябаһан аад, гэнтэ сэбэрхэн эхэнэр болошодог. Тиихэдээ юун болоко гээшэб? Хэзээдэшье шүлэгүүдые бэшээгүй аад, гэнтэ шүлэг бэшэжэ эхилшэдэг. Урдандаа зураг зуража шадахагүй байһан аад, гэнтэ элдэб гое һайхан зурагуудые зураха бэлиг шадабатай болодог. Зүүдэн соогоо өөрынгөө гайхамшаг таблица хараһан Менделеевые абаад үзэгты. Эндэ иимэ асуудал табиха хэрэгтэй: «Эдэ хүнүүдтэй юун болооб, тэдэнэй психикэ дотор юун хубилааб?».

Бэлигтэй бэрхэ Чумак — Кашпировский гэгшэдые абаад туршагты. Элдэб үбшэ хабшанаа эмшэлхэ гэһэн этигэл найдалтайгаар манай ороной хэдэн миллион хүнүүд телевизорнүүдэй урда һууна бшуу. Тэдэ эди шэдидэ үнэн зүрхэнһөө этигэнэ, заатагүй эдэгэхэб гэжэ найдана. Үнэхөөрөөшье иимэ аргаар эмшэлгын ашаг үрэнь гайхамаар: «Манай бүлын үнинэй нүхэр Е. К. (тэрэнэй зүбшөөлгүйгөөр нэрыень нэрлэхэгүйб) гэгшын минии хараһаар байтар сахюур саган үһэниинь харлашоо. Ямар шалтаган дээрэһээ үһэниинь харлашооб? Этигүүлхэ бэлиг шадабаритай байна гү? Эндэ Кашпировскиин нэрэ хүндэ үүргэ дүүргээ гү, али энэ эхэнэр доторой сэдьхэлһээ этигээ гү?

Би иимэ һанамжа баримталха хүсэлтэй байдагби. Хүн бүхэн доторой айхабтар ехэ биоэнергетическэ нөөсэтэй. Энэ огтошье шэнжэлэгдээгүй гэжэ халаглан хэлэхэ байнаб. Энэмнай нервнэ, биологическа хүсэн болоно. Энээниие тааһан, тайлбарилһан хүн мүнөө дээрээ үгы. Гансал бидэ тэрэнэй ямар нэгэ объектдэ нүлөөлхыень адаглан хараха аргатайбди. Кашпировскиин туршалга энээниие гэршэлнэ.

Биологическа хүсэн бии гэжэ һанадагби. Эмшэлүүлжэ байхадань, үбшэлһэн газарыень заатагүй олодогби. Хүниие гараараа шалгажа үзэхэдөө, абаһаар ойлгодогби. Үбшэн хүнэй бэеын хажуугаар гараараа ябуулхадамни, гарни хадхаад, шэмжэгэнээд абадаг гү, али хүйтэ даадаг. Тииһээ тиитэрээ һаяхан Сочидо мануальна терапиин түб нээгдээ. Чумак болон Кашпировский тушаа тогтохо болоо һаа, үгөөрөө хэлэжэ, хүниие эдэгээхэдэ болохо гэжэ би этигэдэгби. Эртэ урдын эмшэд юрэ бусa иигэжэ хэлэдэггүй байгаа еһотой: «Түрүүшээр үгэ, һүүлдэнь ургамал, һүүлээрнь хутага хэрэгтэй болохо». Биополи гээшэмнай гансал медицинын бэшэ, харин физикын, химиин, социологиин, психологиин хэмжээн гэжэ ойлгохо хэрэгтэй. Би өөрөө юрэ бусаар эмшэлжэ эхилээ хүм. Нэгэтэ аэропортдо байхадамни, нэгэ эхэнэр ерээд иигэжэ хэлэбэ гээшэ: «Толгоймни айхабтар ехээр үбдэнэ. Бүхы хүнүүд сооһоо гансал та намда туһалха аргатайт гэжэ би һананаб. Нюураймни урда гараа баряад, толгоймни үбшые бууруулыт». Энэ эхэнэртэ туһалха хүсэлтэйгөөр нюурайнь урда гараа баряад байхадамни гэнтэ бүхы бэемни халуу бусалан зохид шэнги болошоо һэн. Тэрэ эхэнэрэй нюур шарай тад ондоо боложо, баяр хүргөөд ябаа бэлэй. Тэрэ гэһэн сагһаа хойшо өөрөөшье мэдээгүй байтараа толгойн үбшэ буурууладаг, юмэрхэйе, юумэнһээ айһан хүниие эмшэлдэг болошоо һэм.

«Этигэбэл этигэгты, үгы гэбэл бү этигэгты» гэһэн хэмжээндэ һонирхолтой хөөрэлдөөн боложо байна. Энээниие хэрэглэн удаадахи асуудалаа табихамни: хуби заяанда этигэдэг гүт?

— Өөрынгөө хаба шадалда этигэдэгби. Хэрбээ ажал хэрэгэй бүтэжэ үгөөгүй һаань, тэрэ зандань орхео һаа дээрэ. Үгы гэбэл, хүн муу тээшээ хубилжа магад.

— Та гороскопто этигэдэг гүт?

— Энэ асуудал тушаа бүхы наһандаа һанаагаа зобожо, анхаралаа хандуулжа ябадагби. Одо мүшэдөөр, газарай суранзанай шугамуудаар, дүтын түбинүүдэй байһан газараар нюусануудые тайлбарилан таахын тула залуу ябахадаа, нилээд ехэ мүнгэеэ гаргашалһан байхаб. Хүн гээшэ замбуулинай амитан һэн тула замбуулинай нүлөөдэ сроогүй байха аргагүй. Юртэмсын түбинүүдэй хайшан гэжэ байрлаһаниинь тэрэнэй хуби заяанда өөрын нүлөө үзүүлдэг. Багахан туршалга хэхэ хүсэлтэй гүт? Мүнөө минии байдалда таарама гэжэ һанаһан элдэб геометрическэ дүрсэнүүдые хэһэн конвертнүүд сооһоо нэгыень шэлэжэ абагты.

Би шэлэжэ абабаб. Тэндэ иигэжэ бэшээтэй байба: «Газаа талаһаань харахада, та хүнүүдтэй үгэеэ ойлголсожо хөөрэлдэхэ дуратайт. Бодото дээрээ дотор талынгаа нюусые үсөөхэн хүнүүдтэ хөөрэдэг байнат. Тэдэтнай таниие үнэн сэхэ, найдамаар нүхэр гэжэ һанадаг. Та түбшэн даруу байжа шададагта. Гэбэшье ходо ходо зан абаритнай хубилжа байдаг. Заримдаа өөрынгөө һанал бодолнуудые дүтынгөө нүхэртэй хубаалдаһайб гэжэ һанадагта. Тэдэнэртээл өөрынгөө доторой байдалые хөөрэжэ үгэдэгта. Ажабайдалай асуудалнуудта анхаралтайгаар хандадагта.

Та ажабайдал тушаа гүнзэгыгөөр бодожо үзэдэгта, бусад хүнүүдые шудалдагта. Тиихэдээ та ажабайдалда халирхайгаар хандаха хүсэлгүй, харин тэрэниие гүнзэгыгөөр шудалха дуратайт».

— Зай, адли байна гү? — гэжэ Виктор Иванович асууба.

— Наяад процентнь адлирхуу. Бусад конвертнүүд соотнай юун бииб? — гэжэ би һонирхон асуубаб.

— Баһал иимэрхүү удхатай байха, — гэжэ Лапшин харюусаба. Ямар текст хэнэй гарта ороноб, тэрээниие зүбшөөдэг байһаниинь гол шухала. Бултанда бүхы юумээрээ таарадаг абари зантай хүнүүдшье байдаг. Энэмнай Шэнэ жэлэй шог зугаа болуужан.

— Та телепатида ямараар хандадагбта?

— Минии ажабайдалда тайлбарилан ойлгуулхын аргагүй ушарнууд дайралдаһан байха. Минии дүтын нүхэрэй гү, али дүтын танилай наһа баража байхада (хэрбээ энэ ушарай һуниин тэг дунда болоошье һаань), доторталым ямаршьеб абяан намайе иигэжэ һэрюулбэ: Женя абгай наһа барашоо. Энэ «мэдээсэлэй» саг — үглөөнэй 4 саг 10 минута, наһа бараһан сагтайнь тудалдаа.

— Виктор Иванович, интервью үгэһэнэйтнай түлөө танда баяр хүргэнэб. Мүн таниие, бусад экстрасенснүүдые, бусадшье хүнүүдые Шэнэ жэлээр амаршалаад, һайн һайханиие хүсэнэб.

Елена СЛУГИНОВА интервью үнгэргөө.

Ольга ГАЛЛАС,
корреспондент,
телефон 2-34-41.

ОРБИТАДА» АНХАРЫТ!

ГУРБАН ЖЭЛ БОЛООД, БУХЫ МАГАЗИНУУДТА ТЕЛЕВИЗОРНУУД БАЙХА ГЭЖЭ ОПТИМИСТНУУД БАТАЛНА. ТИИМЭ БОЛОХО ГҮ!

Шэнэ жэлэй урда тээ хүн зон олоороо телевизор абаха гэжэ городой магазинуудаар һүндэлдэг. Булта зон заатагүй шэнэ телевизор абаха хүсэлтэй байха. Бултандань телевизор заатагүй заһаха болохош. Хүн гээшэ һайндэртэ үнэтэй сэнтэй зүйл худалдажа абаха дуратай байдаг. Теэдшье техникэ мүнхэ бэшэ, эбдэржэ һалахагүй. Городойхидой һайндэрэй урдахи асуудалые хайшан гэжэ шиидхэһыень бодоодшье үзэхэнь хүшэр байна. Манда худалдаа наймаанай сервис болон ажаһуудалай сервис ехэл доогуур хэмжээндэ... Магазинуудта ороходо хооһон тагууд байдаг. Ажаһуудалай эрилтэнүүдые хангадаг эмхинүүдтэ ошожо, ямар нэгэ захил хэхэ гээ һаатнай, таанадта арсажа магадгүй. Хэрбээ магазин бүхэндэ финскэ сабхи аба гэжэ намда дурадхаа гү, али һарын болзор соо бэшэ, харин үсөөхэн үдэрнүүд соо костюм гоюула гэжэ хэлээ һаань, би ехээр баярлаха һэм. Зүгөөр имэ байдалтай хэзээдэшье ушархагүйт. Энээнһээ уламжалан дураншни гутажа эхилхэ. Тиигээд бидэ имэрхүү муу байдалтай дадашанхайбди.

Шэнэ телевизор худалдажа абахадатнай, долоо хоноод эбдэршэхэ. Энэмнай юрын хэрэг болонхой. Энэмнай «япон» бэшэ, харин манай Эсэгэ оронаймнай техникэ болоно бшуу. Теэдшье бидэ тэрээндэ эсэгэ мэтээр хандадагбди. Хоер-гурба дахин заһабарилуулхаш, хэрбээ жэл соо таба дахин заһабарилуулаа һаа, заһагдахаа болео гээд, шэнэ телевизорээ тушаажа, баһал шэнэ телевизор абахада болохо. Зүгөөр шэнэшье телевизор эбдэрэнгүйгөөр эрхим һайнаар хүдэлхэ гэжэ бидэ юундэшьеб найдаха дуратай байдагбди. Ямаршье кампанида һуугаад, өөрынгөө «Горизонт» телевизор тухай хөөрэлдөө үүсхээ һаашни, шамайе дэмжэхэ хүнүүд олдохо. Энэмнай дуратай темэ болонхой бшуу.

Телевизорнүүдые шанар муутайгаар бүтээдэг, худалдан абагшын элдэб орео байдалда ородог байһан тухай олон юумэ хөөрэхэдэ болохо. Зүгөөр энээгээр хэнииешье гайхуулхагүйш, уншагшад ондоо юумэн тушаа һанаагаа зобоно. Хубилган шэнэдхэлгын табадахи жэлээ ябажа байхадань, тэндэ дээрэ, түбтэ һуугшад унтаһаар гээшэ гү? Үгы гэбэл, өөрынгөө «Сониһоо» сааша юушье харадаггүй гү? СССР-эй Совмин маанад тушаа анхаржа, энэ асуудал юрэл шиидхээ. Тусхайлбал телевизорнүүд үйлэдбэрилдэг министерствэдэ хабаатай байха зэргэтэй гэхэ гү, али хэлхеэ холбооной промышленна хэрэгсэлнүүдэй министерствын мэдэлдэ байха зэргэтэй. Тиихэдээ Минторг, Минбыт эндэ ямаршье хабаагүй болоно. Энээнтэй дашарамдуулан, үргэн нэлэнхы оронойнгоо нютаг бүхэндэ технонай маанай түбүүдые эмхидхэхэ. Тиигэбэл эдэ түбүүд телевизорнүүдые бүтээһэн заводуудтай сэхэ холбоо барисаатай байха бшуу. Теэдшье эдэ түбүүд эбдэрһэн телевизорнүүдые заһабарилаад, өөһэдөө худалдаха зэргэтэй.

Улаан-Үдэдэ имэ түб дары түргэн байгуулагдаа һэн. КПСС-эй ЦК-гай болон СССР-эй Совминай тогтоолые хүтэлбэри болгон түб нээгдээ бэлэй. Тогтоол дотор иигэжэ хэлэгдэнхэй: телевизорнүүдые наймаалдаг бүхы магазинуудые технотүбэй системэдэ дамжуулан үгэхэ шухала. Минторг байгуулагдаһан шэнэ түбтэ анхаралаа хандуулаагүй. Энэ түб «Орбита-сервис» гэһэн гоехон нэрэтэй, байгуулагдаһаар жэл хахад тухай боложо байна. Тиигээд Тэрэ Борсоевой үйлсөөр оршоһон 17-дохи гэрэй 2-дохи квартира соо түбхинэнхэй. Тэрэнэй начальник Владимир Ильич Реховский 3×3 дүрбэлжэн метр кухни соо ахамад инженертэй, секретарьтай болон диспетчертэй хамта һуудаг. Унтадаг таһалга соо дүрбэн столой саана 7 бухгалтернууд, технологууд, экономистнууд һуука (партын саана һурагшадай һууһандал адли гурбан столой саана хоер хоерооро, классай хүтэлбэрилэгшэ мэтээр ахамад бухгалтер Любовь Гавриловна Ткачук тэдэнэй урда һууна). Харин зал соонь хэды олон телевизор багтана гээшэб. Хэрбээ ажаһуудалайнгаа эрхэ байдалые һайжаруулха гү, али комнатонуудаа олон болгохын тула горгүйсэдкомдо ээлжээндэ байһан ямаршье хүниие эндэ асараа һаатнай, тэрэ эндэхи байдалые хараад, эягүйрхэн, өөрынгөө мэдүүлгэ дары түргэн һөөргэнь абаад, нэгэ комнатно квартира соогоо табуулан ажаһуужа үргэлжэлхэ һэн. Тиихэдээ зол жаргалтайгаар ажаһуунаб гэжэ һанаха байгаа. Юундэб гэхэдэ, зал соо телевизорнүүд гурбан дабхараар табигданхай, гарантийна болзорой заһабарилгые түргэдхэхэ зуураа, механигууд багтажа ядан, тохоногоороо бэе бэеэ дайран хүдэлжэ байдаг. Имэ эрхэ байдалда хүдэлжэ байһан механигуудые хараад, би тон ехээр хайрлааб. Имэ уйтан газарта хүдэлжэ байгаашье һаа, телевизорнүүдые шанар һайнтайгаар заһабарилха гэжэ тэдэ оролдоно.

Заһабарилхын аргагүй гэжэ тоологдоһон үнгэтэ телевизор абахаяа клиент ерэбэ гээшэ. Тиигээд тэрэ ванна соо нойтон поол дээрэ гү, али үгы гэбэл, дээрэнь үшөө гурбан телевизорэй табяатай байхые хараад, мэдээ алдан унашан алдаха зуураа, иигэжэ хэлэхэ һэн: үнгэтэ телевизор абахын тула архи уунгүйгөөр, тамха татангүйгөөр жэлэй туршада мүнгэ нөөсэлөөб. Харин имэ шанар муутай телевизорэй дайралдахада, урмаа хухарангүй яахабши даа. Олохон хүнүүд богоһо алхажа ороодүй ябаһан аад, харааж эхилдэг: «Дуратай телевизорээ үгэхэгүйб, таанад тэрээн дээгүүр ябахадаа болохот». Телевизор дээгүүр ябахаһаа байтагай Борсоевой үйлсөөр 17-дохи гэртэ оршоһон 2-дохи квартирада орохо гээшэмнай бэлэн хэрэг бэшэ юм. Өөрөө орохоһоо гадна, ондоо хүниие оруулжа үрдихэ хэрэгтэй. Заримдаа ханада няалдаад, ондоо хүндэ харгы гаргажа үгэхэш. Хэды уйтан байратай байгаашье һаамнай, ажалай бүтээсэдэ энэ нүлөөлхэ зэргэгүй гэжэ 25 хүнһөө бүридэһэн коллектив һайнаар ойлгодог байха юм. Тиимэһээ бидэ 45 дүрбэлжэн метр талмайтай гурбан комнатно байра соо ээрсэг мэтээр эрьелдэн хүдэлнэбди. Тэдэ үглөөнэй 9-һөө үдэшын 6 болотор, һайндэрэй урдахи субботын үдэрнүүдтэ хүдэлхэ баатай болодог. Үглөөнэй 8 сагһаа эхилжэ, хүнүүд ерэжэл байдаг. Тиихэдээ маанадай ажалай эршые нилээд һуладхадаг. Телевизорнүүдые дээрэ дээрэһээнь табижа ябталһан уйтан коридор соогуур хоер хүнэй нэгэ доро гарахын аргагүй юм. Имэ эрхэ байдалда хүдэлхэ гээшэ нилээд хүшэр.

Автор энэ түбтэ хүдэлдэг хүнүүдтэй танилсажа, тэдэнэй ажалай эрхэ байдалнууд тухай хөөрэжэ үгэхэ хүсэлтэй байгаа. Зүгөөр эндэ хүдэлдэг хүнүүд имэ тулюур туйган эрхэ байдалда дадажа, шадаал һаа шанар һайнтайгаар телевизорнүүдые заһабарилха гэжэ оролдоно. «Орбита-сервис» гэһэн түбтэ хүдэлдэг хүнүүд бүхы захилнуудые богонихон болзор соо дүүргэхэ гэжэ бүхы хүсөөрөө оролдодог. Эбдэрхэй телевизор эзэнһээнь асараад, заһабарилһанайнгаа һүүлээр тэрэниие өөһэдынгөө машинаар гэртэнь абаашажа үгэдэг. Эндэ запас частьнууд болон детальнууд дуталдаа гэжэ байгаагүй. Юуб гэхэдэ, энэ түб телевизорнүүдые бүтээдэг 23 заводтой бата бэхи холбоо барисаа тогтоонхой. Нютагай засагаархидтай бэшэлсэһэн бэшэгүүдтэй томо хабтаһан баһал тэндэнь байна. Харин тэдэ түбэй хүдэлмэрилэгшэдэй эрилтэнүүдтэ анхаралаа хандуулнагүй гэжэ сэхэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Нютагай засагаархид шэнэ технотүб барихын тула фирмэдэ талмай үгөө юм. Энээхэн бишыхан газар нилээд үнэтэй сэнтэй болоо. Технотүб жасануудые, барилгын материалнуудые, барилгашадые өөһэдынгөө хүсөөр бэдэрдэг. Ерээдүйн байшангай хэзээ бэлэн боложо, үүдэнүүдээ сэлихэ байһыень хэлэхын аргагүй. Теэдшье тэндэхи 150 дүрбэлжэн метр талмай баһал ехэ бэшэ шэнгеэр һанагдана. Хэды гое һайханаар ерээдүйн байшан тухайгаа бодоошье һаа, гэдэргээ Борсоевой үйлсөөр оршоһон 17-дохи гэрэйнгээ бишыхан кухни руу һанаа алдаһаар тэхэрихэ баатай болохош. Мүнөө олохон хүнүүд дураа гутан иигэжэ хэлэдэг: «Тэдэнэртэ үшөө юун хэрэгтэйб? Шэнэ түб бариха талмай, 102-дохи кварталда 150 дүрбэлжэн метр талмайтай магазин үгөө бшуу. Эды үсөөхэн хүн хүдэлдэг аад, яагаа хэмһээ үлүү хомхой сэдьхэлтэй юм. Тэдэ «Электрон» абаха хүсэлтэйл. Мүн «Экраншье» манай мэдэлдэ ороһой гэжэ хүсэдэг байна. Яагаа зоргоороо аашалһан һэнгэргүй хүнүүд гээшэб...».

«Орбита-сервис» Симферополиин заводтой хэлсээ баталжа, уданшьегүй тэрэнэй филиал болоһон байна. Иигэжэ тус заводой телевизорнүүдые худалдан абагшадта тарааха, дурадхаха үүргэ дүүргэхэ болоно. Заводой гаргаһан продукци һөөргөө бусаагдаха еһогүй. Филиал аппарат бүхэниие нарин нягтаар шалгаха, заһабарилха эрхэтэй. «Фотон» һая нээгдэһэн филиалдаа мүнгэнэй туһаламжа хүргэхэ байха гэжэ найдагдана. Тиимэһээ гое үзэгдэлнүүдые һанаандаа хараад үзэлши. Мянган дүрбэлжэн метр талмай дээрэ томо гэгшын модуль баригдашаба... Городой тэг дунда гэжэ хэлэебди. Телефоноор ямаршье захил хэхэдэ болохо. Гадна аппарадыстнай эрхим һайнаар заһабарилһанайнгаа удаа гэртэтнай тэрэ дары асаржа үгэхэ... Радиоаппаратурашье хараһаар байтаршни заһажархиха...

Аппарадаа тушаахала һанаа гүт? Хэдытэ болохоб? Худалдажа абахабди... Ямар бэ нэгэ хангалгын албанда имэ үгэнүүдые дуулаа һэн гүт? Үгы байхат!

Видеотүхеэрэлгэ худалдажа абаха дуратай гүт? Удаадахи һарада бии болохо. Адресаа орхео һаатнай, гэртэтнай абаашахабди... Ямар сагта абаашаа һаамнай, танда таатай зохид байхаб гэжэ мэдээсэгты. Бүхы захилыетнай эрхим һайнаар дүүргэхэбди.

Бодото дээрээ имэрхүү байдалтай һаа, хэды жаргалтай ажаһууха һэмбибди. Харин мүнөө дээрээ «Орбита-сервис» гэжэ предприятида хандаха дуратайшуул үсөөн байһаар зандаа. Хангалгын албанай дээдэ хэмжээндэ болгогдоо гээшэ һаа, имэрхүү үзэгдэлнүүдтэй ушархагүй һэмди. Һаяхан хүгжэжэ эхилжэ байһан гүрэндэ ажаһууна бэшэ ха юмбибди. Хүгжэлтэ дэбжэлтын замаар үнинэй дабшажа эхилһэн байгаашье һаа, зарим албангуудта, һалбаринуудта хэды ехэ дутагдалнуудтай ушарнабибди! Үдэр бүхэндэ дураа гутаха, һанаагаа зобохо юумэн олдоод лэ байха...

Үйлэдбэриин нэгэдэлэй директор («Бурятрадиобыттехника») Владимир Алексеевич Ижунцов иигэжэ хэлээ һэн: «Городой зон эбдэрһэн аппарадаа, түхеэрэлгэнүүдээ нэгэл предприятида абаашана гэжэ хэлэхэдэ болохол. Тэрэ предприятиие «Экраншье», «Орбита-сервисшье» гэжэ нэрлэхэдэ хамаагүйл». «Теэд нэгэдэлэй директорэй хэлэһэн эдэ үгэнүүдые буруушааха байнабди. Үнинэй хүдэлжэ байһан «Экран» найдамтай байжа болохо гэжэ зарим хүнүүд һанажа магадгүй. Теэд тэндэ аппарадайтнай ямар бэ нэгэ деталь, шүрэб шүнхэ гээжэрхихэдээ, балай ехээр һанаагаа зобохогүй... Тиимэһээ «Орбита-сервистэ» хандаад туршагты гэжэ хэлэхэ байнабди. Хаанашье хангалгын албан эрхим һайнаар эмхидхэгдэнхэй гэжэ хэншье хэлэжэ шадахагүй байха...

Ажабайдалаа һайжаруулха, һонирхолтой болгохо, бүхы дутуу дунданууды үндэһөөрнь үгы хэхэ гэжэ хүн бүхэнэй оролдоо һаа, ондоо байдал хүрэжэ ерэхэ һэн. Бэдэрэлтын замаар дабшахаяа зүрхэ алдаһан предприятинууд хуушанайнгаа заншалһаа өөһэдынгөө дураар мултарха дурагүй байдаг. Энэ мүнөө бүришье элеэр харагдана бшуу.

Бодоод үзэгтыши: үглөөдэр БМДК продукцияа өөрөө худалдадаг болошобо гээшэ. Иигэжэ Минторгын зүбшөөлгүйгөөр «ВАЗ-ай» филиал нээгдэбэ. Баазада оруулагдангүйгөөр элдэб янзын түхэлэй шэнэ машинанууд худалдан абагшадта хүрэхэ болоно. Имэ юумэнэй болоо һаа, Минторг гансал архиһаа ороһон олзотоео үлэшэхэ бэшэ гү... Хэрбээ «Экран» шэнги предприятинуудай Минторгын мэдэлһээ гараа һаа, юун болохоб? Тайлбаригүйгөөршье эли ха юм. «Экранай» директор нүхэр Ижунцовай хэлэһэнэй еһоор технотүб юрын лэ бригада гэжэ нэрлэгдэнэ. Энээниие олонхи хүнүүд буруушааха байгаа еһотой.

Албан хойрог ябадал шэнэ үүсхэлнүүдтэ харгы нээхэ дурагүй байдаг гэжэ мэдээжэ. Теэд мүнөө имэ системэтэй шанга тэмсэл хаа хаанагүй бэелүүлэгдэжэ эхилэнхэй гээшэ ааб даа. «Орбита-сервис» гэжэ технохудалдаа наймаанай түбэй директор Реховский ПТО-гой директор болобо гэлэйг. Түбэй 50 хүн ондоо газарһаа салин абажа эхилхэ... Минторг «Орбитын» гэшүүдэй гараар, мүнгэ зөөрөөр баригдаһан фирменнэ магазиниие (102-дохи кварталда) ресторан болгожорхихо... Теэд юун болооб? Клиент имэ байдалда хохидохогүйл... Гансал ямаршье байдалда бэеэ найдаха, урдаа табиһан зорилгоео заатагүй дүүргэхэ хэрэгтэй.

Иигээд энэ хөөрөөгөө дүүргэхэдэшье болохо байгаа. Теэд «Экран» нэгэдэлэй директортэй хөөрэлдөөнһөө нэгэ имэ хэһэг дурдаха дуран хүрэнэ.

Директор:— Ямар үлүү талмай байха юм... Тэдэшни өөһэдөө Борсоевой үйлсэдэ магазинтайл. Ганса бригадада үлүү ехэ талмай үгтэһэн болоно бшуу... Теэд тэдэ городойхидые хангажа, жэлдээ 12 мянган аппарат худалдана.

Корр.:— Ехэ түсэбүүдтэй ха юм...

Директор:— Түрүүшын 2—3 жэлэй үнгэрхэдэ, хуушан байдалдаа хүрэжэ ерэхэ...

Владимир Алексеевичэй хэлэһэн эдэ үгэнүүдые буруушаанабди. Телевизор хабсаргаха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. 2—3 жэл соо телевизорнүүд элбэг болошохо гэжэ найданагүйбди.

Уншагшад (эдэмнай телевизор харагшад болоно) эндэ табигдаһан шиидхэгдээгүй асуудалнууд тушаа өөһэдынгөө һанамжануудые хэлэхэ байха гэжэ автор найдана.

ИНФОРМАЛ

Түрүүшын алхам

Хоридо соелой таһагай агропромбанкда архитектурын болон түүхын хүшөө болодог Анаагай дасаниие һэргээн заһабарилхаар мүнгэ суглуулхын тула № 14223 счет нээгдээ.

Энэ һайн һайхан хэрэгтэ хубитаяа оруулха хүсэлтэй бүхы хүнүүдэй энээндэ хабаадалсахадань болоно.

Гансал агропромбанкда бэшэ, харин почтоор мүнгэ эльгээхэдэ болохо.

Арадай мүнгэнэй туһаламжаар дасан түрүүшын түхэлдөө оруулагдажа, һэргээн заһабарилагдаха.

Мүнөө дээрээ тодорхой болзор тухай хэлэхэнь эртэшэг байна. Теэдшье счедой нээгдэһэниинь гол шухала. Ингэжэ түрүүшын алхам хэгдэбэ гээшэ.

Солбон ЖАПОВ,
«Хэжэнгын гол» газетын корр.

КАНДИДАДУУД НЭРЛЭГДЭЭ

Үнгэрһэн жэлэй һүүлшын һара манай республикада политическэ шухала кампаниин түрүүшын һара болоо. Юуб гэхэдэ, энэ үедэ РСФСР-эй, Буряадай АССР-эй, нютагай Соведүүдэй арадай депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлгэ эхилээ юм. Манай штатнабэшэ корреспондент Юрий Манзанов Буряадай эрдэмэй түбтэ депутадуудта кандидадуудые дэбжүүлхэ талаар нэгэ суглаан тухай хөөрэнэ.

Ниитын эрдэмэй институт социально-экономическа шэнжэлгэнүүдэй таһагтай, Байгалай байгаали хэрэглэлгын таһагтай, административно-ажахын хубиин таһагтай хамта суглаан боложо, иимэ хүнүүдэй гурбан кандидатуранууд дурадхагдаа: А. К. Тулохонов, Е. В. Кислов, С. Б. Помишин. Түрүүшын хоерой өөһэдынгөө кандидатура болюулһанай һүүлээр национально-территориальна 92-дохи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар хүдөө ажахын эрдэмэй доктор С. Б. Помишин дэбжүүлэгдэбэ.

Социально - экономическа шэнжэлгэнүүдэй таһагай эдэбхитэнэй бүлэг Буряадай Верховно Соведтэ бэрхэ хүнэй кандидатура дэбжүүлээ. Тэрэмнай экономическа эрдэмэй кандидат И. Т. Павлов болоно. Тэрэнэй гол түхэл шэнжэнь юуб гэхэдэ, тэрэ республикын өөрын захиргаанай, өөһэдынгөө олоһон мүнгөөр өөһэдыгөө хангалгын гуримда оролгын хараа түсэб зохеолгодо хабаадалсаа. Хэрбээ депутадаар һунгаад байгаа һаань, И. Т. Павлов теоретическэ шэнжэлгэнүүдые бодото байдалда бэелүүлхэ аргатай байха гэжэ үгэ хэлэгшэд тэмдэглээ. Энээниие ойлгохо зуура, хоердохи кандидат ниитын эрдэмүүдэй институдай директор В. Ц. Найдаков эрид шууд ябадал гаргажа, өөрынгөө кандидатура болюулаад, И. Т. Павловай түлөө дуугаа үгэхыень суглаанда хабаадагшадые уряалба. Павловай кандидатура естественнэ эрдэмүүдэй институдай болон биологиин институдай хамтын суглаан дээрэ дэмжэгдээ. Тиихэдээ эрдэмтэ экономист И. Т. Павлов Трубачеевскэ һунгуулиин округһоо Буряадай арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэбэ гээшэ. Энэл суглаан дээрэ территориальна округһоо РСФСР-эй арадай депутадуудые һунгахын тула кандидатуранууд зүбшэн хэлсэгдээ. Биологиин институдай хүдэлмэрилэгшэ Е. В. Кисловэй кандидатурые суглаанда хабаадаһан олохон хүнүүд дэмжээ. Е. В. Кислов территориальна 808-дахи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэбэ.

ХАМАЛГАНАЙ СУУРЯАН

АНХАНДА эндэ түрмынхидэй лагерь байдаг һэн гэжэ северобайкальскынхид хэлсэдэг. Сүлэлгэдэ байһан эдэ хүнүүд малташануудта хүдэлдэг байгаа. КПСС-эй горкомой хоердохи секретарь В. М. Нихланов эдэ үгэнүүдэй хэр зүб байһые шалгажа үзэхэ гэжэ шиидэбэ.

Владимир Матвеевич геологуудтай, ойн харуулшадтай уулзажа, ехэ юумэ мэдэжэ абаа. Анханда лагерь байһан газар мэдэхэбди гэжэ ойн харуулшад хэлэһэн байна.

Северобайкальска ой модоной ажахын ахалагша ойн харуулшан С. М. Осипов КПСС-эй горкомой инструктор А. М. Цурик, мүн КПСС-эй горкомой хоердохи секретарь В. М. Нихланов энэ бүлэгтэ оробо.

Тэдэнэр сүлэлгэдэ байһан хүнүүдэй газарые оложо, үмхиршэһэн байшан, харуулай башни, газар гэрнүүдые хараһан байна. Нэгэ гэр соо 60—70 хүн байдаг байгаа гэжэ тухайлхаар...

Энэ лагерь 1927 онһоо 1932 он болотор байгаа гэжэ наһатайшуул хөөрэһэн байна. Тэрэ үедэ концлагерьнуудые хүн зонһоо нюудаггүй, далдалха гэжэ оролдодоггүй һэн. Дүрбэн онгосонуудаар түрмынхидэй загаһа барихые олохон хүнүүд хараһан байха юм. Онгосо бүхэндэ «ЛОН ОГПУ» гэжэ бэшэгдэнхэй...

Байкальскоэ тосхоной Федор Николаевич Кузнецов, Душкачан тосхоной Александра Николаевна Печкина, мүн лэ энэ тосхондо ажаһуудаг байһан Глафира Лаврентьевна Кувшинова, Холодное тосхоной Алексей Николаевич Ганюгин, Нижнеангарскын Вера Михайловна Касаткина болон бусад эдэ бүгэдэниие харадаг байһан тухайгаа хөөрөө һэн.

Лагерьһаа тэрьедэхые хүсэһэн хүнүүдые ямар хуби заяан хүлеэдэг байгааб гэжэ эвенк А. Н. Ганюгин хөөрэнэ. Арадай дайсад лагерьта асарагдадаг гэжэ эвенкнүүд һанадаг һааб даа. Ингэжэ тэндэһээ тэрьелһэн хүнүүдые барихадаа, эдеэлүүлээд, һөөргэнь лагерьтань асаржа тушаадаг һэн.

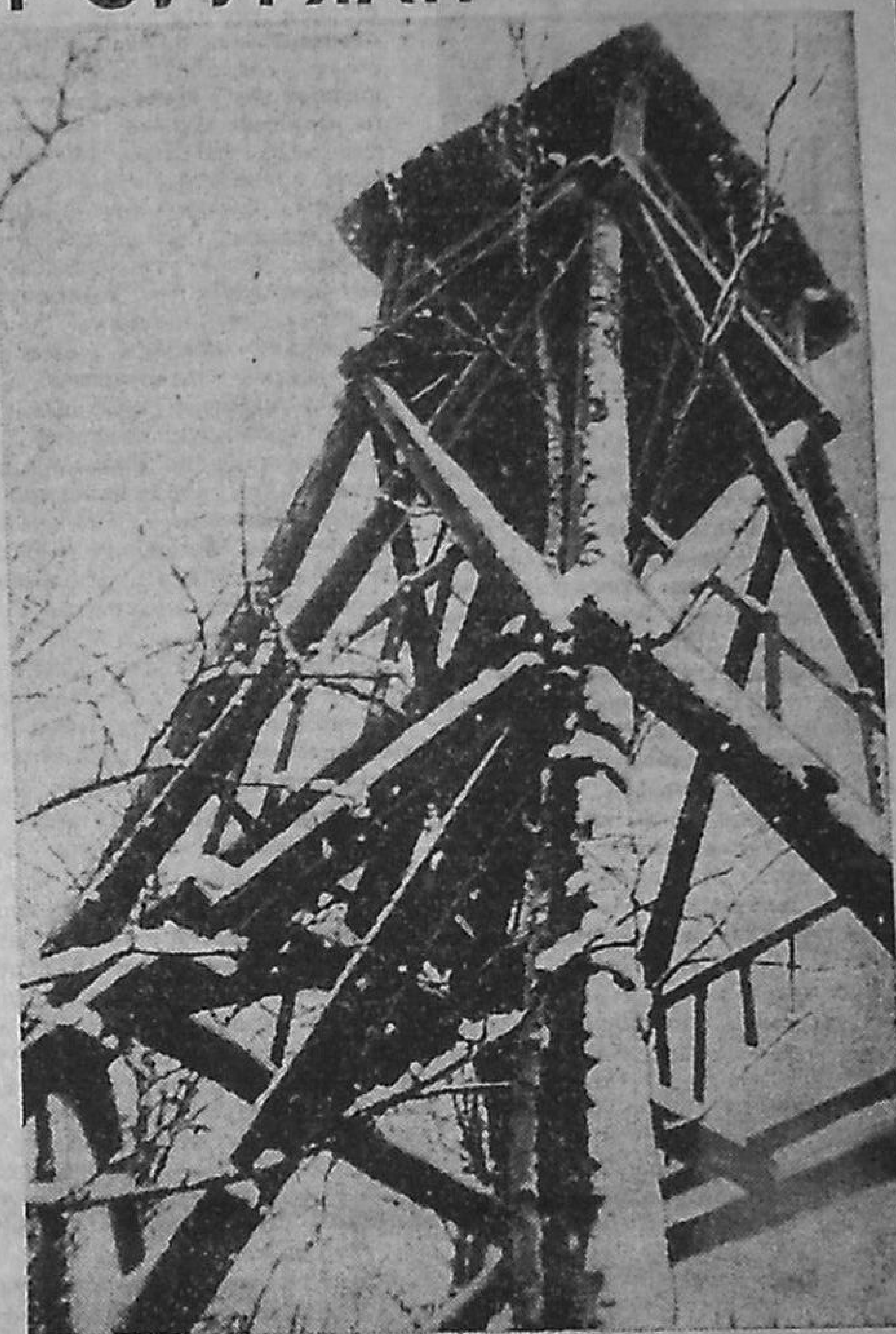
Нэгэтэ иимэ тэрьелһэн хүниие лагерь руу асаржа ябатарнь Багдасаров дайралдажа, зүб лэ барят гэжэ хэлэн сэсуугаа, тэрэниие буудажархиһан байгаа.

Лагерьта эрэшүүлшье, эхэнэрнүүдшье бии һэн. Украинаһаа олон хүнүүд лагерьта хаагдаһан байжа болоо гэжэ мүнөө хэлэхэ үндэһэ баримтатайбди. Ушар юуб гэхэдэ, украин хэлэн дээрэ дуу дууладаг, зүжэг наадануудые нютагай хүн зоной урда харуулдаг һэн гэжэ наһатай хүнүүд хэлэдэг байха юм.

Байкальское тосхоной хажууда, Слюдянска нуурнуудай район шадар, Нижнеангарск поселогой хажууда лагерьнууд баригдаһан байгаа.

Хабар тээшэ саһанай хайлахада, бүлэг комсомолшууд эдэ газарнуудые тон һайнаар шэнжэлхэ түсэбтэй.

Александр ЦУРИК,
КПСС-эй Северобайкальска горкомой инструктор.

ВЛКСМ-ЭЙ ОБКОМОЙ VIII ПЛЕНУМ ТУХАЙ ИНФОРМАЦИОННО МЭДЭЭСЭЛ

Үнгэрһэн средада, декабриин 27-до, ВЛКСМ-эй обкомой ээлжээтэ пленум болоо.

Пленум дээрэ комсомолой областной 34 конференци дээрэ хэгдэхэ ВЛКСМ-эй обкомой элидхэлэй проект зүбшэн хэлсэгдээ. ВЛКСМ-эй обкомой гэшүүд элидхэлэй удха тушаа ажаглалтануудые хээ, дурадхалнуудые оруулаа. Элидхэл заһахадаа, эдэ бүгэдые хараада абалсаха. Конференциин урда тээхэнэ «Буряадай залуушуул» газетэдэ элидхэлэй тезисүүдые толилхо гэжэ шиидхэгдэбэ.

Пленум дээрэ комсомолой областной организациин һунгагдамал органуудые бүрилдүүлхэ талаар комиссиин бүридэл үргэдхэхэ тухай асуудал шиидхэгдээ.

Обкомой гэшүүдтэ комсомолой областной организациин һунгагдамал органуудай бүридэлые дэбжүүлхэ тухай мэдээсэл дурадхагдаа.

Пленум дээрэ ВЛКСМ-эй обкомой гэшүүд РСФСР-эй, Бур. АССР-эй болон Улаан-Үдын арадай депутадуудай городской Соведэй арадай депутадуудта өөһэдынгөө кандидадуудые дэбжүүлээ.

Зэдын һургуулиин 803-дахи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар ВЛКСМ-эй обкомой бюрогой гэшүүн Буряадай АССР-эй Госкомспортын түрүүлэгшэ Геннадий Манжуев дэбжүүлэгдээ.

Серовско һунгуулиин 50-дахи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар ВЛКСМ-эй обкомой бюрогой гэшүүн, «Буряадай залуушуул» газетын редактор Александр Дружинин дэбжүүлэгдэбэ.

Түмэр замай Улаан-Үдын отделениин ашаа ашадаг, буулгадаг ажалай дистанциин 3-дахи МЧ-гэй слесарь, сэрэгшэд-интернационалистнуудай Улаан-Үдын городской Соведэй гэшүүн Владимир Пильчинов һунгуулиин 128-дахи округһоо Улаан-Үдын городской Соведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдээ.

Октябрьска районой «Маяк» клубай хүтэлбэрилэгшэ, сэрэгшэд-интернационалистнуудай городской Соведэй гэшүүн Сергей Богатых һунгуулиин 95-дахи округһоо Улаан-Үдын городской Соведэй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэбэ.

ЛИФТНҮҮД ХҮДЭЛХЭ ГҮ, АЛИ ҮГЫ ГҮ?

Манай гэр (Улаан-Үдэ хото, Ключевская үйлсэ, 57, корпус 2) үнгэрһэн жэлэй хабар ашаглалгада тушаагдаһан байгаа. Харин лифтнүүд (гэр 9 дабхар) нэгэшье үдэр хүдэлөөгүй. Лифтын хүдэлөө үгышье һаань, залуушуул ойлгоногүй бшуу. Теэд энэ гэр соо үндэр наһатайшуул олон ха юм. Тэдэнэртэ 8-дахи гү, али 9-дэхи дабхар өөдэ гараха гээшэнь хэды хүшэр бэ! Лифтнүүд хүдэлхэ гү, али үгы гү!

Энэ гэртэ ажаһуугшад.

Горлифтын директор К. А. Никитин асуудалда иимэ харюу үгэбэ:

— Үнэхөөрөөшье лифтнүүд хүдэлнэгүй. Манай предприяти болон «Буржелезобетон» гэһэн үйлэдбэриин нэгэдэл (энээнэй мэдэлдэ байдаг) хоорондоо подрядна хэлсээ баталаа. Хэлсээнэй ёһоор, бидэ лифтнүүдые хангалгабэе дээрээ даажа абанабди (тиигээ тиитэрээ гансал хоердохи бэшэ, харин нэгэдэхи корпусто), тээд «Буржелезобетон» механигта гэр үгэхөөр найдуулаа юм ха. Гэхэ зуура, тэрээндэ байра үгөөгүй. Тиимэһээ бидэ өөһэдынгөө уялгануудые дүүргэхэеэ арсаабди. Энэ хэрэг Госарбитражда хаража үзэгдэһэн байна. Мүнөө бүхы асуудалнууд зүб мүрөөр шиидхэгдэбэ ха. Тиимэһээ Шэнэ жэлдэ бүхы лифтнүүд хүдэлхэ байха гэжэ найданабди.

Шэнэ жэлэй һүни эндэ ажаһуугшад 9-дэхи дабхарта гараха зуураа, гэшхүүрэй табсангуудые тоолохогүй байха гэжэ редакци баһал найдана.

ХУУШАН МАШИНАНУУДЫЕ҃ҺЭРГЭЭНЭ

ҺҮҮЛЭЙ үедэ хүнүүд хуушанай модельнүүдэй автомобильнуудаар һонирходог болонхой. Бидэ, хэлхеэ холбооной үйлэдбэриин-техническэ управлениин автобаазын (ПТУС) хүдэлмэрилэгшэд энэ хэрэгтэ шуналтайгаар хандаһабди.

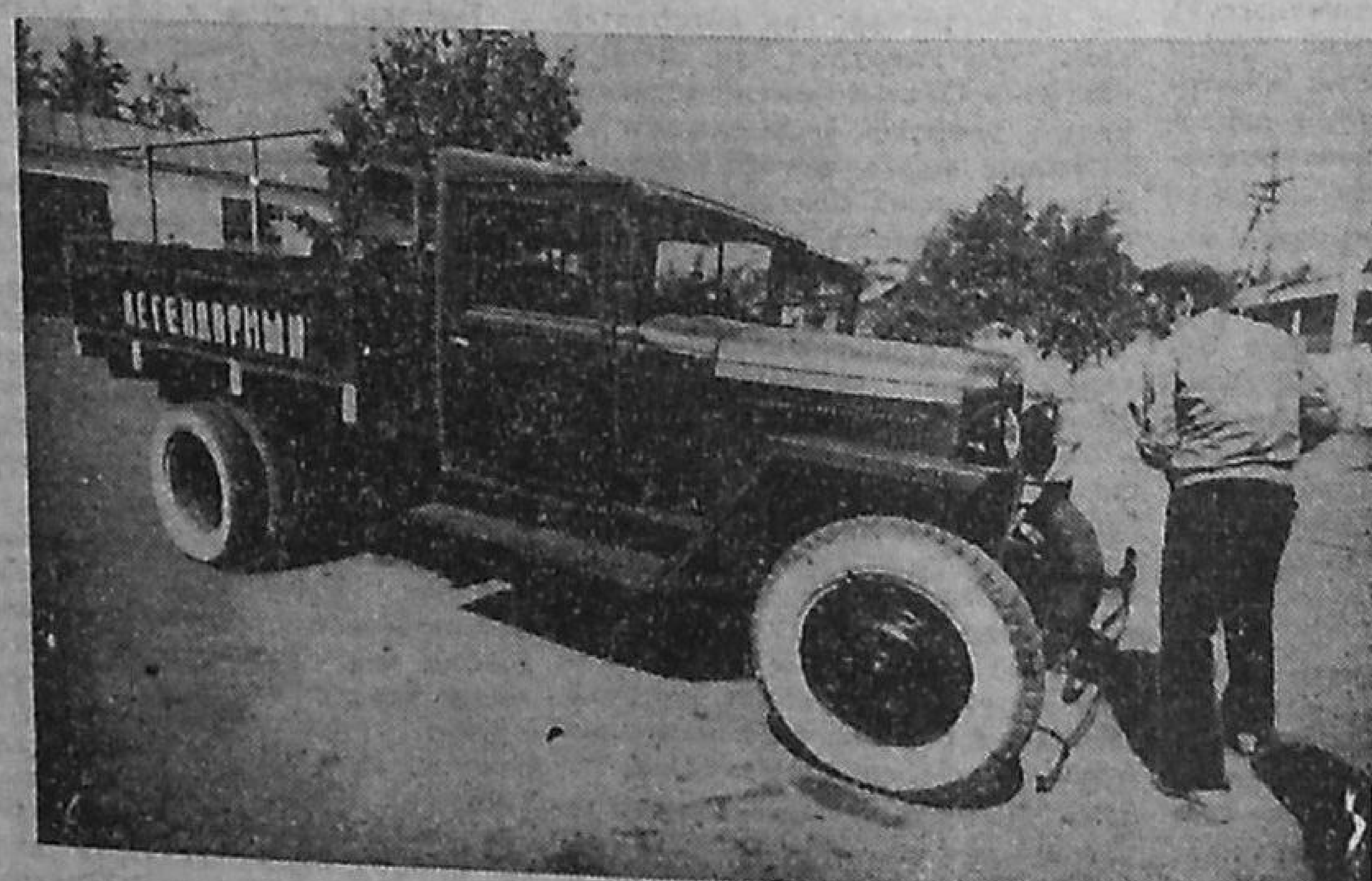
Тэрэ үедэ дайнай урда тээшье, һүүлээрньшье почто зөөдэг хуушан автомашинануудһаа ямар нэгэ детальниень үлөөхэ тухай ухаандаашье оруулдаггүй байгаабди. ЗИС, «полуторка» түхэлэй машинануудаар дайнай үедэ хүдэлдэг һэм. «Студебеккер», «Форд», «Шевроле», «Виллис», түхэлэй машинанууд оройдоол 1943 ондо бүтээгдээ юм.

Автобаазын музейдэ ЗИС-5, ГАЗ-АА түхэлэй машинануудай элдэб детальнуудые, шүрэб шүнхэнүүдые багагаханаар суглуулжа, хабсаргаа һэмди.

Мүнөө эдэ автомобильнууд ябадаг болонхой, тэдэ майн 1-нэй болон ноябриин 7-ной демонстрацинуудта, урданай автомобильнуудай парадуудта хабаадалсаа.

Бидэ байгша оной зун 5 автомобиль һэргээн заһабарилжа, Улаан-Үдэ — Гусиноозерск гэһэн замаар аяншалха хүсэлтэйбди.

И. КОНДРАТЬЕВ,
ПТУСай автобаазын харгын аюулгүй хүдэлөөнэй талаар ахалагша инженер.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: һэргээн заһабарилагдаһан автомобиль.

Антонина ФАДЕЕВА,
«БЗ»-гэй корреспондент,
телефон 2-40-57.

Түрэлхидэй ходо ходо иигэжэ хэлэхые дууладаг болонхойбди: хүүгэдэй саадта үхибүүгээ абаашаха дурамни үгы, харин тэрэмни тиишэ ошожо үгэнэгүй. Нэгэ группада хэды олон хүүгэд байдаг гээшэб. Тиимэһээ хүмүүжүүлэгшэд үхибүүн бүхэндэ анхарха сүлөөгүй бшуу. Энэмнай үхибүүнэй элүүр энхэдэ, абари зангые, соел болбосоролые бүрилдүүлгэдэ нүлөөлэнгүй яахаб даа.

«Нянике бэдэрнэб...»— гэһэн соносхолнуудые харахагүйт. Теэдшье мэргэжэлтэ няанинууд тухай хэлэһэнэйшье үлүү. Мэргэжэлтэ гэхэдээ дипломтой гэһэн бэшэ, харин «үхибүүкдэ үнэн зүрхэнһөө дуратай» гэһэн удхатай.

Манда үгы болошоһон энэ гайхамшаг мэргэжэл тухай энэ очерк соо хэлэгдэнэ.

ФЕНИИН манда ерэхэдэнь, би жэл хахадтай байгааб. Энээнһээ урдахана тэрэ 33 наһаяа гүйсэһэн юм. Тиихэдээ тэрэ дүй дүршэлтэй нянька болоһон байгаа. Феня 21 жэлэй туршада хүнэй үхибүүдые харууһалаа бшуу.

Манай бүлэдэ ерэхэһээ урда тээ Феня хүдөөдэшье, городтошье нилээд олон хүнүүдтэ няняар хүдэлһэн байха. Түрүүшын үдэрһөө эхилжэ, һургуулида ороходо болоторнь тэрэ хэды олон хүбүүд, басагадые харууһалааб даа.

«Бага-Куналейдэ Ромашиха Таисья абгайнда ажаһуудаг байхада, арбан хоер наһаяа гүйсөөгүй ябааб. Таисья абгай газар хахалхаяа гансаараа ошохо, харин тэрэнэй үбгэн Миша абга энэ үедэ армиин албанда байһан юм. Тиихэдэ колхозууд эмхидхэгдээгүй байгаа гээшэ ха — харин жэлтэй Гошка бидэ хоер гэртээ үлэдэг һэмди. Блюдэ соо хилээмэ бутаргаад, дабһа үбэнүүлээд, тогсон сооһоо уһа хэхэш (Таисья абгай намайе иигэжэ һургаһан байгаа), тиигээд тэрээнээ бүхэлиин үдэр соо Гошкодо эдюулхэб. Бэшэ ондоо эдеэ хоол үгы байгаа бшуу. Тэрэнэй юундэшьеб тарган байһыень мүнөөшье хүрэтэрөө мэдэдэггүйб».

Феня нэгэл сагта маанадые хооллуулха гэжэ оролдодог һэн. Энэ гурим нарин нягтаар сахидаг байгаа. Хэрбээ һургуулиин һүүлээр хани басагадтаяа наадаад, үдын хоолдо гэртээ ерэнгүйгөөр гээгдээ һаашни, Феня килээд гэмэрхэ. Арбан хоер наһа хүрэтэрнэй унтахаһаамнай урда тээ заатагүй нэгэ аяга хөөрүүлһэн һү уулгадаг байгаа. Һүн соо үрмэнэй ябахадань, бидэ дураа гутахабди. Хүүгэд гээшэ үдэр соо нэгэ дахин заатагүй һү ууха зэргэтэй гэжэ Феня өөрынхиеэл хэлээд байдаг һэн. Тиигээд би үглөө бүхэндэ һү абахын тула магазин ошожо, ута ээлжээндэ зогсохо баатай болохоб.

Эжы аба хоернай бүхэлиин үдэр соо ажаллаха, харин Рита дүү басаган бидэ хоерые Феня харууһалдаг байгаа. Эжымнай маанадай түлөө огтошье һанаагаа зободоггүй һэн. Юундэб гэхэдэ, бидэ хододоо гэдэһэ садхалан, сэбэрхэнээр хубсаланхай (Смолиной үйлсөөр оршоһон ехэ хашаа соо һуудаг манай бүхы хүршэнэр Федя нарин нягта гэжэ нэгэн дүүгаар хэлэдэг байһан юм) ябахабди, саг болзор соогоо унтадаг, һургуулида ошодог байгаабди. Энээн дээрэһээ харахада, Фениин айхабтар нарин нягта няни байһаниинь элирнэ.

Дүү басаган бидэ хоерто тэрэ хэзээдэшье няни бэшэ байгаа. Юундэб гэхэдэ, бусад хүнүүдэй няни гэжэ нэрлэхэдэнь, бидэ иигэжэ заһадаг һэмди: «Феня нянька бэшэ, харин манай өөрын хүн»,—«Тиихэдээ тэрэ танда абгайтнай, хүгшэн эжытнай, али түрэлтнай гү?»—«Үгы, тэрэ юрэл Феня юм».— «Тэрэтнай танда хари хүн ха юм»,— гэжэ заримдаа юушье ойлгодоггүй хүнүүд хэлэжэ һалахагүй.— «Тэрэ хари бэшэ, харин өөрымнай хүн»,— гэжэ бидэ бусадай «өөрын» гэһэн дулаахан үгые ойлгожо үгэхэгүйдэнь гомдодог һэмди.

Тэрэ манда түрэлһөөшье үлүү болошоһон байгаа (хүгшэн эжымнайшье маанадай хойноһоо иимэ һайнаар харууһалаагүй юм). Феня бидэ хоер басагадай хойноһоо харууһалжа, түрэлхидэймнай урда харюусадаг һэн. Тиимэһээ бидэ Фенине үнэн зүрхэнһөө хүндэлдэг, дуратай болоһон байгаабди.

Би гурэнэи гараһан сагһаа хойшо Фениин элдэб юумэ хөөрэжэ байһыень һанадаг, мартадаггүйб.

Олонхи ушарта үдэшэндөө дүү басагантайгаа хамта кухни соохи столой саана һуугаад (кухнимнай столовошье, хүүгэдэйшье комнато болодог байгаа, Фениин шэрээ эндэ табяатай, үбэлдөө арбаад тахяатай гэрынь иишэнь оруулжа табидаг һэмди), зурагуудые зурадаг, һамар сэмэдэг бэлэйбди. Феня хажуудамнай һуугаад, үмдэнэймнай, оймһонуудаймнай хахархайе халадаг һэн.

«Таисья абгайда ажаһуудаг байхадашни, галзуурһан нохой шамайе хайшан' гэжэ хазаа һэм. Энээн тухайгаа хөөрэжэ үгыш. Харин тиихэдэ ши шуһаяа һорожо халад, шарха дээрээ нэбеосхо үбэнүүлһэн байгааш...». «Үгы, Лидия Михайловна багшында ажаһууһан, 15 наһатайдаа һургуулида түрүүшынхеэ перта хараһан тухайгаа хөөрэжэ үгэ»...

Фениин ажабайдал тухай энэ түүхые бидэ оло дахин дуулаһан байгаабди. Бусад хүүгэдтэл адли энэ дуратай түүхэеэ дахин дахин шагнахаар бэлэн байхаш.

Тиихэдээ бидэ Феня ехэл һонирхолтойгоор ажаһууна гэжэ һанадаг һэмди. Харин бодото дээрээ Фениин ажабайдал хүшэр хүндэшье, үйдхар гашуудалтайшье байһан юм. Тэрэ 1919 ондо Бэшүүрэй районой Бага-Куналей тосхондо түрөө. Тэрэ дүрбэн ахаар болон табан эгэшэ дүүнэрэй дундаһаа хоердохи түрэһэн байгаа. Түрэлхидынь үглөөгүүр эртэлэн тарялан дээрээ гаража хүдэлхэ. Харин жэл хахадтай Фениие дүрбэ наһатай Варька эгэшэтэйнь хамта гэртээ' үлөөдэг һэн. Эхэнь гэртэ малай гү, али хүүгэдэй орожо аашалалдахагүйнь тула үүдэеэ модоор тулаха. «Нэгэтэ эжынгээ тарялан дээрэһээ ерэхэдэнь, би шала дээрэ унтажа хэбтээб,— гэжэ Феня манда хөөрэбэ гээшэ.— Намайе үргэлхэдэнь, унашаба гээшэб. Тиихэдэ би хүлдэ ороһон байгааб. Хүйтэ обашоо гэжэ эжымни һанаһан байгаа. Хэдэн үдэр соо ехээр халуураа, эжымни өөрөө эмшэлжэ, фершелыешье дуудаагүй һэн. Бараг болоод, ябажа шадахаяа болишоһон байгааб».

Полиомиелидээр үбдөө гэжэ хэншье һанаагүй бшуу. Эхэ эсэгэ үзэг бэшэг мэдэхэгүй, гараа табихын орондо хэрээһэ зурадаг, иимэ үбшэн тухай огтошье дуулаагүй байһан юм. Эндэ Агриппина гэжэ нэрэтэй хүршэ эхэнэрнай худал хуурмаг үгэ тараагаа. Эхэ эсэгэ хоероймнай тарялан дээрээ хүдэлжэ байхадань, тэрэ манда орожо ерээ юм ха. Тиихэдэнь минии хүл хүндэ, модон мунса шэнги болошоһон байгаа юм ха.

Бага байхадань хүндэ модон хүлынь даража, Фениин баруун хүл доохолон болошоо гэжэ бултадаа һанадаг һэн. Дүшөөд онуудта Фениин городто нянька болоожо эхилхэдэнь, тэрэнэй үбшэнэй шалтагаан элирээ бэлэй. Эрэмдэг бэетэй гэһэн группа тэрээндэ тодорхойлхын тула медкомисси сугларжа (тиихэдэ хоердохи группа үгөө, мүнөө нэгэдэхи группа болонхой, хүлынь гэшхэдэггүй), невропатолог рентгенэй зураг хараад, иигэжэ хэлээ һэн: «Ямаршье модон тэрэнэй хүлые дараагүй, харин эгээлэй юрын полиомиелит үбшөөр үбдөө».

«Эжымни ямар бэрхэшээдтэ харуулаа, эльбүүлээгүйб даа!— гэжэ Феня үйдхартайгаар толгойгоо һэгсэрэн һуудаг һэн,— Барга бапар, юушье мэдэхэгүй саг байгаа. Үбшэнтэй байхадань, хүлөө харуулжа үгэхэгүйб. Тиихэдэмни түрэлхидни нэрэһэн архи уулгаха. Архидань һогтожо унташахаб. Энэ үедэ хүлымни эльбэхэ, нойр соогуураа энээниие мэдэжэ байдаг һэм».

Фениие бидэ тон ехээр хайрлахабди. Тэрэниие эд бараан мэтээр хүнүүдтэ худалдадаг байһан юм. Эдеэ хоолой, платиин бүдөөр, заримдаа мүнгөөр Фениие хүдэлхыень хүнүүдтэ үгэхэ. Тэрэ тосхондонь танил зонуудынь доохолон басагаханиие тон ехээр хайрладаг һэн. Тиибэ ябашье Феня хүнүүдэй үхибүү харууһалжа, няни болодог байба.

Тэрэ үхибүүдэй хойноһоо харууһалдаг, гэр соохиие арилгадаг, эдеэ хоол шанадаг һэн. Тиигээд гэрээ һанадаг байгаа. Май һарын гарахада, огород тарижа эхилхэдэ, Фениие түрэлхидынь асардаг һэн. Зүрхэ муутай эхэнь гэртэхи ажалаа гансааран хэжэ диилэдэггүй байба. Тэрэ дайнай эхилхэһээ хэдэн жэлэй урда тээ наһа барашоо бэлэй. Эхэнь бусад хүүгэдтээ балайшье ехээр найдадаггүй, харин гэртэхи бүхы ажал Феня дээрэ буудаг һэн. Доохолоншье һаа, айхабтар нарин нягтаар ажал хэдэг, бэрхэ байһан юм.

Түрэлхидынь Фениие гомдохоодоггүй, эсэ эсэгэ хоерынь дуратай байгаа. Доохолон хадаа һургуулидашье һураһанайнь хэрэггүй гэжэ тоолоод, Фениие һургуулида эльгээгээгүй юм («Шамгүйгөөр би гар мухар болошоноб», — гэжэ эхэнь хэлэхэ). Үзэглэл бараад һууханань, тэрэнииеньшье буляажа абаха. Тиибэ ябашье Фениин уншажа, тооложо шадаха болоһондо хэншье гайхаагүй. Һүүлээрнь арбан дүрбэ наһатай байхадаа, хахад һара тухай ликбездэ ябаа. Энэ мэтээр тэрэнэй һуралсал түгэсөө бэлэй.

Фенитэй танилсаһан сагһаамни хойшо тэрэ саг үргэлжэ номуудые уншажа һуудаг. Манай гэртэ, илангаяа эсэгэдэмни номууд олон байһан юм. Тэдэнэй дунда хүүгэдэйшье номууд дайралдаха. Дүү басаган бидэ хоер библиотекэһээ номуудые абажа уншахабди. Феня уншаһан номуудайнгаа удхыень манда хөөрэжэ үгэхэ. Маанадые наһаар багаханууд гэжэ голонгүйгөөр, тон анхаралтайгаар тэрэ хөөрэдэг һэн. Фениин «Евгений Онегин» гэһэн зохеолой удхые хөөрэжэ үгэһыень би хэзээдэшье мартадаггүйб. Хоердохи класста һуража байхадаа, энэ нэрые түрүүшынхеэ дуулаа бэлэйб. Һургуулиин һүүлээр үдын хоол эдижэ һууханамни, Феня намда Татьянын бэшэг уншажа үгэбэ гээшэ. Бэшэг уншажа дүүргээд, удаан саг соо иигэжэ гэмэрбэ: «Татьяна юундэ түрүүн бэшэг бэшээ гээшэб? Дуратайб гэжэ эгээн түрүүн хэлэжэ болохой гү?». Һүүлээрнь өөрынгөө ажабайдалһаа абтаһан элдэб жэшээнүүд тухай манда хөөрэжэ үгэхэ. Басаган хүн гээшэ нарин нягта, түбшэн даруу занта ябаха зэргэтэй. Досоогоо боложо байһан юумые нюугаад ябабал дээрэ байха.

Би хэзээдэшье иимэрхүү юумэ ондоо хүнһөө дуулаагүйб, хаанашье уншаагүйб. Эхэ болоһон хойноо Фениин хэлэһэндэл адлирхуу үгэнүүдые Марина Цветаевада уншаад, ехэтэ гайхаа һэм: «Инаг дуранда гол шухалань юун бэ? Мэдэхэ, нюуха. Инаг дуратай хүн тухайгаа мэдээд, дуратай байһанаа харуулхагүй, нюужа ябаха».

Хэрбээ амаралтын үдэр эжымнай амарха байгаа һаа, Фениие городоор зайгаад ерэхыень табидаг һэн. (Городнай хүршэ Ленинэй үйлсэһөө эхилдэг бэлэй). Феня баһал нянькаар хүдэлдэг хани басаган Лепэтээ хамта «Эрдэм» кинотеатрта ошожо, кино хараха. «Прогресс» кинотеатр тэрэ үедэ заһабарилагдажа байгаа. Үгы гэбэл, Жара нүхэтын хажуудахи сэсэрлиг соо һуугаад, хүнүүдые һонирхон хаража, мороженоо эдихэ.

Үдэшын хоолой дүтэлхэдэ, Феня бусадаг һэн. Намгүйгөөр үдэртнай ямараар үнгэрөөб гэжэ маанадһаа асууха. Тиигээд өөрөөшье амаралтынгаа үдэр яажа үнгэргэһэн тухайгаа дэлгэрэнгыгээр маанадта хөөрэжэ үгэхэ. Тиигээд хараһан фильм тухайгаа эсэтагүй хөөрэхэ. Өөрынгөө дуратай актер Тихоновэй наадаһан картина харабал, тэрээндэ еһотойл һайндэр болодог һэн.

Манай бүлэдэ арбан гурбан жэл соо ажаһуугаад, 47 наһатайдаа Феня хадамда гараа бэлэй. Плюснина гэһэн фамилитай байһан аад, Гармаева болобо. Үбгыень хараад, тон ехээр үрмаа хухарһанаа мартадаггүйб.

Трофим Григорьевич үбгэжөөл Фениһээ гүшэ наһа аха байгаа. Тиигэбэшье тэрэ бэе махабадай талаар хатуу, сарюун солбон байһан юм. Фениин хажууда тэрэ үндэр наһатай үбгэжөөл шэнгеэр намда харагдадаг һэн.

Тиихэдэл арбан дүрбэ наһатайдаа хүн тухай хөөрэлдөөнэй гарахада, хүнэй газаадахи түхэл шэнжэ ямаршье удхагүй байдаг гэжэ би түрүүшынхеэ ойлгоо бэлэйб. Буряадай үнинэй коммунист, партизан, красногвардеец, Совет засагай илалта түйлахын тула нилээд юумэ хэһэн Трофим Григорьевич Гармаев манай Фенидэ энэрхы һайхан сэдьхэлтэй, бүхы юумэ ойлгодог нүхэр болоһон байгаа. Одоол зол жаргалта үдэрнүүдни ерээ гэжэ тэрэ хэлээ бэлэй.

Олон жэлэй урда тээ һамгаяа алдаһан Трофим Григорьевич хүүгэдтэйшье, ашанартайшье байгаа юм. Зүгөөр дүү басаган бидэ хоерто өөрынгөө үхибүүд мэтээр дурлаба. Авиазаводой үгэһэн нэгэ комнатно квартирада үбгэжөөл (бидэ тэрэниие иигэжэ нэрлэдэг байгаабди) Фенитэй хамта оробо. Бидэ тэдэнэртэ айлшаар ошодог һэмди. Тиихэдээ гэртээ ерэһэндэл адляар ерэхэбди. Бага балшар наһанһаамнай түрэл болоһон Фениин хадамда гарахада, эжымнай тэрээндэ мебель, унтари, амһарта үгөө юм. Намгүйгөөр яажа байнабта гэжэ маанад тухай тон ехээр һанаагаа зобохо.

Үнэхөөрөөшье бидэ тэрээнгүйгөөр шэнэ ажабайдалда орожо, дадажа эхилээ бэлэйбди. Тэрэнэй ябашахада, гэр соомнай хооһон, хон-жэн мэтэ болошоо һэн. Фенигүйгөөр ажаһуужа дадаһаар байтараа, һураха сагни оршон ерэбэ. Университедэй нэгэдэхи курс дүүргэжэ байха үедэмни, Трофим Григорьевич үбгэжөөл наһа барашоо бэлэй. Нүхэрөө алдаад, Феня үйдхар гашуудалда даралдажа, нилээд зобсо юм. Мүнөөшье хүрэтэрөө һанаагаа зобожо ябадаг.

Минии дүү басаганаймни басагатай болоходонь, тэрэ бүхы наһандаа хэжэ байһан ажалдаа тэхэрихэ баатай болоо һэн. «Би гурбан жэл соо Иринкые харууһалааб,— гэжэ уулзаха үедөө, Феня хэлэхэ дуратай байдаг.— Намда өөрын шэнгеэр һанагдадаг болошонхой». Нэгэтэ Иринка омогтойгоор иигэжэ мэдүүлбэ гээшэ: «Булта хүнүүдтэ хоер, харин би гурбан хүгшэн эжытэйб!».

Феня гансаараа ажаһууһаар зандаа. Гэбэшье би, эжымни долоон хоногтоо нэгэ дахин тэрээндэ ерэжэ, гэр соохиень арилгадаг, магазинда ошожо, эдеэ хоол абажа үгэдэгбди. Энэ тэрэ юумэн тухай хөөрэлдэдэгбди. «Ши намда газетэ асараа гүш?». (Өөрөө газетэ захидаггүй, почтынгоо хайрсагта хүрэжэ ошохонь хүшэр болошонхой). Хэрбээ газетэ асараагүй, мартаһан байгаа һаамни, тэрэ сүхалдадаг. Олохон ганса бэе хүнүүдтэ телевизор эгээл һайн һамаарха зүйлынь болодог. Тэрэниие хаража, сэдьхэл дүүрэн һуунгүй яахаб даа. Би телевизор үсөөн харадагби. Тиимэһээ ямар нэгэ һонин дамжуулга хараһан байгаа һаа, минии ерэхэдэ заатагүй хөөрэжэ үгэдэг. Үнөөхил маанад тухайгаа һанаагаа зобоһоор зандаа («Шам тухай һанаагаа зобожо, һүниндөө унтажа ядааб»,— гэжэ намда хэлэдэг). Хүршэ эхэнэрнүүдынь, танилнуудынь, Улаан Хэрээһэнһээ басаган тэрээндэ орожо, эрьежэ байдаг. Һаяхан тэрэ инвалидуудай бүлгэмтэй танилсажа, холбоо барисаа тогтоогоо. Тиихэдээ ажабайдалынь нэгэ бага һонирхолтой болохонь гээшэ. Үнэн сэхэ кухэрни намда иигэжэ хэлээ һэн: «Бэеэ шангаар барижа, хатуу зоригтой ябаха хэрэгтэй».

Д. АЛТАЕВАЙ фото.

ЕҺО ЗАНШАЛНУУДАА БҮ МАРТАЯЛ!

АВТОНОМИТО республиканuудай киноискусствые хүгжөөхэ зорилготойгоор автономито республиканuудай нэгэдхэгдэмэл студи байгуулха гэһэн дурадхал юрэ оруулагдаагүй байха. Свердловско киностудида байгуулагдаһан «ЗОВ» гэжэ творческо нэгэдэл бага арадуудай культурые һэргээхэ гэһэн гол зорилго урдаа табина. Режиссер-найруулан табигша, сценарист Барас Халзанов нэгэдэлые хүтэлбэрилнэ. Энэмнай Михаил Роммой шаби, Буряадай АССР-эй искусствын габьяата ажал ябуулагша, «Последний угон», «В ночь лунного затмения», «Белая лошадь», «Кочующий фронт» болон бусад фильмүүдэй автор мүн. Бага арадуудай культурын ажал ябуулагшадай творческо шадабарине элирүүлхэ, хүгжөөхэ гэшэ шэнэ студиин зорилго болохо ёһотой. Госкинодо, Министрнүүдэй Советтэ тусхай документнүүд бэлдэгдэжэ байна.

— Шэнэ киностудиин творческо түсэбүүд ямар бэ?

— Манай киностуди онсо шэнжэтэй,— гэжэ Барас Халзанов хөөрэнэ.— Ингэжэ бидэ уран һайханай, баримтата, мультипликационно фильмүүдые буулгадаг байхабди. Ямаршье арадуудай хоорондо хани халуун харилсаан тогтоогдохо, интернационализмын мэдэрэл хүмүүжүүлэгдэхэ, арад бүхэнэй соел культура хүндэлэгдэхэ, хүгжөөгдэхэ зэргэтэй. Бэе бэеэ һайн мэдэхэгүй, ондоо арадуудай үндэһэн хэлэ, культуратай танил бэшэ байһан ушарһаа нацинуудай хоорондо элдэб янзын зүрилдөөн гарахаа һанана бшуу. Элдэб яһанай хүнүүд республиканuудта, помо хото городуудта ажаһуудаг. Тэдэ бэе бэеэ хүндэлхэ, арад бүхэнэй культуратай танилсаха уялгатай. Нэгэ нациие ондоо нацинуудтай танилсуулха, үндэһэ яһатан бүхэнэй культура шудалха гэһэн зорилго ямаршье архив урдаа табиха ёһотой бшуу. Ингэжэ бидэ национальна культурна архив байгуулжа, арадуудай культурын бүхы шэнжэнүүдые пленко дээрэ хэруулха түсэбтэйбди. Жэл ошохо бүри үльгэршэд, арадай уран гартан, бөө удаган гэхэ мэтэ хүнүүд үсөөн болоно. Тэдэнэй шадабари залуу үетэндэ дамжуулха, баримтата кино болгон буулгаха, мүнхэлхэ гэшэ мүнөө юун һээшье шухала зорилго болоод байна. Мүнөө үеын национальна культурын эрхим туйлалтануудые хаа хаанагүй үргэнөөр дэлгээн харуулха саг хүрэжэ ерээ. Манай студи ганса рекламно-коммерческэ талада анхаралаа хандуулхагүй. Маанадта арад бүхэн тухай проспект-фильмүүд шухала хэрэгтэй. Имэ фильмүүд хариин оронуудай харагшадта һайшаагдаха байха гэжэ найданабди. Дэлхэйн оронуудай арадууд: башкирнууд, буряадууд, эвенкнүүд болон нивхнүүд бөө мүргэл гү, али буддын шажан тухай ехэ юумэ мэдэхэгүй гү, али дуулаашьегүй байха. Манай ороной арадууд тухай дэлгэрэнгы мэдээсэл үгэхэ гэшэ студимнай гол зорилго болоно. Үшөө тиихэдэ манай студие ороной национальна культурын кинофонд гэжэ нэрлэбэл, зүбтэй байха. Үшөө нэгэ шэнжэ тухай тоготохо болоо һаа имэ. Ушар юуб гэхэдэ, арад бүхэн кино гэшые түрэл хэлэн дээрээ ойлгон хараха ёһотой бшуу. Илангаяа хүүгэдэй болон мультипликационно фильмүүдтэ энэ хабаатай. «Ну, погоди!» гэһэн серие гү, али Уолт Диснейн фильмүүдые чукот хэлэн дээрэ харуулхада яахаб! Энэ зорилготойгоор нэгэдэлэй дэргэдэ мультипликационно фильмүүдые үдэгэ, нивх, манси, эскимос, алеут, юкагир хэлэнүүд дээрэ оршуулха сектор байгуулха шухала.

— Студида имэ программа онсо һуури эзэлхэ гү?

— Тиигэнгүй яахаб. Кино гэшэ түрэлхи хэлэ хүгжөөн дэлгэрүүлхэ талаар эгээн таарамжатай арга болоно. Жэшээлбэл, бидэ «хүхюун зугаатай үзэгүүдые», богони хэмжээнэй һуралсалай фильм-пособинуудые харуулжа шадаха байнабди. Мультипликаци хэрэглэн ямаршье фильм харуулжа болохоор ха юм. Хойто зүгэй, үгы гэбэл, Хойто Кавказай олон тоото арадуудай хэлэнүүд дээрэ фильмүүдые харуулха түсэб бии. «Ералаш» түхэлэй «Умка» гэжэ хүүгэдэй киножурнал саг үргэлжэ гаргаха һанаан бии. Имэ киножурнал бага арадуудай хэлэнүүд дээрэ оршуулагдаха һэн. Автономито республиканuудай хүүгэдэй журналнууд киножурналда мүнгөөр туһаламжа хүргэхэ байһан тухайгаа мэдүүлээ. Тобшоор хэлэбэл, урданай үльгэр онтохонуудые фильмүүд болгон харуулаа һаамнай, бага үхибүүдһээ эхилээд бүхы наһанай хүнүүдтэ һайшаагдаха һэн. Өөрын мультипликаторска һургуулигүй байха гэшэ эшхэбтэр лэ. Тииһээ тиитэрээ уран бэрхэ мультипликатор-уран зураагша Радна Сахалтуев манда хүдэлнэ.

Мүнөө автономито республиканuудай 30 түлөөлэгшэд ВГИК, Дээдэ сценарна болон режиссерско курсануудые дүүргэжэ, оронаймнай элдэб янзын киностудинуудта ажаллажа байна. Бэлиг шадабаритай, һургуули һудартай режиссернууд, түрүү мэргэжэлтэд, актернууд олдохол һэн. Кинематографистнуудай холбооной Свердловско отделениин Кинофондын дэргэдэ залуушуулай фильмүүдэй ажахын тоосооной нэгэдэл байгуулаа һаа, һайн лэ һэн. Национальна прозодо, поэзидэ, хүгжэмдэ, уран зурагта олон шэнэ нэрэнүүд бии болонхой. Шэнэ творческо хүсэнүүдые нэгэдүүлээ һаа, хэды ехэ амжалта туйлаха байнабибди?

— Студиин сценарна портфель соо юун бииб? Түбхын түрүүндэ ямар фильмүүдые табиха зорилготойбта?

— Манай республиканuудай арадуудай түрүү хүбүүд болохо Иакинф Бичурин, Гомбожап Цыбиков, Саловат Юлаев, Степан Эрзя тухай фильмүүдые буулгаха түсэбтэйбди. Буряад уран зохеолшо В. Митыповай сценаряар гуннууд тухай совет-хитад фильм буулгабал, һонин байгаа. Монголой кинематографистнууд энэ темээр ехэтэ һонирхоно. Пушкинай үбгэ эсэгэ болохо «хара генерал» Абрам Петрович Ганнибал (Меньшиковэй аяар холын Забайкали сүлэһэн) тухай сценари угаа һонирхолтой. Ходжа Насреддинэй уршагта ябадалнуудые һануулһан Абу-Бакарай шог зугаатай түүхэтэ комедиин сценари бэлэн болонхой. Энээнһээ гадна мүнөөнэй национальна прозо — С. Даниловай, Ю. Рытхэугэй, М. Каримай, Р. Гамзатовай, Д. Кугультиновай, Г. Ходжерэй, Ю. Шесталовай, мүн бусадайшье зохеолнуудые экран дээрэ харуулха зорилго бии.

Мүнөө үеын шиидхэгдээгүй, мүнөөдэрэй анхарха асуудалнууд маанадай һанаае гүнзэгыгөөр зобооно. Холын хойто зүгэй, Алас-Дурна зүгэй арадуудай ажаһуудаг газарнуудые промышленна талаар ашаглалга эдэ арадуудта хэды ехэ аюул асараab даа. Ой тайганууд үгы болошоо, гол горхонууд гүйхэржэ шэргэшоо, бэлшээриин газарнууд эсхэгдэшоо. Хэдэн зуун жэлдэ бүридэһэн ажабайдалай заншалнууд эбдэрэн һандарна хэдэн мянган жэлдэ абажа ябаһан мэргэжэлнүүдынь үгы болон хосорно. Олохон бага арадуудай ажабайдалые үндэһөөрнь хубилгахада, национальна аюул татажа, тэдэ үндэһөөрөө үгы боложо магад. Эдэ шухала асуудалнуудые эрид шууд шиидхэхэ хэрэгтэй. Бидэ һаяын сагта «Монолог» гэһэн шухала удхатай публицистическэ фильмүүдые гаргаха хүсэлтэйбди. Уран зохеолшо Е. Айпинда Холын хойто зүгэй, Алас-Дурна зүгэй шиидхэгдээгүй экологическа асуудалнууд тухай хэлэхыень үгэ үгэхэбди, уран зохеолшод СССР-эй арадай депутадууд С. Данилов болон А. Немтушкин гэгшэд «Национальна асуудал болон бидэ» гэһэн темэ тушаа тогтохо.

— Студиин зохеохы ажалай болон үйлэдбэриин түсэбүүд хайшан гэжэ шиидхэгдэхэб?

— Студиин зохеохы ажалай талаар бүхы асуудалнуудые уран һайханай совет шиидхэхэ, автономито республиканuудай соелой ажал ябуулагшад — уран зохеолшод А. Абдуллин, Т. Минуллин, Р. Гамзатов, Ю. Шесталов болон бусад, театрай режиссернууд Р. Исрафилов, А. Борисов, В. Кондратьев, уран зураашад А. Осипов, Д. Дугаров болон бусад тэрэнэй бүридэлдэ ороно. Автономито республика болон округ бүхэнэй хүтэлбэрилэгшэд, илангаяа тэдэнэй прокатна эмхинүүд манда горитойхон туһаламжа хүргэхэ байха гэжэ бидэ найданабди. Бага арадуудай харагшад 30 гаран миллион хүн болоно. Энэмнай айхабтар ехэ аудитори, тиимэһээ тэрэ рок-коммерсантнуудта бэлшээри болохо ёһогүй. Регион хоорондын нэгэдэл мэтэ студи ажахын тоосооной сэбэр эмхи байжа шадахагүй, тэрээндэ республиканuудай бюджедһээ мүнгэн һомологдохо зэргэтэй. Гансааран үргэжэ шадахагүй юумэеэ хамтын предприятиин, творческо болон финансова хүсэл оролдолгоор бултанай хүсөөр тэрэниие үргэхэ, дэмжэхэ хэрэгтэй. Республика, область, округ бүхэн тухай нэгэшье кино буулгагдаагүй, тиимэһээ өөрын материал дээрэ буулгаһан мэтээр республика, область, округ бүхэн фильмые угтан абаха зэргэтэй. Зүгөөр ородой кинематографын туһаламжагүйгөөр ороной национальна нэгэшье студи хүдэлжэ шадахагүй гэжэ мэдээжэ. Тиин киргиз кино Л. Шепитько, А. Кончаловский гэгшэдэй фильмүүдһээ эхилээ юм. Зарим фильмүүдые найруулан табихадаа, илангаяа түрүүшын үедэ, союзна республиканuудай, Москвагай болон Ленинградай киногой мастернуудые уриха хэрэгтэй гэжэ бидэ хэлэхэ байнабди. Совет киногой имэ мастернууд Т. Океев, Б. Мансуров, Б. Шамшиев, А. Хамраев, К. Шахназаров гэгшэд ажал хүдэлмэридэ хам орожо, манда туһалхаар түгэс бэлэн. Манай нэгэдэлдэ бодото туһаламжа хэрэгтэй, тэрээнгүйгөөр уран һайханай үндэр хэмжээндэ гарахамнай хүшэр байна. Һүүлээрнь ядахын сагта түрүүшын табан жэлэй туршада ороной томо студинуудые манда туһаламжа хүргэхэ тухай асуудал шиидхэхыень Кинематографистнуудай союзые, СССР-эй Госкиное гуйхабди. Хэрбээ союзна студинуудай буулгагдаха картинын темээр һонирхоо һаань, бидэ хамтынгаа хүсөөр тэрэниие дуратайгаар буулгахабди.

— Тиимэһээ энэ шэнэшье, шухалашье ажал хэрэгтэ амжалта туйлахыетнай хүсэхэ байкаб.

Татьяна ОЧИРОВА.

Улаан-Үдын хүгжэмэй училищиин студентко Наталья Глуховада үнгэрһэн жэл одоол зол жаргалтай жэл болоо. Тэрэ «Улаан-Үдэ-89» гэһэн эстрадна дуунай залуу гүйсэдхэгшэдэй нэгэдэхи городской конкурсын «Гран-при» шанда хүртэжэ, Красноярск хотодо үнгэргэгдэхэ «Юрмала-90» гэжэ зоны конкурсдо хабаадаха эрхэдэ хүртөө һэн. Тэндэ Наталья амжалтатайгаар дуулажа, лауреадай нэрэ зэргэдэ хүртэһэн байна.

Дмитрий АЛТАЕВАЙ фото.

ТЕАТРАЙ АЛТАН ОЙ

«ТААНАД театрта дуратай гүт?.. Театрта дурагүй байха ёһогүй бэшэ гүт? Үгы гэбэл, ондоо юумэндэ анхаралаа хандуулхада болохо юм бээ. Зүгөөр бидэ театртаа дуратай гээшэбди. Хүүгэднай елкодо ерэхэ, «Муха-Цокотуха» хараха дуратай байдаг. Һүүлээрнь «Лебединое озеро» гэһэн балет гү, али «Дон-Кихот» гэһэн оперо шагнахада болохо. Саашадаа «Хованщина», «Борис Годунов», «Энхэ-Булат баатар» гэһэн оперонуудые шагнахада, «Красавица Ангара» гэһэн балет харахада болохо. Манай оперно театр 50 наһаяа гүйсэбэ. Теэд тэрэмнай гүрэнэй, академическэ, Ленинэй ордено театр гээшэ. Харин бидэ тэрэниие юрэл оперно гэжэ нэрлэдэгбди. Тэрэ манай театральна городто онсо һуури эзэлдэг. Тэндэ бүхы юумэн һайн гэжэ хэлэхын аргагүй, өөһэдын шиидхэгдээгүй асуудалнууд байха. Гоё хүшэгын саана арсалдаанuудшье гарадаг. Гэбэшье премьеэнүүдэй болоходо, гастрольнуудта гарахадаа, фестивальнуудай, конкурснуудай үнгэргэгдэхэдэ, шэнэ уулзалгануудай болоходо, артистнууд хэды ехээр баярладаг гээшэб. Һайндэрнүүдэй оршон ерэхэдэшье, тэдэ баярладаг. Дуратай театрайнгаа баян түүхэ тухай удаан хөөрэхэдэ болохо. Теэдшье театрнай 50 жэлэйнгээ алтан ойе тэмдэглэжэ байна бшуу. Тиимэһээ СССР-эй арадай артист Лариса Петровна Сахьяновагай нэрые дурдан һанахада, һакаа амараар хандаха хүниие олохогүй ёһотойт. Республика дотор тэрэнэй нэрэ бишыхан хүүгэдһээ эхилээд, үндэр наһатайшуул болотор, городой театрта дуратайшуулһаа холын районой хонишод хүрэтэр танил байха. Бэлигтэй бэрхэ балеринэдэ хэды дуратай, тэрэниие хүндэлдэг гээшэбибди. Энэмнай ёһотойл алдар соло болоно бшуу.

Хонгео һайхан хоолойтой дуушад Галина Шойдагбаева, Ольга Аюрова, Дугаржап Дашиев гэгшэдэй нэрэнүүдые мэдэхэгүй хүниие олохогүйт. Тэдэ уласхоорондын нэрэ хүндэтэй конкурснуудта хабаадажа, амжалтануудые туйладаг. Тэдэ Москва, Токио, Тулуз гэхэ мэтэ хотонуудта хонгео һайханаар дуулажа, олондо һайшаагдаһан байха. Гэхэ зуура, артистнуудай ерэжэ, хүдөө нютагай соелой байшан соо наада табихадань, хүдөөгэй ажалшад үнэн зүрхэнһөө баярлажа, хани халуунаар угтадаг, шангаар альгаа ташадаг байха юм.

Энэмнай ёһотойл дуран болоно бшуу. Үйлсөөр ябаад гү, али трамвай соо һуужа ябаһан хүнүүд бэе бэеһээ игэжэ асуудаг: «Театрайнгаа артистнуудые хараа гүт? Оперно театр тухай дуулаа гүт? Москвада ямараар наада харуулааб? Ехэл амжалтатай ябаа гэжэ хэлсэнэ». Үнэхөөрөөшье Ленинград болон Москва хотонуудта гастрольдо ябажа, манай артистнууд горитойхон амжалта туйлаа. Тиимэһээ бидэ, харагшад, оюун бэлигтэй артистнуудаараа омогорхон баясанабди.

Хүнэй хуби заяандал адли театрайшье хуби заяанда орео хүшэр ушарнууд дайралдадаг байха. Мүнөө театрнай алтан ойн баяраа тэмдэглэжэ байна. Тиимэһээ театрай 50 жэлэй туршада хэһэн ажалай үрэ дүнгүүдые гаргахада болохо бшуу. Шиидхэгдээгүй яһала олон асуудалнуудай байгаашье һаань, дуратай театраймнай хуби заяан урагшатай гэжэ мэдэнэбди.

Мүнөө Шэнэ жэлдэ хүнүүд бэе бэедээ зол жаргал, хүсэл бодолоо бэелүүлхые хүсэдэг гээшэ. Урагшатай, амжалтатай, жаргалтай ябагты гэжэ бидэ театрта, тэрэнэй бүхы артистнууд, хүгжэмшэд, захиргаанайхид болон сценын хүдэлмэрилэгшэдтэ, бултанда хүсэхэ байнабди. Театрта 50 жэл гээшэ балайшье ехэ саг бэшэ. Энэмнай эдир залуу наһан гэжэ хэлэхэдэ болохо.

Таанад театрта дуратай гүт? Дуратай байнгүй яахабибди.

«Молодежкын» зүгһөө
Инна РЫЖКОВА.

1990 он... ШЭНЭ ЖЭЛ Я

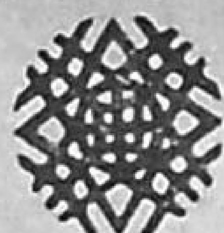
ШЭНЭ жэл гараба гээшэ. Байгша ондо 12, 24, 36, 48 болон 60 гэхэ мэтэ наһаяа гүйсэһэн хүнүүдые — танай жэлээр, морин жэлээр амаршалнабди.

Морин тухай бидэ юу мэдэхэбибди!

Та хүхюун зугаатай ебари зантай, мүнгэ барижа шададаг, олон юумэ шашаха дуратайшье һаа, ухаатай сэсэн байхат. Та оюун бэлигтэйт, бүхы юумэ һанаһан соотнай боложо байдаг. Та бэедээ найданги, өөрыгөө дээгүүр абадаг, эрэ хүндэ дуратай байдагта.

Та бодожо үзэхэ дуратай, бэеэ даанги байдагта. Зүбшэл заабаринуудта балайшье анхаралаа хандуулдаггүй, өөрынгөө дураар юумэ хэхэ дуратайт.

Хэрбээ байгша ондо урагшатай байгаа һаа, киаг басагантайгаа гү, али нүхэр болохо хүнтэйгөө ушархат. Намда Нохой, Бар гү, али Хонин жэлтэй хүнүүд таараха гэжэ бү мартагты. Морин жэлтэй хүн Хулгана жэлтэй хуби заяагаа холбохо ёһогүй. Хулгана жэл тэнда таарахагүйһөө гадна, жаргал асархагүй.

Толгойгоо үбдөөгүйшье һаа...

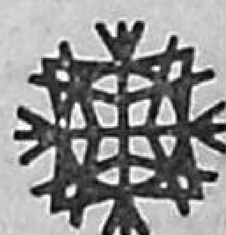
Шэнэ жэлэй һайндэрэй үедэ элдэб шог зугаа гаргажа, бэе бэеэ каадалан энеэлдэхэдэшье болохо бшуу. Тиимэһээ ухаагаа гүйлгэжэ, хэдэн таабаринуудые таагаад туршахыетнай таанадтаа дурадханабди.

1. Эршэгэнээд, тэршэгэнээд
Эндэш, тэндэш дэбхэншээнэд.
2. Сагаан ямаан
Саһан далатай.
3. Боролжоор төөриһэн
Борохон эшэгэн.
4. Хээрын хоер: һүүл сагаан,
Үбсүү сагаан хоер.
5. Мэргэн, шуран,
Мэхэтэй суутай,
Үүрээр унтадаг,
үргэһэгүй зайгуул.
6. Хүнды бүри хүнһэтэй,
Нүхэн бүри июусатай.
7. Мүльһэн хүйтэн бэетэй
Муухай һүреэтэй дүрсэтэй.
8. Мүнсэгэрхэн бэетэй
Мүнгэн хуягтай баатар.
9. Ниидэхэдээ дууша,
һуухадаа һороошо.
10. Үбһэн бэетые алабал,
Өөрынгөө шуһа харахаш.
11. Бэеэр баахан
Баатар хүсэтэ.
12. Хатаагдаагүй хатуу
булад алхатай,
Оегдоогүй олон
үнгын дэгэлтэй.
13. Эндэ, тэндэ гүйдэлтэй
Эреэн марян бэетэй,
Энэ тэрые хоблоошо,
Эльгэ хатан шашааша.
14. һүни болоходо
һүхиреэшэ,
Үдэр болоходо унтааша.
15. Огторгойдо зогсоошо,
Онсо маягаар дуулагша.
16. Оедолгүй зүйдэл.
17. Ехэ үхэр эреэн хабһатай.
18. Данхар сагаан азарга
Далан долоон тохомтой.
19. Зуун улаан ямаан соо
Зуудаг хара тахяа.
20. Зонхобын улаан ямаан
Үбэлдөө хүлдөөгүй аад,
Зундаа зууража үхэбэ.

ҮШӨӨ СЭБЭР ҺАЙХАН БОЛОХОТ!

ЗААТАГҮЙ БАЯЖАХАТ!

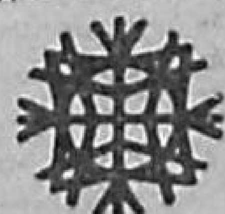

Түрүүшын амаршалганууд

Англиин Генри Коул почтоор түрүүшын шэнэ жэлэй амаршалгануудые эльгээһэн байгаа. Тиихэдэ 1843 он гарахаяа байба. Хани нүхэр Джон Герсли гэгшые амаршалгын открытка зуража үгэхыень тэрэ гуйба. Мянгаад хэһэг открытка хэблэн гаргаба. Коул болон Герслиин хани нүхэд болон танилнуудтаа амаршалгануудаа эльгээхэдэнь, тэдэнь мянганһаа үсөөн байшаба. Тиигээд тэдэ үлэһэн открыткануудаа худалдаа бэлэй.

Шэнэ жэлэй амаршалгын открыткануудые эльгээдэг заншал бүхы дэлхэй дээрэ түргэнөөр һайшаагдаа юм.

Харин таанад хани нүхэдөө амаршалаа гүт?

Жабар Үбгэн, хаанаһаабши?

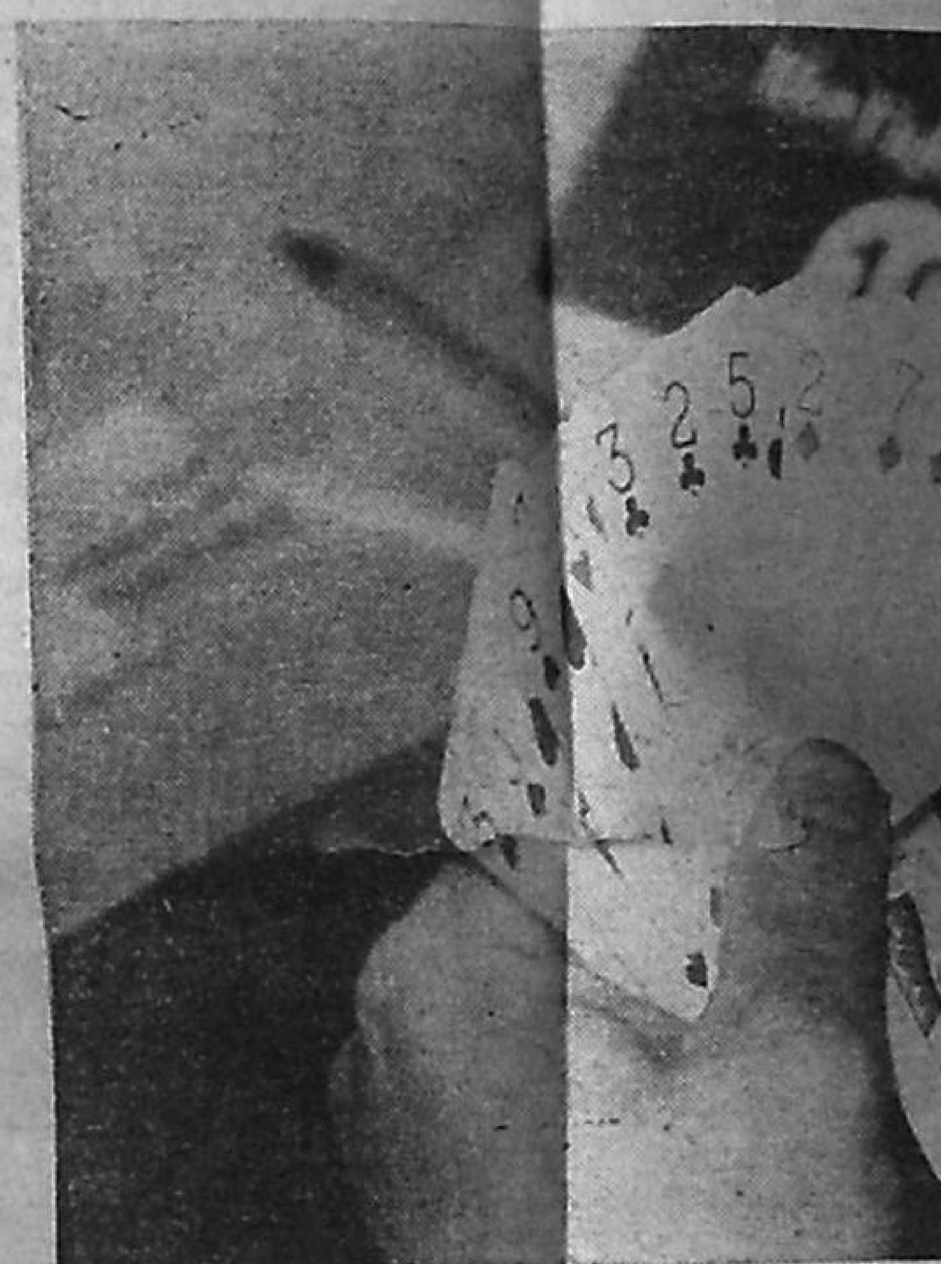
Европын хойто зүгтэ ажаһуугшад элдэб шог зугаа һанахадаа һүбэлгэн ухаатай байжа, хоер мянган жэлэй урда тээ Жабар Үбгэнийе һанаа бэлэй. Тэдэ заншалта һүнинүүдтэ сухалдахагүйн, агнуурида һаалта хэхэгүйн, тарилга гутаахагүйн тула Жабар Үбгэнийе гүйхэ зуура, лепеошхо, зүһэм мяха гэрэйнгээ богоһын саана хаядаг, хундагатай архиһаа адхадаг байгаа.

Британска олтирогууд дээрэ Жабар Үбгэн шэнэ жэлэй һайндэрнүүдтэй хамта мүндэлөө юм. Тэрэниие манай Жабар Үбгэндэл адляар Санта-Кларэниие манай Жабар Үбгэндэл адляар Санта-Клаус гэжэ нэрлэдэг. Тэрэ баһал бэлэг сэлэгүүдые асардаг.

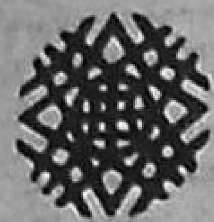
Манай Россида Жабар Үбгэнтэй хамта Саһан хүүхэн ябалсадаг гээшэ. Эртэ урда сагһаа хойшо Саһан хүүхэн тухай онтохон хөөрэгдэдэг һэн. Зүгөөр А. Н. Островскиин ашаар тэрэ шэнэ жэлэй һайндэрнүүдэй героини болоо юм. А. Н. Островский шэнэ үеын хүнүүдтэ тэрэнэй түүхэ тухай урин зулгыгаар, сэдьхэлэй һудаһа дайрамаар хөөрэжэ үгэһэн байдаг.

Хододоо аза т

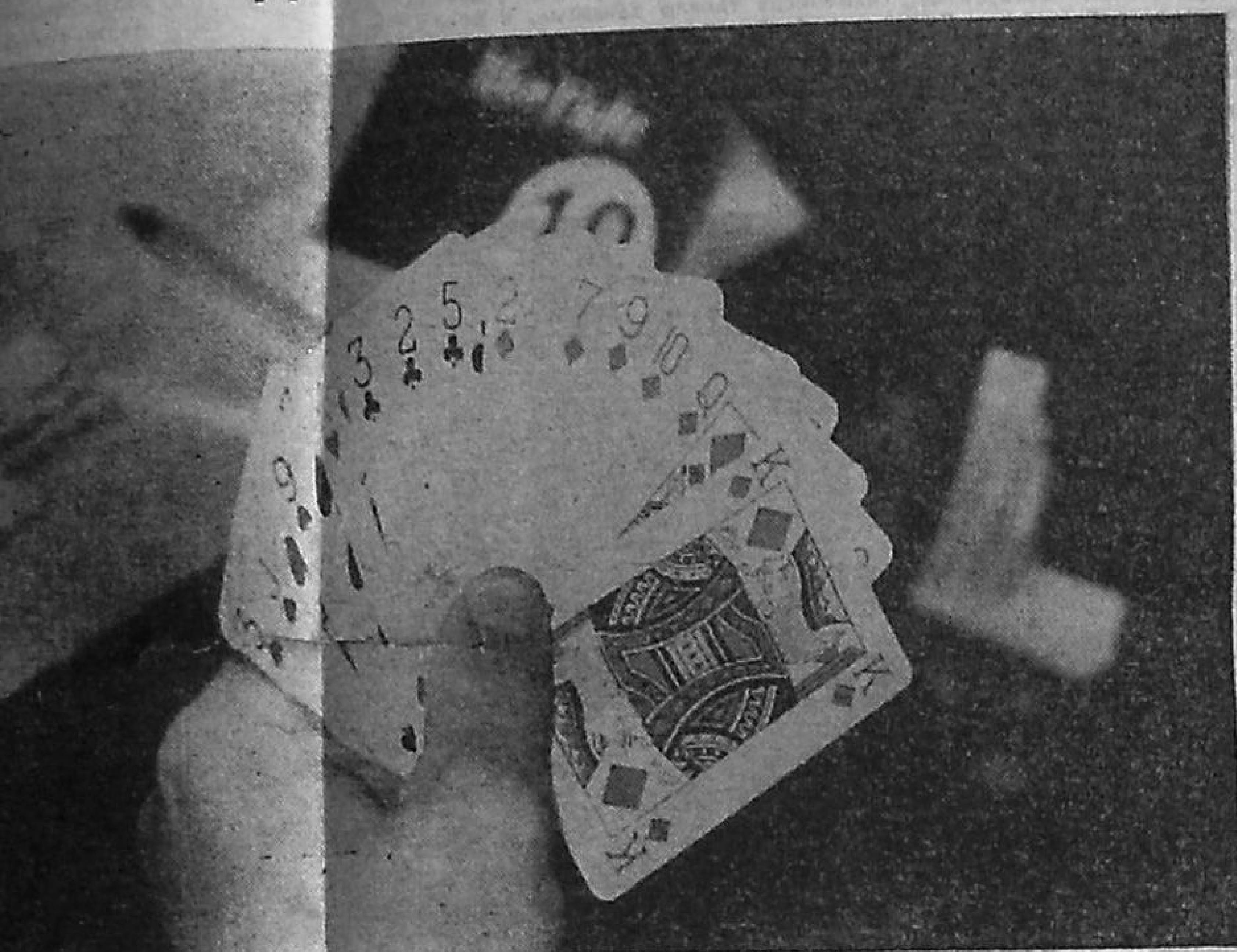
урагшатай

…НЭ ЖЭЛ ЯМАР БАЙХАБ?

Хододоо аза талаантай, урагшатай байхат!

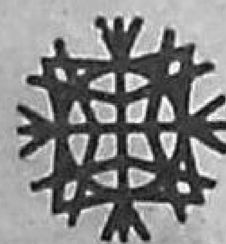
Юундэ хасуури гээшэб?

Эртэ урдын хүнүүд хасуури модондо һүгэдэдэг, тэрээндэ этигэн найдадаг, һахюуһан мэтээр һанажа ябадаг байһан. Иигэжэ тэдэнэр хасууриие шэмэглэн гоеодог, тэрээндэ бэлэг сэлэгүүдые баридаг байгаа.

Харин голландиинхид болон англичанууд немецүүдэй энэ заншалые һайшаажа, мүн лэ хасуури модондо һүгэдэдэг болоһон байна. Залуу наһанай, ямар бэ нэгэ эди шэдитэ асари ехэ хүсэнэй һүлдэ гэжэ хасууриие ямаршье яһанай хүнүүд тоолодог байха юм.

Россида шэнэ жэлэй елко Петр хаанай захиралтаар шэмэглэгдэдэг болоһон гээшэ. Петр хаан 1700 оной январиин 1-дэ бүхы гэрнүүдтэ хасуури модо табижа, тэрэниие элдэб янзын нааданхайнуудаар шэмэглэхые захирһан гэхэ.

Олохон оронуудта хасуури модон шэнэ жэл соогуур шэмэглэгдэнэ. Ондоо модо шэмэглэдэг заншал ямар оронуудта бииб? Жэшээлбэл, Вьетнамда персик модоной мүшэрнүүд шэмэглэгдэдэг. Японодо нарһанай мүшэртэ бамбугай, сливын мүшэрнүүдые нэмэдэг. Энэмнай гүнзэгы удхатай заншал юм. Үндэр наһа наһалха, хододоо залуу, элүүр энхэ ябаха гэһэн удхатай.

Жаргалтай байхат!

Ёһо гуримууд, заншалнууд...

Болгарида Шэнэ жэлэй урда тээхэнэ бултадаа суровакница — кизилэй модохонуудые худалдажа абадаг. Январиин 1-дэ хүүгэд һайндэрөөр амаршалхаяа түрэлхидтөө болон хани нүхэдтөө ерэхэдээ, эдэ модохонуудаараа тэдэниие аалиханаар дайраад абадаг. Бага хүүгэдэй гарнуудтаа бараад ябаһан кизилэй модохон Шэнэ жэлэй зол жаргалай һүлдэ тэмдэг болодог.

* * *

Венгрнүүдэй Шэнэ жэлэй столнууд дээрэ галуунай, нугаһанай, тахяагай мяхаар бэлдэгдэһэн эдеэ хоол харахагүйт. Арадай заншалай еһоор энэ үдэшэлэн шубуунай мяха эдижэ болохогүй, юундэб гэхэдэ, шубуунай мяха эдибэл, зол жаргал ниидэжэ арилшаха юм ха.

* * *

Румынида Шэнэ жэлдэ пирог барихадаа, досоонь жэжэхэн зэд мүнгэ, шаажан дүрсэхэнүүдые, бэһэлиг, улаан перец хэдэг. Хэндэ юун дайралданаб! Гашуун перец гү, али жаргалай зэд мүнгэн гү!

* * *

Монголнуудта Жабар Үбгэн мал адуулагшын маягтайгаар орожо ерэдэг. Тэрэ гартаа ташуур баридаг, бүһэдөө алшуур, хэтэ, сахюур үлгэнхэй ябадаг. Холын бэлшээринүүдтэ малаа адуулжа ябахадаа, нүүдэл малшан эдэ зүйлнүүдые саг үргэлжэ абажа ябадаг байһан юм.

Баг, шамайе танинаб!

Карнавальна баг гансал иимэ карнавалнуудта, ехэ ехэ һайндэрнүүдтэ үмдэгдэхэ гэжэ зохеогдоһон бэшэ. Харин оронуудай уршагта ябадалнуудые харуулһан фильмүүдые ямаршье наһанай хүнүүд хараһан байха. Тэндэ ямар бэ нэгэ танигдахаар бэшэ баг үмдэһэн дээрмэшэд гэмтэ ябадал гаргаха, муу муухай юумэ хэхэ...Нюураа танюулангүйгөөр аяг аашануудые гаргаха зорилготойгоор зарим һанаамгай хүнүүд элдэб янзын түхэлтэй багуудые зохеоһон байха юм...

Россида 1722 ондо Петр хаанай Швецитэй амгалан ажаһууха тухай хэлсээ баталһанай ушараар гоё һайхан маскарад түхеэрхэдэ, түрүүшын багууд тэндэ үмдэгдэһэн байна.

Хуби заяамнай ямар бэ?

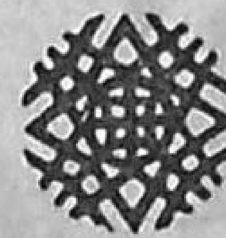
Шэнэ жэлые угтахадаа, бидэ гэр бүлэдөө һайн һайханиие хүсэжэ, ерэхэ жэлдэ бүхы юумэмнай урагшатай байг лэ гэжэ хүсэдэгбди. Хуушан жэлэй һүүлшын үдэр болон Шэнэ жэлэй түрүүшын үдэр ямар бэ нэгэ онсо шэнжэнүүдтэй байдаг гэжэ зарим суута хүнүүд һанадаг байгаа.

Жэшээлбэл, Гете нүхэдэйнгөө шэнэ жэлые угтаха гэжэ хүхилдэжэ, зугаа наада дэлгээжэ байха үедэ һэмээхэн ямар бэ нэгэ буланда ошожо, һүниин тэн болохые хүлеэдэг заншалтай һэн. Шэнэ жэлые угтуулан ямар бэ нэгэ үреэл хэлэһэн түрүүшын айлшанда тэрэ этигэдэг, үгэнүүдтэнь шүтэдэг һэн. Арбан хоер һарын туршада бүхы юумэн иимэл байха гэжэ саашадаа тэрэ ходо шэбшэн ябадаг бэлэй.

Агуу ехэ Ибсен декабриин 31-дэ юумэ бэшэхэ гэжэ гуурһа гартаа баридаггүй байгаа. Энэ үдэр 2—3 мүршье бэшээ һаа, саашадаа түхэреэн жэлэй туршада урагшагүйдэхэб гэжэ тэрэ һанадаг һэн.

Карузо Шэнэ жэлэй һайндэртэ хабаадаха айлшадые урихадаа, заатагүй сэнхир хүхэ нюдэтэй, шаргал сагаан үһэтэй хүнүүдые еруулхэ гэжэ оролдодог байгаа. Иимэ хүнүүдэй дунда Шэнэ жэлые угтахадаа урагшатай байдагби гэжэ тэрэ тоолодог һэн.

Һонирхолтой хуби заятай суута хүнүүд ямар байһан бэ гэжэ хэлэхэ хүсэлтэй бэшэбди. Тэдэнэр өөһэдынгөө хуби заяанай еһотойл ээзд байһан ха юм даа.

ШЭНЭ ЖЭЛЭЙ ҺҮНИ ҮНГЭРЖЭ, МОГОЙ ЖЭЛТЭЙ ХАХАСААД, ИИГЭЖЭ ХЭЛЭХЭМНАЙ ҮЛЭБЭ:

«Амар мэндэ, морин жэл!»

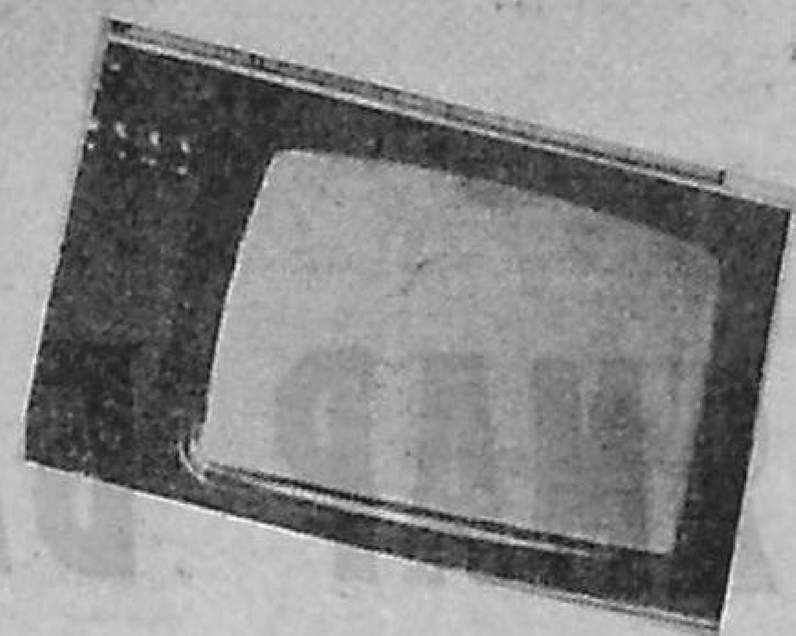
…һаабши?

…ад элдэб шог … байжа, хоер … Үбгэниие һанаа … сухалдахагүйн, …лга гутаахагүйн …, лепеошхо, зү… …е халдаг, хүн-…

…бар Үбгэн шэнэ …ндэлөө юм. Тэ… …аар Санта-Кла… …элэг сэлэгүүдые

…й хамта Саһан …де сагһаа хойшо …өөрэгдэдэг һэн. …о тэрэ шэнэ жэ… …о юм. А. Н. Ос… …тэрэнэй түүхэ ту… …удаһа дайрамаар

ПРОФСОЮЗУУДАЙ

Соведэй киновидеотүб мүнгэ түлөөд, мүнгэ түлэнгүйгөөр соёлой эмхи зургаанууд болон хүн зондо иимэ туһаламжа дурадхана:

Профсоюзуудай Соведэй киновидеотүб мүнгэ түлөөд, мүнгэ түлэнгүйгөөр соёлой эмхи зургаанууд болон хүн зондо иимэ туһаламжа дурадхана:

— захигшын кассетэнүүд дээрэ хүгжэмтэ-хүхюун зугаата болон бусад программануудые бэшэлгэ, буулгажа бэшэлгэ;

— видеокассетэнүүдэй прокат (мүнгэ түлэһэнэй түлөө 50 процентээр үнэгүй болгогдоһон нелицензионно программанууд);

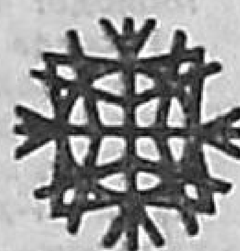
— профкомуудай мэдүүлгэнүүдээр видеомагнитофонуудай прокат;

— нүүдэл автовидеогоор һургуулинууд болон хүүгэдэй эмхи зургаануудые хангалга;

— кабельна телевидениин сетиин туһаламжаар видео-харуулга эмхидхэхын ба хабсаргахын, техническэ талаар хангахын, кинотүхеэрэлгэ хабсаргахын болон заһабарилхын тула, ведомствениэ мэдэлһээ дулдыдангүйгөөр кинотүхеэрэлгэнүүдтэ уран һайханай шэнэ фильмүүдэй прокадта мэдүүлгэнүүдые абана.

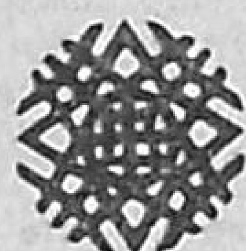
Иимэ адресаар хандаха: Улаан-Үдэ хото, Коммунистическая үйлсэ, 49, кабинет № 1, телефон 2-61-08.

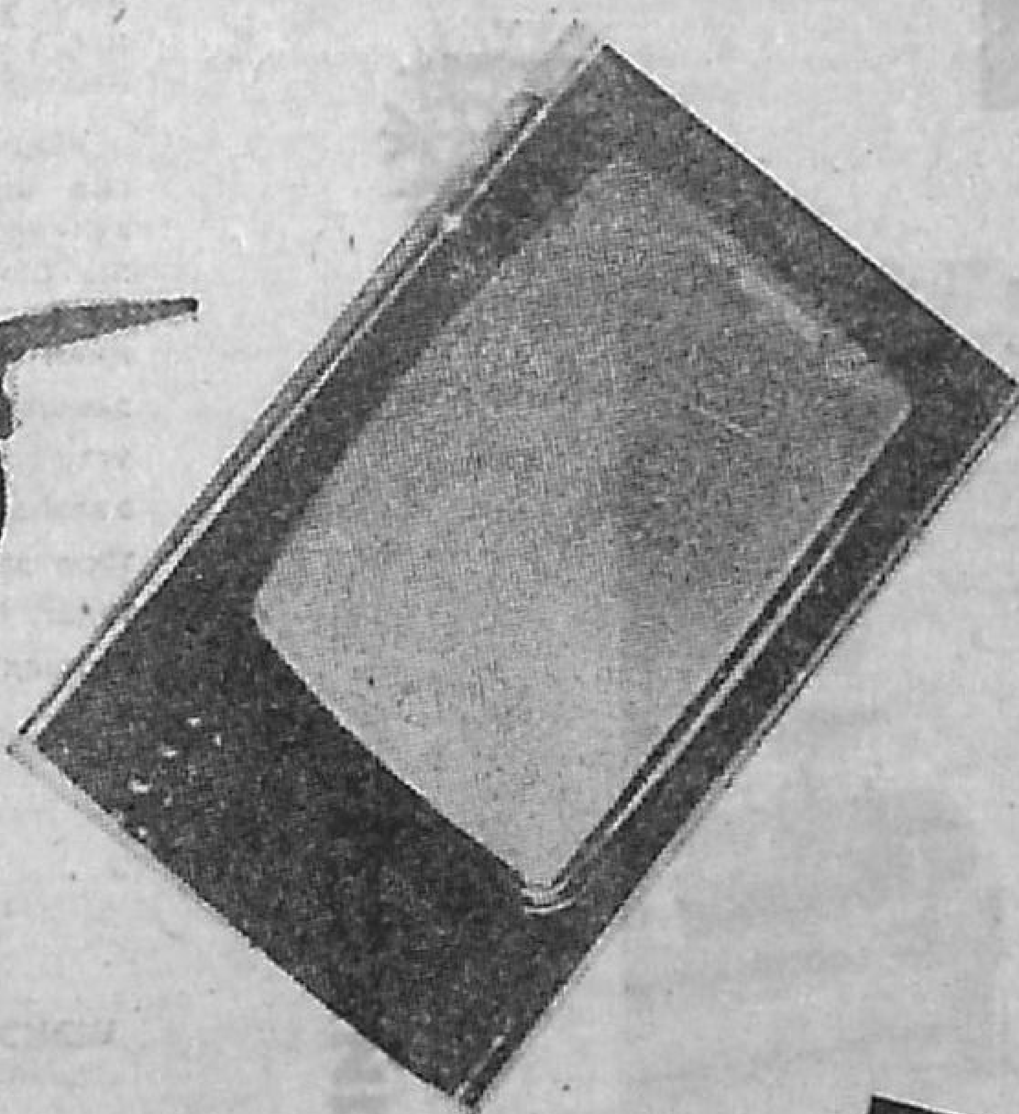

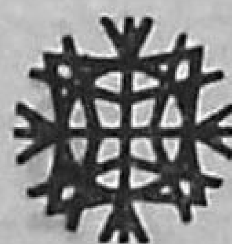
ВИДЕОФИЛЬМҮҮДТЭ ШУХАЛА ХЭРЭГТЭЙ ГАЙХАМШАГ КАДР ИИМЭЭР МҮНДЭЛДЭГ БАЙХА ЮМ.

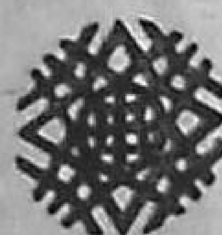

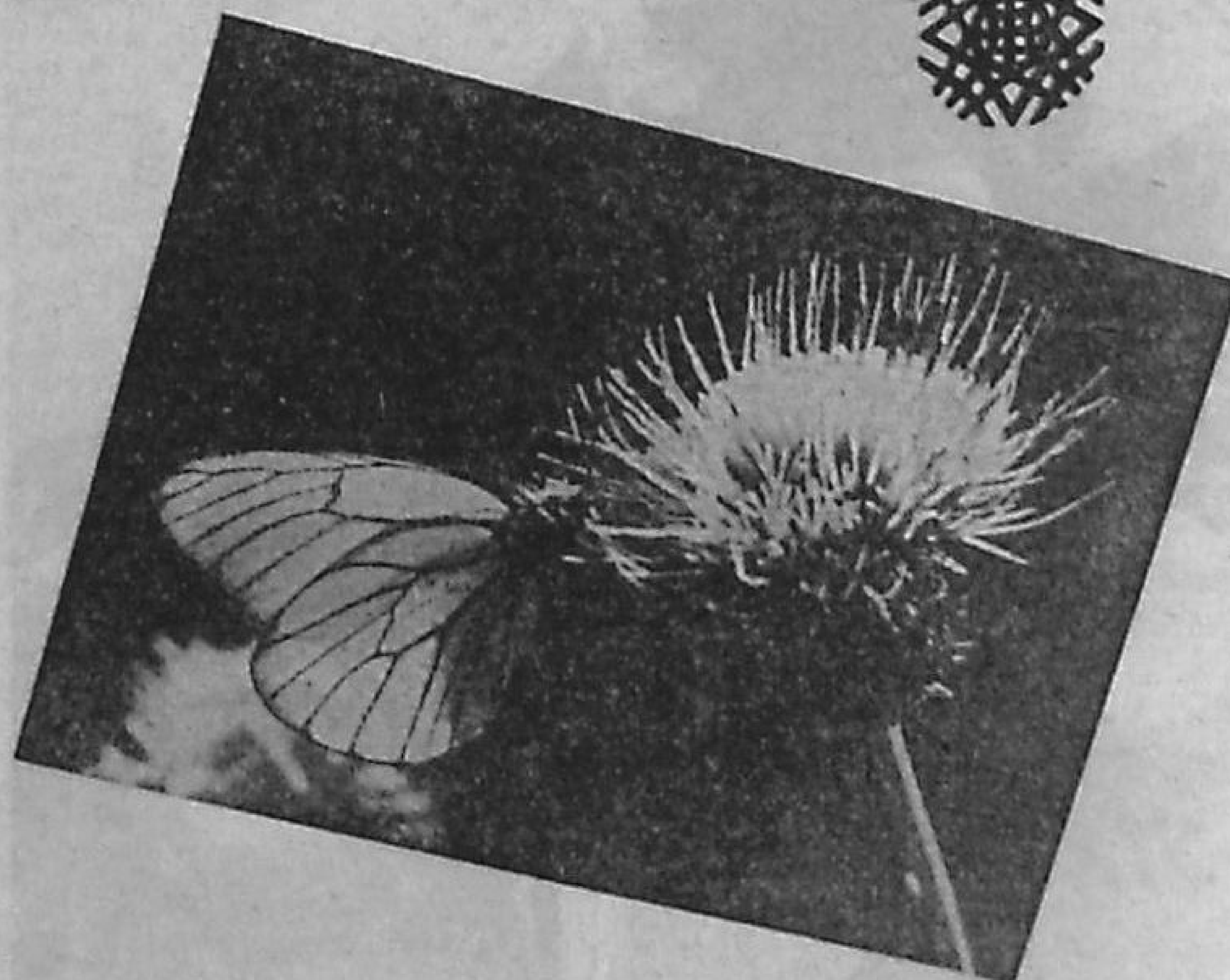

ЭРЭ ГАНСА ЖЭБЖЭЛТЭ

А. ШАДАЕВ

(Түгэсхэл. Эхиниинь 52-дохи номертэ).

Тархи тагалсагыень
Таһа харбаад,
Хойгуураа үүрэгшэ
Хорото улаан жадаграа
Оножо ядаһаар залгалдуулна
ха.

Тиигээд тэн тэрээн
Тоб түүлай наншалдаха.
Үхэрэй зэргэ шулуу
Үргэлжэ ябаад шэдэлдэнэ.
Сарбуугайнгаа яһанай
Сайтар сохилдоно.
Булшан мяханайнгаа
Бултайтар үдьхэлэлдэнэ.
Хулгана алажа,
Хубаажа эдинэ,
Жэрхи алажа,
Жэмнэжэ эдинэ.
Тиижэ байтараа
Нэгэ жэрхиие
Нүүлын хүндыдэ оруулаад,
Хоюулаа хондолой дээрээ
Хормойгоо шуугаад,
Үйхэй маахайдаа орон
Агкажа байтарынь
Жэбжэлтын морин түүрээнэ:
«Турьяамайхан турьяамай,
Турьяамайхан турьяамай!
Ээзн жэбэр гэжэ юумэмни,
Амиды гүш, али үхөө гүш?
Амиды юм һаа,
Үтэр түргэн ерыш!
Энэ Шаргадаар нохойн
Алтан амин һүнэһэниинь —
Аяар баруунай
Хойто хизаарта,
Туруута мориной гэшхээгүй,
Туранхай хирээгэй дэбеэгүй,
Табин жэлэй газарта,
Арбан табан хүнэй
Алдалжа хүрөөгүй,
Арбан табан хонгёотой
Агар зандан модондо
Алда сагаан хэрмэн
Булталзан, булталзан байнал!
Дээшээ гурбан оронкие
Шобто гүймэ дүгытай,
Доошоо гурбан оронкие
Шобто гүймэ шэжэмтэй,
Хорин жэлэй газарта
Хорхойн хүдэлхые
Хараха нюдэтэй
Табин жэлэй газарта
Тархаанай хүдэлхые
Дуулаха шэхэтэй,
Тиимэ һонор амитан байнал!
Минииш үхэхэ сагни дүтэлбэ!
Унажа ябаһан моримни
Үхэжэ ошобо гэжэ,
Нюһа нелбоһоо һубаряажа,
Нобшо болоно бү ябагарай!
Үхэмсөөрни гэдэһыем
хахалаад,
Тархансагыем тэбэреэд,
Нарин гэдэһыем
Гурбан хүтэл алад
һубажа ерээд,
Тэрэ хэрмэдэ
Номо һомоео
Хуурайдан табяграй!
Турьяамайхан турьяамай,
Турьяамайхан турьяамай!»—
Гэжэ түүрээнэ ха.
Тинхэдэнь Жэбжэлтэ
Хоер хормойгоо
Хондолой дээрээ шуунхай,
Бүхэтэр модоной оройгоор,
Сэхэ модоной гэшүүһээр
Харайжа, гүйжэ ошоно ха.
Ошоходонь мориниинь
Үхэжэ байба.
Моринойнгоо гэдэһые хахалаад,
Тархансагыень тэбэреэд,
Нарин гэдэһыень
Гурбан хүтэл алад һубажархеод,
Алда сагаан хэрмэндэ
Һомоео хуурайдан табина ха.
Түүнэй һүүлээр
Шаргадаарай мориниинь
Түүрээжэ ерэнэ ха:
— Ээзн жэбэр гэжэ юумэмни!
Амиды гүш даа,
Али үхөө гүш даа?
Амиды юм һаа
Үтэр түргэн ерыш!
Энэ Жэбжэлтэ ярые
Үтэр түргэн алаха юм аад,
Алтан ами һүлдэнь
Аяар зүүн хойто хизаарта,
Туруута мориной гэшхээгүй,
Туранхай хирээгэй дэбеэгүй.
Сахирмын сагаан хадын арада,
Наян сажан болохо
Гүрэй нүхэнэй амһарта,
Харын шэнээн бэетэй
Хара баахалдай
Амаа ангайн, ангайн хэбтэнэ!
Тэрээндэ номо һомоео
Хуурайдан табиш!
Турьяамайхан турьяамай,
Турьямайхан турьямай!—
гэжэ түүрээбэ.
Шаргадаар хаан тэрэ
баахалдайда
Номо һомоео хуурайдажа
табиба.
Гурбан хоногто гунигтай,
Дүрбэн хоногто дүнигтэй,
Буруу хаража хүлээлдэжэ
Зүб хаража елолзожо
байтарынь,
Жэбжэлтын һомон
Түүрээжэ ерэнэ ха:
— Хүүемхэйхэн хүүемхэй,
Хүүемхэйхэн хүүемхэй!
Ээзн жэбэр гэжэ юумэмни,
Үхөө гүш даа, амиды гүш?
Амиды юм һаа
Үтэр түргэн ерыш!
Эндэһээ гараһаар
Татаагүй табин жэлэй газарта,
Туруута мориной гэшхээгүй,
Туранхай хирээгэй дэбеэгүй,
Тиимэ газарта
Арбан табан хүнэй
Алдалжа хүрөөгүй,
Агар зандан модоной
Орой уруунь
Үй бута сохин буугаад,
Алда сагаан хэрмые
Арай гэжэ үрэбхин абаад,
Наашаа бусажа ябатарни
Гэргэншни гү, юуншниб даа,
Морин улаан харсага боложо
ерээд,
Һодо жэбэрыем дууһаал:
Хүүемхэйхэн хүүемхэй.
Хүүемхэйхэн хүүемхэй!— гэжэ
Түүрээһээр ерэнэ ха.
Тинхэдэнь Жэбжэлтэ
Номо һомыень үргэлжэ,
Шаргадаар хаанай
Гэр тээшэ ошоно ха.
Гэртэнь дүтэлжэ ябахадань,
Шаргадаар хаанай
Гушан табан һамган
Угтан гаража ерээд:
— Баабаймнай урданайхиһаан
урин,
Эртэнэйхиһээн энеэдэтэй,
наадатай.
Дайгаа даража ерэбэ.
Гашуун сай,
Гадартай мяха шанаха,— гэжэ,
Газаагуураа гэшхэлиэд,
Баруун тэнгэриин басаган
Балбай Улаагшан гаража
хараад:
— Хайхан даа сааша,
Танай баабай бэшэ хал!— гэжэ,
Тахимда үгүүлнэ
Табиланда залгуулна ха:
— Алтан жуу, мүнгэн жуу,
Алтай дээрээ нахин жуу.
Эрыемни алаад,
Арһыень үбшэжэ үмдөөд,
Ерэһэн хорондош
Шатар табижа наадажа һууна.
Эхэһээн түрэһөөр эрэ ганса
Жэбжэлтэ
Гурбан хоногоор болзор
хэлэжэ,
Хахад гэргэн бэлэг үгөө гэжэ,
Тэрэ хоер хаанда хаяжа
үгөөрэй.
Би аяар зүүн хойто хизаарта
Эхэһээн түрэһөөр дайнай үнгэ
үзөөгүй.
Шэнгээлтэ Шэрээлтэ гэжэ
Хоер хаашуулда
Эхэһээн түрөөһөр эрэ ганса
Жэбжэлтэ
Долоон хоногоор болзор
хэлэжэ,
Хахад гэргэн бэлэг үгөө гэжэ,
Шэнгэдэжэ хаяхамни,
Турьяамайхан турьяамай,
Турьяамайхан турьяамай!—гээд,
Һамгыень таһа татажа ябашана
ха.
Гурбан хоногой болзор хүсэжэ,
Баруун хойто зүг барижа,
Жэбжэлтэ ошоно ха даа.

Хоер хормойгоо
Хондолой дээрээ шуужа,
Бүхэтэр модоной оройгоор,
Сэхэ модоной боолоор
Харайжа, гүйжэ ошоно ха.
Харайжа ошоод, һомоео
Урма дурагүй абажа,
Тоншожо үзэнэ ха.
Алда сагаан хэрмэнэй
Бултагашан байхые хараад,
Ехэ урмашан баясажа,
Хуурмагшынгаа хармаанда
Алтан мүнгэн хуурай болгожо,
Шаргадаар хаанда
Мүнөөдэрэйм олзо
Энэ гэжэ харуулна ха.
Шаргадаар хаан:
— Зай, нихэдээ, хүбүүн!
Дайгаа даража,
Даагаа һүүлдэбэ гээшэш!
Намайе алахадаа,
Хаан хүниие алагшын янзаар
Алаарай, хүбүүн!
Мориемни дээрэм сохеорой,
Номо һомыемни
Дээрэмни арангалаарай!
Би энээнһээ урда тээ
Гушан табан хаание алаа һэм,
Тэдэнэй гарай эрхиин
Арһа үбшэжэ абадаг һэм.
Ши минии гарай эрхиин
Арһа үбшэжэ абана гэбзаш!
Тинхэдээ намтайгаа
Гушан зургаан хаание
Дараһан болохош!
Минии гэртэ ошоходоо,
Ойлгод гэһээр ошоорой,
Баруунай тэнгэриин басаган
Балбай Улгагшан
Гушан зургаадахи ехэ һамгамни
Ехэ сухалтай, дэмышье һаань,
Миниингээ һомо
Хүлеэзэл даа!— гэбэ.
Тииһээр байтар
Шаргадаарай һомон
Түүрээжэ ерэнэ ха:
— Шэргээмэйхэн шэргээмэй!
Шэргэһэн шэлүүһэн
Ябадал болобол даа!
Шэргээмэйхэн шэргээмэй!
Эндэһээ гараһаар
Гурбан хүтэл алад
Шулуунай нүхөөр шобторжо,
Һодо жэбэрни дууһаад,
Арай гэжэ Сахирмын
Сагаан хадын арада
Хүрөөд ябахадамни,
Хадын шэнээн бэетэй
Хара баахалдай
Хоер болошоһон хэбтээл!
Хэн хүнэй хоер болгоһые
Хэн мэдэхэб?
Тэрээгээр, энээгээр
Ошоорой, ерээрэй
Гэхээ яагаа хүмши?
Хүсэ булигдаһан шамайе
Үтэ хорхой эдиг лэ!
Шадалаа булигдаһан намайе
Жэбэ, жонхо эдиг даа!— гээд,
Хара сагаанай забһараар
Хан хүн гэжэ унана ха.
Жэбжэлтэ хуурмагшын
Хармаан уудалжа,
Алма мүнгэн хуурайгаа
гаргажа,
Гурбан газар хуха мүшхаба.
Тинхэдэнь Шаргадаар хаан
Амигүй алдалжа,
Голгүй гулдыжа,
Урда хада огло харайжа,
Хойто хада хогно үдьхэлжэ
унаба.
Үхэмсөөрнь дэгэлынь абажа
үмдөөд,
Шинии гэргэн болооб гэжэ
һуухагүйб!
Дээрэ байгша
Хурмаста эсэгэ тэнгэримни,
Наанаа һайхан дуулалши!
Энэ Жэбжэлтэ нохойе
Алахаар болоһон табилзаі!
Алтай дээрэ нахин жуу,
Алтан жуу, мүнгэн жуу!—
гэжэ
Түүрээгээд, алтан хайшаяа
Өөдэнь шэдэжэрхинэ ха.
Тэрэ хайшань
Нэгэ үзүүрээрээ
Тэнгэри шударжа,
Нүгөө үзүүрээрээ
Газар шударжа,
Жэбжэлтые таһа
хайшалжархихоор
Жиием-шууяан ерэнэ ха.
— Алаха болболни
Алтан тээлиень
Хуха туда.
Үгы болболни
Үй бала ошоорой!—гэжэ
Жэбжэлтэ шэбшэжэ харбана
ха.
Алтан тээлиень хуха тудажа,
Хоер тээнь хан-хун гэжэ
Алтан хайша унана ха.
Баруун тэнгэриин
Балбай Улаагшан
Амигүй алдалжа,
Голгүй гулдыжа,
Алтан хэрэлсы дээрээ унаба.
Гэртээ хүрэжэ ерэхэдэнь,
Гэргэниинь гуламта дээрээ
Гал түлинхэй:
— Зай, баабай, дайгаа даража,
Даагаа һүүлдэжэ ерэбэ гүш?—
гэбэ.
Тинхэдэнь Жэбжэлтэ хэлэбэ:
— Мухарюу голтой
Модон тэргэдэ
Гунан улаан буха һургаха
гүш,
Али онгон шаргагшан
Одхон шаргагшан хоерой
һүүл дэлһэ томохо гүш?—
гэбэ.
Һамган һанаа алдан
харюусаба:
— Эхэһээн түрэһөөр,
Адуунай һүүл дэлһэ
Томожо үзөөгүйшье һаа,
Эхэнэр хүн хадаа
Адуунай һүүл дэлһэ
Томохо гүбии даа.
Тинхэдэнь һамгаа
Таһа татуулха гэжэ,
Онгон шаргагшан
Одхон шаргагшан хоерой
һүүл дэлһэндэ шагтагалжа,
Онгон шаргагшан
Одхон шаргагшан хоероо
Улеэһэн сууха,
Үбшэһэн хулгана
Болотор сохиходонь,
Тэрэ хоер шаргагшаниинь
Таһа татажа үгэнэгүй ха.
Тиигэжэ байтараа
Онгон шаргагшаниинь
Одхон шаргагшандаа
Түүрээжэ хэлэнэ ха:
— Турьяамайхан турьяамай,
Турьяамайхан турьяамай!
Ээзн жэбэрыемнай алаад,
Иижэ маниие зобооһон
хорондонь
Энэ баруунай хойто хизаарта,
Эхэһээн түрэһөөр,
Дайнай үнгэ үзөөгүй
Дүреонтэй Дүреэнэй гэжэ
хоер хаан
Замдаа ябажа ябаһаар,
Мориниинь зогсоод хэлэнэ:
— Бишни гүйнэм гэжэ гүйхэб,
Урдахи гүйлгэм гэжэ бү
һанаарай!
Хаба шадалаараа хабшахаа
мэдээрэй.
Нэгэ гүйжэ тогтоходоо,
Нэгэ шэрэм амбаар
Ороoһоной хажууда тогтохоб.
Нэгэ гүйжэ буухадаа,
Хабтагай хара шулуу
Хаха сохин буухаб.
Тэрэ шулуун дороһоо
Хоер алтан үндэгэн гараха,
Тэрэ хоер үндэгые
Тэһэ сохеод ерэхэдэмнай
Өөрымнай хэрэг бүтэхэ,—
гэбэ.
Тиигээд ябажа ябатарынь
Дүреөнтэй Дүреөнэй гэжэ
Хоер хаанай сэрэг,
Үй түмэн үбһэнһөө олон
Жагсашанхай байхадань
Жэбжэлтэ гүйлгэжэрхинэ ха.
Нэгэ гүйлгэжэ гүйлгэжэ,
Шэрэм амбаар ороoһоной
Хажууда тотоходонь,
Тэрэ амбаарта гал аһашана.
Сааша гүйлгэжэ гүйлгэжэ
Нэгэ тогтоходоо,
Хабтагай хара шулуу
Хаха сохин буухадань,
Хоер алтан үндэгэн гарана.
Тэрэ хоер үндэгые
Тэһэ сохеод,
Һөөргөө бусажа ерэхэдэнь,
Дүреөнтэй Дүреөнэй гэжэ
Хоер хаан
Үй түмэн олон сэрэгүүдээрээ
Үхэжэ булта хэбтэнэ ха.
Тэрэ хоер хаанай
Тархиень таһа сабшажа,
Моориндоо монсог хэжэ,
Нютагаа бусажа ерэнэ ха.
Долоон хоног болзорынь
хүсэжэ,
Зүүн хойто зүг барижа
мордобо.
Замдаа ябахадань,
Даладаа далан табан шархатай,
Үбэртөө үй түмэн шархатай
хүн:
— Шинии абгашни гээшэб,
Зай, хаанаһаа ерэбэш?
Би шинии бага балшар байхада
Тэнгэриин муяа мундуушуулаар
Дайлалдаха гэжэ ошсод,
Тэдээндэ диилдээд, дайлалдаад,
Эсэгын зөөри хубааха гэжэ
ерэбэб,— гэбэ.
— Гэртээ ошоод, амаржа
байгаарай,
Маргааша бусажа ерэхэб,—
гээд,
Жэбжэлтэ зүүн хойшоо ябана
ха.
Шэнгээлтэ Шэрээлтэ гэжэ
Хоер хаадуудтайгаа уулзаад,
Тэн тэрээн, таб туулай
Наншалдажа байтараа,
Шэнгээлтэ гэжэ хааниинь
Гэнтэ Жэбжэлтые
Зүүн дала мүр дээрээ абажа,
Зүүн хойто зүг хаража
түүрээнэ ха:
Дээхэр, дээхэр, дээгүүнин,
Дагуунинхай, дагуунин!
Татаагүй табин жэлэй газарта,
Туруута мориной гэшхээгүй,
Туранхай хирээгэй дэбеэгүй
газарта,
Дайнай даямал,
Сэрэгэй сэемэл,
Гурбан жэлдэ хатаһан
Захын зандан модоной
Гушан жэлдэ хатаһан
Шара улаан гэшүүһэндэ
Һүүжынгээ нүхөөр үлгэлдэ!
Һүүжынгээ нүхэнэй үмхиржэ,
Һэтэржэ унатарнь
Амиды голтой байгаарей!
Ошоһон ерэһэнэй
Наада энеэдэн боложо,
Хирээ шаазгайн
Хүнэһэн боложо байгаарай!
Хада тудан, хамха сохин,
Шулуу тудан, тобто сохин
ошоорой!
Дээхэр, дээхэр, дээгүүнин,
Дагуунинхай, дагуунин!—
гээд,
Шэдэхынь тэндэ
Жэбжэлтэ шурд гэжэ буугаад,
Өөрыень баруун мүр дээрээ
абажа,
Баруун хойто зүг хаража
түүрээнэ:
— Дээхэр, дээхэр, дээгүүнин,
Дагуунинхай, дагуунин!
Аяар баруунай хойто хизаарта,
Сахирмын сагаан хадын
арада,
Наян сажан гүрэй аманда
Хадын шэнээн бэетэй
Хара баахалдай амаа
Ангайн-ангайн хэбтэхэ,
Тэрээнэй ама уруу
Дэгэлтээ дэрсыхэдэһээр,
Гуталтаяа гозойходоһоор
ороорой!
Хүнэй хүсэтэн
Эрын эршэтэн байха бээ
Гэнэ һэн гээрэй,
Улам түрүүшын бэлэг
Энэ гэнэ һэн гээрэй,
Няза жажалжа, шобто хүхэ,
Гэнэ һэн гээрэй!— гээд,
Шэнгээлтые шэдэжэрхинэ ха.
Шэрээлтэ гэжэ хааниень
Шэхэн дээрэһээнь шүүрэжэ,
Шэдэжэ мүн лэ хаяжархиба
Дайсанаа дараад,
Даагаа һүүлдэжэ,
Жэбжэлтэ нютагаа бусажа
ерээд,
Абгатайгаа сугтаа,
Айл аймагтаяа хамта
Тэрэ багай дайда дэлхэйдэ
Ээзн боложо һууһан ха.

Гал туруута габшагай бэетэ

Хүхэ тэнгэриин сэлмэгтэ,
Хурса наранай халуунда,
Хойто хадын хоймог соо
Хоол хүсэһэн арсалан хэбтэбэ
ха.
Үе наһаараа хоер хүлтэндэ
Хоро хэжэ ябаһан,
Эдир наһанһаан
Эбэртэ амитание тамалжа
ябаһан,
Энэ арсалан
Эсэхэ тулихадаа
Эндэ тэндэ хэбтэдэг болоо һэн.
Үтэлхэ үмхирхэдөө
Уула хаяа хэрэглэхэ болоо һэн.
Тиигэжэ тэндэ
Нэгэ тохойдо хэбтэхэдэнь,
Һургааг шэнги
Һумаг ута бэетэй,
Шуһа дуһама
Шун улаан дүрсэтэй морин
Үбэрэй үйхэн ногооe
Үзүүрһээнь тамшаажа,
Талын шара ногоое
Захаһаань тамшаажа ябаба.
Мүнөөхи арсалан хараһаар,
Маряан, маряан дүтэлжэ,
Монсойлгон бэеэ нягталба.
«Энээхэн баармые эдижэ,
Үүл хоол залгахам»,—
Тон ехээр баярлажа,
Өөдөө доошоо
Үндэг намтаг гэжэ хэбтэхэдэнь,
Мүнөөхи морин
Ажаглаһан шэнги болобо.
«Аймшагтай аюултай,
Арьяатан мяхашан гү?
Али ами бэеымни
Хани нүхэр гү?»— гэжэ,
Өөдөө үлын
Шэртэн харахадань,
Арсалан абяа тогтоожо ядан,
Аалихан уухилан хэбтэбэ ха.
Тэрэ морин
Тэхэрин гэдэргээ харайн
гэхэдээ,
Тэндэ хэбтэһэн
Хабтагай шулуун дээрэ
Ханхинамаар түмэр тахаараа
Халта гэшхэн гэхэдээ,
Халдахаа ерэһэн арьяатан
түшэ
Хүхэ дүлөөр үлеэлгэбэ,
Ушаргүй уймар арьяатан түшөө
Улаан дүлэ сасаруулба ха.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

ШЭНЭ ЖЭЛЭЙ ҮРЕЭЛНҮҮД

Аба түрэл оронноймнай
Али бүхы хизаарта
ажалнай арьбажаг.
Хүн бүхэн хүдэлмэридөө
Хүндэтэ габьяа харуулан
илалтануудые асараг.
Табан хушуун малнууднай
Талые дүүрэн бүрхөөг,
Торгон утаһан нооһотой,
Тарган сагаан хониднай
Үдэр бүри эхирлэг,
Үнэр олоор бэлшэг.
Эршэтэ булаг ажалаараа,
Эрдэм бэлиг хабаараа
Хүдөө город хоернай
Хамта ябахань болтогой!
Бүхы орондоо магтуулха
Бэрхэ хүбүүд, басагад
Айл бүхэндэ тодорог,
Алишье нютагта олошорог.
Түмэн залуу айлнууд
Түрэ хуримаар наяраг лэ,
Уран хонгео багашуул
Урган дэгдэжэ ябаг лэ.
Зоболон үбшэн сарагдан,
Зол жаргал мүнхэ болог,
Хаанашье дуунууд ханхинан,
Хаба зоригоо нэгэдхэн,
Эрхэ сүлөөгэй аршаанда
Эб найрамдал батаар мандаг!

ХУРИМ ТҮРЫН ҮРЕЭЛНҮҮД

Гэр бүлэ боложо,
Гуламтатай болобот.
Шэнэ айл боложо,
Заһалтай болобот.
Түлижэ байһан галһаа
Галта сусалаа абажа,
Галаа залираангүй һуугты!
Үри хүүгэдээ үргэжэ
Уг удамаа үргэлжэлүүлэгты,
Алтан түрэеэ найрлажа,
Аша гушаяа эрхэлүүлээрэйгты.
Зон нүхэдэйнгөө дунда
Хүлеэсэтэй даруу ябаарайт,
Алта мүнгөөр бэшэ
Ажал хүдэлмэреэрээ суурхаарайт.
Үглөө бүри утаа бурьюулха,
Үдэр бүри зониие хүндэлхэ,
Айл болобо гээшэт.
Элүүр энхэ һуудалтай,
Элбэг дүүрэн байдалтай,
Үргэн тэнюун нютагтай
Айл боложо һуугты.
Үрхөөртнай наран орожо,
Үүдээртнай айлшан орожо байг.
Бэетнай бэхи болог,
Бэлэгтнай мүнхэ болог.
Үри хүүгэдтнай хүн болог,
Үреэтнай морин болог!
Үдэрһөө үдэртэ сэсэглэжэ,
Үдэрһөө үдэртэ сасаглажа,
ябагты.
Ута наһа наһалжа,
Удаан жаргал эдлэжэ,
Үнэр баян һуугыт даа!

С. БАБУЕВАЙ
суглуулбариһаа.

МОСКВА. Булган, норко, үнэгэн дэгэлнүүд, «КамАЗ» болон «Самара» автомобильнууд, уран гартанай элдэб янзын бүтээлнүүд, мүнөө үеын уран зураашадай һайхан зурагууд... Эдэ бүгэдэн «Мисс-фото СССР-89» гэһэн Бүхэсоюзна конкурсын илагшадта барюулагдаха. Иимэ конкурс «Космос» гостиницада декабриин 7-до үнгэрөө.

Конкурсдо илажа гараһан 12 басагад эдэ бүхы шагналнуудаа «АнтиСПИД» гэһэн фонддо дамжуулба.

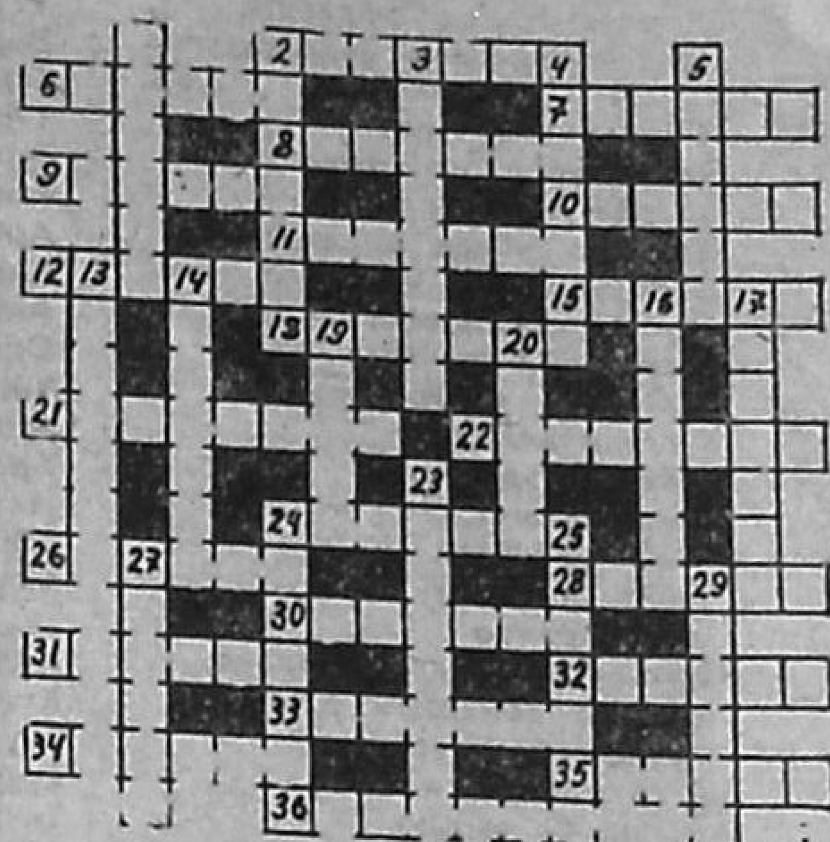
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Мисс-фото СССР-89» гэһэн конкурсдо илаһан басагад аукциондо дамжуулха гэжэ шиидэһэн арһан дэгэлнүүдээ харуулна.

ТАСС-ай фотохронико.

О, ДАНГИНА!..

КРОССВОРД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 2. Публичное исполнение музыкальных и вокальных номеров. 6. Инструмент для нанесения наружной резьбы. 7. Дорога вдоль линии фронта. 8. Название города Донецка до 1961 года. 9. Искусственная приманка для рыб. 10. Оперетта И. Кальмана. 11. Принадлежность снаряжения альпиниста. 12. Небольшой залив у берега. 15. Популярная актриса советского кино. 18. Женское платье без рукавов. 21. Советский космонавт. 22. Забор, изгородь. 24 .Название некоторых учреждений, предприятий специального назначения. 26. Портовый город в Хабаровском крае. 28. Старое название настенных часов. 30. Герой гражданской войны, соратник Н. А. Щорса. 31. Эпизод в музыкальном произведении. 32. Молодой гусляр в опере Римского-Корсакова «Садко». 33. Человек очень маленького роста в романе Свифта. 34. Балет Ф. Яруллина. 35. Продольные нити ткани. 36. Советский поэт, автор стихов «Боритесь за мир».

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Автор романа «Молодая гвардия». 2. Испанский виолончелист, дирижер, создавший ораторию «Гимн миру». 3. Тонкая прозрачная гибкая пленка. 4. Духовой музыкальный инструмент. 5. Действующее лицо балета Прокофьева «Каменный цветок» 13. Римский полководец и государственный деятель. 14. Русский юмористический журнал. 16. Специалист сельского хозяйства. 17. Советский скрипичный мастер. 19. Лицо, действующее по поручению кого-либо. 20. Птица отряда журавлей, распространена в Южной Америке. 23. Организатор первой женской тракторной бригады, дважды Герой Социалистического Труда. 24. Советский писатель, автор романа «Соловей». 25. Советский актер, мастер художественного чтения. 27. Персонаж романа Ж. Верди «Пятнадцатилетний капитан». 29. Советский художник, автор альбома «Русские женщины».

ДЕКАБРИИН 23-ДА ТОЛИЛОГДОҺОН КРОССВОРДЫН ХАРЮУНУУД

ПО ГОРИЗОНТАЛИ: 1. Монюшко. 5. Интеркосмос. 8. Планиметр. 11. Кимвал. 12. Рубенс. 14. Хопер. 16. Литературоведение. 17. Нитка. 18. Глезос. 20. Диксон. 21. Внедрение. 24. Лесничество. 25. Амарант.

ПО ВЕРТИКАЛИ: 1. Металл. 2. Нерон. 3. «Шторм». 4. Осмотр. 6. Заместитель. 7. Уверенность. 8. Панкратов. 9. Император. 10. Рукоделие. 11. Киплинг. 13. Соверен. 14. Хитон. 15. Ревда. 19. Сноска. 20. Диктат. 22. Джига. 23. Елена.

ҮРЕЭЛ ЗАХЯА ҮГЭНҮҮД

Ажалда эмхидхэл хэрэгтэй.
Хүдэлмэридэ хүсэн хэрэгтэй.
Эдир багашуулнай
Эрдэмэй харгы руу субаг лэ,
Эдир һурагшаднай
Эрхим хүнүүд болог лэ!
Үндэр Алхана ууламнай
Үүлэ мана татажа байг,
Агымнай үргэн тала
Аялга дуугаар зэдэлжэ байг!
Аба, эжын һургаал — һаһанай,
Арад зоной һургаал — галабай.
Зориһондоо хүрэхэбди,
Золгоһондоо хөөрэлдэхэбди.
Хоер нюурта һаймһардаг,
Хомхой сэдьхэлтэ ходолдог.
Ядаһые туһалжа баярлуулха,
Яндарһые зэмэлжэ мэдэрүүлхэ,
Уһа хаража, унаагаа татаха,
Шэбээ хаража, хоолгоо заһаха.
Эдеэлсэ хаража, малаа
бэлшээхэ.
Эд шэлэжэ, мүнгөө гаргашалха.
Нара угтажа, ажалдаа гараха.
Нара үдэшэжэ, амархаяа
ороxo.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора — 2-34-06, секретариата — 2-34-41, отделов: идеологический — 2-43-23, социально-экономических проблем — 2-43-23, писем и образования, переводов — 2-40-57, корректорская — 2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО ГУРБАН УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-00801.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.